

Univerzita Hradec Králové
Ústav sociální práce

**Pohled sociální práce na problematiku
gay/lesbického rodičovství**

Diplomová práce

Autor: Bc. Ivana Velčovská
Studijní program: N6731 Sociální politika sociální práce
Studijní obor: Sociální práce
Vedoucí práce: Mgr. et. Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

Univerzita Hradec Králové
Ústav sociální práce

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Ivana Velčovská

Studium: U127
Studijní program: N6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor: Sociální práce

Název diplomové práce: **Pohled sociální práce na problematiku gay/lesbického rodičovství**
Social Work View on Issue of a Gay / lesbian Parenting

Název závěrečné práce AJ: Parenting

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce se bude zabývat tématem rodičovství gayů a leseb a pohledem sociální práce. V práci popíše problematiku gay/lesbické rodiny, jak sociální pracovníci a pracovnice reagují na toto téma, jak jednali v případě střetu s touto problematikou, jaké mají L/G rodiny možnosti v souvislosti se sociální prací, či jaké metody sociální práce s homoparentálními rodinami existují. Výzkumná metoda: Kvalitativní, polostrukturované rozhovory

Základní literatura: POLÁŠKOVÁ, Eva. Plánovaná lesbická rodina: klíčové aspekty přechodu k rodičovství. Vyd. 1. Brno : Masarykova univerzita, 2009. 250 s. Psychologie. ISBN 978 -80 -210 - 5013 -6.

NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. Matky kuráže: Lesbické rodiny v pozdně moderní společnosti. Praha: SLON, 2011. 120 s. Studie. ISBN 978-80-7419-041-4.

Garantující pracoviště: Katedra sociální práce a sociální politiky, Ústav sociální práce

Vedoucí práce: Mgr. et. Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

Oponent: PhDr. Radek Suda

Datum zadání závěrečné práce: 10. 4. 2013

Datum odevzdání závěrečné práce:

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Poděkování

Děkuji Mgr. et Mgr. Radce Janebové, Ph.D., za odborné vedení, poskytování cenných rad k práci a a chuti do života. Mé poděkování za ochotu a vstřícnost také patří všem zaměstnancům zařízení, ve kterém probíhal výzkum. A v neposlední řadě bych chtěla poděkovat celé své rodině a partnerce Janě, která mi vytvářela oporu po celou dobu studia.

Abstrakt

VELČOVSKÁ, Ivana. *Pohled sociální práce na problematiku gay/lesbického rodičovství*. Hradec Králové, 2016. Diplomová práce. Univerzita Hradec králové, Ústav sociální práce. Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

Práce se zabývá pohledem sociální práce na problematiku gay a lesbického rodičovství. Teoretická část předkládá kritickou teorii, jakožto výchozí hodnotící pozici pro ostatní části práce. Práce dále popisuje pojmy, které jsou zkoumány v metodologické části. Zabývá se tedy tím, jak sociální pracovníci a pracovníci definují pojem rodina (anebo jak je definován vybranými autory), rodičovské role, kompetence, genderové kategorie mužství a ženství obecně a v souvislosti s homoparentální rodinou a riziky spojenými s výchovou dětí v homoparentální rodině. Dále se práce zabývá hledáním vhodných metodik, pro práci s gay a lesbickými rodiči a popisem klíčové potencionálně opresivní (vzhledem k homoparentální rodinám) instituce OSPOD. Forma výzkumu byla zvolena kvalitativní, opřena o metody - telefonická anketa, zúčastněné pozorování a polostrukturovaná interview.

Klíčová slova: Kritická sociální práce, OSPOD, rodina, homoparentální rodina, genderové stereotypy, rodičovství, role, dominující diskurs.

Abstrakt

VELČOVSKÁ, Ivana. *Matter of Gay/Lesbian Parenthood in the Perspective of Social Work*. Hradec Králové, 2016. Master Thesis. University of Hradec Králové, Institute of Social Work. Consultant: Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

The thesis deals with the matter of gay and lesbian parenthood in the perspective of social work. Theoretical part presents critical theory as an evaluation foundation for subsequent parts of the thesis. Then, the thesis describes terms which are investigated in the methodological part. Hence, it deals with the way of defining term family, parental roles, competencies, gender categories of masculinity and femininity both in general and regarding homoparental family and risks connected to raising children in homoparental family by social workers (or by selected authors). Then, the thesis focuses on searching for suitable methodology for working with gay and lesbian parents and describing the key institution “OSPOD” which is potentially oppressive towards homoparental families. Research strategy was chosen to be qualitative and based on subsequent methods – phone inquiry, participative observation and semi-structured interview.

Key words: Critical social work, OSPOD, homoparental family, gender stereotypes, parenthood, role, predominant discourse.

Obsah

Úvod	10
Teoretická část	13
1 Kritická sociální práce	14
1.1 Kritická teorie	14
1.1.1 Kritická sociální práce	14
1.1.2 Metody, které mohou být využity:	16
1.1.3 Proudby Kritické sociální práce	19
1.2 Marxistická sociální práce / radikální sociální práce	20
1.2.1 Strukturální analýza sociálních problémů	21
1.2.2 Normativní role sociální práce	21
1.2.3 Ochrana před opresí a vykořisťováním a individuální osvobození a společenské změna	22
1.2.4 Reflexe k použití této metody	24
1.3 Antiopresivní/antidiskriminační sociální práce	24
1.3.1 Reflexe k použití této metody:	27
1.4 Feministická sociální práce (feministická lesbická sociální práce).....	27
1.4.1 Principy lesbianistické feministické sociální práce.....	30
1.4.2 Lesbianistická sociální práce v praxi	31
1.4.3 Reflexe k použití této metody:	34
2 Rodina	36
2.1 Prototypické sémantické jádro pojmu rodina	36
2.2 Ivo Možný - Moderní rodina mýty a skutečnost	38
2.3 Současná rodina dle Blahoslava Krause.....	39
2.4 Vývoj rodiny dle Matouška	41

2.5	Homoparentální rodina.....	41
2.6	Prostředí, ve kterém dítě vyrůstá.....	43
2.7	Coming out.....	44
2.8	Rodičovství /sociální rodičovství.....	45
2.9	Genderové role.....	46
2.10	Rodičovské role.....	47
2.11	Rodičovské kompetence.....	49
2.12	Shrnutí.....	50
3	Metodická část.....	53
3.1	Příprava a realizace výzkumného šetření.....	53
3.2	Formulace hlavního cíle a dílčích cílů.....	53
3.3	Transformace dílčích cílů do tazatelských otázek.....	55
3.4	Druh Výzkumu.....	57
3.5	Kritická etnografie jako vodítko pro strategii volby výzkumného souboru.....	60
3.6	Způsob zpracování získaných údajů.....	61
3.7	Reflexe rizik zvolené výzkumné strategie.....	62
4	Analýza a interpretace dat.....	63
4.1	Anketa s využitím telefonátu.....	63
4.1.1	Dílčí výzkumný cíl 1:.....	63
4.2	Zúčastněné pozorování, volné rozhovory.....	68
4.3	Individuální polostrukturované rozhovory.....	83
4.3.1	Dílčí výzkumný cíl 2:.....	83
4.3.2	Dílčí výzkumný cíl 3:.....	86
	DC3.1.....	87
	DC3.2.....	89

DC3.3	91
DC3.4	96
DC3.5	100
DC3.6	102
4.4 Shrnutí výzkumné části	106
Závěr a diskuze	109
Použitá literatura a jiné zdroje.....	111
Seznam příloh.....	117
Seznam tabulek	117
Příloha.....	118

Úvod

Sociální práce, jako obor přijímající, otevřený, snažící se o sociálně spravedlivý přístup. Obor, který upozorňuje a řeší problémy „slabších“, ocitá se proto také mezi „mlýnskými koly“ mezi společnostmi a klientem... Jistě by mne napadlo ještě mnoho asociací. Při vstupu do „neutrálních zón“, se však často setkávám se zvláštními reakcemi. Ne jinak tomu bylo při mé první návštěvě panelové diskuze pořádané Platformou pro rovnoprávnost, uznání a diverzitu PROUD v roce 2012. V Praze, se odehrávala historicky první debata týkající se problematiky tzv. homoparentálních rodin (rodiče jsou osoby téhož pohlaví), kdy byli přizváni odborník z oblasti psychologie a odbornice z oblasti sociologie a MPSV. Tito měli za úkol vysvětlit otázky týkající se genderových rolí, výzkumů z oblasti LGBT světa, rodiny, možnosti založit si rodinu apod. Účast posluchačů a posluchaček byla nebývale vysoká. V publiku zazněly otázky typu jak založit rodinu, zda se obávat sociálních pracovníků, jak to bude s dítětem, když zemře biologický rodič dítěte apod. Lze říci, že tehdy začaly větší společenské debaty na toto téma. Prozatím neviditelné homoparentální rodiny, se začaly probíjet do veřejného prostoru.

Protože dítě sama nemám, debaty mne zaujaly především z odborného hlediska. S narůstajícím počtem zúčastněných debat narůstala potřeba zodpovědět si otázku, jak na problematiku gay/lesbického rodičovství nahlíží sociální práce obecně. Nesčetněkrát se objevily útočné reakce na adresu sociální práce, kdy strach z návštěvy sociálních pracovníků Orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) mi připadal přinejmenším zarážející. Sociální pracovníce byly vždy démonizovány i přes to, že účastnice, které o nich hovořily, se s nimi nikdy neseťkaly.

Pozvolna jsem tedy začala pozorovat, jaký přístup razí k této problematice mé spolužačky a spolužáci, vyučující, případně kolegyně a kolegové z praxe. Toto prvotní zkoumání, které ukájelo především moji zvědavost, však získávalo trhliny. Postupně jsem se dozvíдалa, že postoj sociální práce k problematice homoparentálních rodin, není jednotný a zřejmý. Dokonce vzniklo několik prací

(např. Břízová 2013, Kutálková 2015), které opětovně potvrzovaly strach gay a lesbického publika. Tato zjištění byla tedy impulzem pro kvalitativní výzkum, jehož hlavním cílem je: „zjistit, jaká je v ČR metodická podpora pracovníků OSPOD při práci se stejnopohlavními rodiči, poptávku po této podpoře a rizikové faktory oprese stejnopohlavních rodičů na vybraném OSPOD“.

Hlavní cíl jsem si rozdělila do tří dílčích cílů. První má za úkol zjistit, jaké na sociálních odborech krajů v České republice existují dostupné metodiky obsahující informace/návody/doporučenou literaturu/pokyny při práci s L/G rodiči (homoparentální rodinou) a jaká je po nich poptávka.

Druhým dílčím cílem jsem zjišťovala, jaké na zkoumaném odboru městské části existují dostupné metodiky obsahující informace/návody/doporučenou literaturu/pokyny při práci s L/G rodiči (homoparentální rodinou) a zda je po nich poptávka ze stran řadových pracovníků, či vedoucí oddělení SPOD.

A třetí dílčí cíl měl za úkol odkrýt znaky heteronormativity ve vnímání rodiny, rodičovských rolí, a reflexi stereotypů, které mohou být zdrojem opresivních tendencí.

Podrobit kvalitativnímu výzkumu zrovna OSPOD se jeví jako nejlogičtější volba, neboť pracovníci OSPOD jsou ty, které v očích L/G rodičů mají moc například sledovat rodinu a případně odebrat dítě z péče. Zkrátka rozhodují v situacích, které se mohou těmto rodinám jevit jako ohrožující. Zároveň neexistuje legislativa, která by homoparentálním rodinám přisuzovala stejná práva/povinnosti tak, jak je tomu v rodinách s heterosexuálními rodiči. Sociální pracovníci OSPOD jsou tedy považováni za jakousi magickou a nevyzpytatelnou autoritu, s téměř neomezenou mocí.

Metodologicky je výzkum uchopen kombinací několika metod – telefonická anketa, (informanti a informantkami byli krajské metodičky, či vedoucí SPOD), zúčastněné pozorování (to mělo za cíl přiblížit čtenáři zkoumaný terén SPOD a informantky) a polostrukturované rozhovory (řadové pracovníci OSPOD).

Tato práce má také ambice alespoň částečně odpovědět na „hozenou rukavici“ Terezy Břízové (2013). Ta ve své práci vybídla další výzkumnice a výzkumníky ke zkoumání důvodu, proč sociální pracovníce nemají potřebu se v LGBT otázkách vzdělávat. Zároveň v odborném článku (Janebová, Břízová, Velčovská 2013) „Co z těch dětí vyrostě“, autorky poukazují na přístup sociální práce k otázce stejnopohlavních rodin speciálně pedagogickým prizmatem. A sice, že Česká sociální práce trpí v souvislosti s problematikou homoparentálních rodin smyslovým handicapem – vůči tomuto tématu je „němá a slepá“. Taktéž je otázkou proč tomu tak je a jaké dopady to může mít na homoparentální rodiny.

V teoretické části se proto budu zabývat kritickou teorií respektive kritickou sociální prací, která jednak staví na identifikaci a reflektování opresivních přístupů a za druhé v této problematice nabízí možné „novátorské“ přístupy vhodné pro sociální práci obecně. Prizmatem kritické teorie, budu také přistupovat k následujícím kapitolám o rodině. Především mě bude zajímat, jak popisují fenomén „rodina“ tři vybraní autoři, kteří tak „pěstují“ dominující diskurs sociálních pracovníků a pracovníků. Budu se taktéž zabývat vývojem samotného pojmu rodina z hlediska lingvistického-antropologického a v neposlední řadě přiblížím čtenářům problematiku gay a lesbického rodičovství, genderových rolí, rodičovských rolí, rodičovských kompetencí a prostředí, ve kterém dítě vyrůstá.

Teoretická část

V teoretické části práce jsou popsány klíčové pojmy, které mají za úkol osvětlit praktickou část a případně doplnit celkový obraz závěrečného shrnutí a diskuze. Jak napovídá název diplomové práce: Pohled sociální práce na problematiku gay/lesbického rodičovství, budu se zabývat za prvé teoretickými přístupy, které v sociální práci v souvislosti s tímto tématem existují a lze je využít. Základní teorií, která předestírá prizma, podle něhož posuzuji další kapitoly i praktickou část, je kritická teorie, potažmo kritická sociální práce. Z kritické sociální práce byly vybrány tři proudy, které se jeví jako nejvhodnější. Jsou to: anti-opresivní a anti-diskriminační přístupy, feministická sociální práce (feministická lesbická sociální práce) a Marxistická sociální práce / radikální sociální práce. Při popisu teorií, budu zároveň uvádět praktické příklady různých LGBT aktivit, organizací apod., se kterými by případně sociální pracovnice a pracovníci mohli navázat spolupráci, anebo se od nich inspirovat. V úvodu druhé kapitoli se budu zabývat pojmem/fenoménem „Rodina“ nejprve z pohledu lingvistického antropologa. Dále se čtenář seznámí, jakým způsobem je popisována rodina podle tří autorů (Matoušek, Kraus, Možný), kteří konstruují studentům a studentkám, později sociálním pracovnícím a pracovníkům diskurs o rodině. Následně je zařazena podkapitola homoparentální rodina a po ní následují podkapitoly genderové role, rodičovské role, rodičovské kompetence, rodičovství/sociální rodičovství a problematika prostředí, ve kterém dítě vyrůstá.

1 Kritická sociální práce

1.1 Kritická teorie

Kritická teorie, je zdrojem kritické sociální práce. Jde o souhrnné označení pro různé emancipační proudy filosofie, literární vědy a dalších společenských věd ve 20. Století. Všem je společná kritika moderní společnosti i kultury. Cílem má být emancipace člověka od společenských tlaků, odhalování a demystifikace ideologických argumentů konzervativních obhájců kapitalismu a liberalismu a příprava radikálních společenských změn. (Healy, 2000, in Janebová 2014)

Dle Horkheima se kritická teorie musí vyznačovat třemi kritérii. Musí být vysvětlující, praktická a normativní současně. Vysvětluje co je špatného na současné sociální realitě, identifikuje účastníky, kteří můžou tuto utlačující realitu změnit a taktéž musí připravit jasná normativní východiska pro kritiku i dosažitelné praktické cíle sociální změny. Universum je požadavek na lidskou rovnost a odmítání oprese. (Critical, 2005, in Janebová 2014)

1.1.1 Kritická sociální práce

Kritická sociální práce je trend s mnoha proudy, který vznikl jako kritická reakce na praktiky tzv. „tradiční sociální práce“ (Ferguson 2009 in Janebová 2014). Tradiční sociální práci se myslí „práce případová“, která je zaměřena především na změnu klientů a na řešení jejich aktuální nesoběstačnosti. Kritická práce se vymezuje tím, že chce nabídnout alternativy zaměřené na změnu sociálního prostředí klientů, na hledání cest, jak lidem přizpůsobovat jejich sociální prostředí, jak motivovat společnost k naplňování závazku sociální zodpovědnosti (Musil 2010 in Janebová).

Pro tradiční sociální práci, která má snahu adaptovat klienty na často diskriminační požadavky společnosti, je zde tak alternativa, která naopak chce zamezovat, udržování nespravedlivého sociálního řádu (Healy, 2000 in Janebová 2014).

Klíčovými hodnotami kritické sociální práce jsou: „*sociální spravedlnost* (ve smyslu egalitářství), *rovnost, komunitní hodnoty, začleňování, demokracie, oslava rozmanitosti a odlišnosti, lidská práva, udržitelnost, harmonie, spolupráce, vzájemná závislost a osobní a sociální transformace*“. (Janebová 2014, s. 23)

Hlavními znaky kritické sociální práce, je tedy kritika a analýza moci a útlak ve společnosti (Healy, 2000 in Janebová). Healy (2000, 2005, in Janebová 2014 s. 9) dále znaky rozepisuje takto:

1) Privilegovaní versus neprivilegovaní. „*Závazek sociálních pracovníků na straně utlačovaných a bezmocných lidí*“. Říká, že svět dle „kritické sociální práce“, je „*rozdělen na ty, co „mají“ a ty, co „nemají*“. V tomto případě práva heterosexuálů versus práva homosexuálů. Zatím co první, jsou příslušníky privilegované skupiny, ti druzí jsou na opačné straně sociálního žebříčku.

2) Symetrie mezi sociální pracovníci a klientem. Sociální pracovníce ve vztahu s klienty jsou těmi privilegovanými, s určitou mírou moci, zatím co klienti jsou vnímání jako relativně bezmocní. Přístup, který by tedy odborníci a odbornice z řad kritické sociální práce zaujaly, je takový, který bude tuto svoji moc reflektovat a dále pomůže klientům rozvíjet strategie pro sdílení moci se svými klienty v rámci dialogického vztahu.

3) Vliv makrosociálních struktur. Kritické sociální pracovníce a pracovníci si taktéž dle Healyho (2000, 2005, in Janebová 2014) všímají rolí makrosociálních struktur, které mají významnou úlohu při formování individuálních zkušeností lidí (patriarchát, kapitalismus...). Po studiu těchto struktur, lze iniciovat společenské změny, vedoucí ve prospěch utlačovaných.

4) Kritika dominující ideologie. Kritická sociální práce reflektuje převádění strukturální příčiny problémů na individuální úroveň a zavinění. Tzn. Vznik sociálních problémů, je důsledek selhání systémů sociální ochrany anebo dokonce cíleného útlaku ze strany privilegovaných, kteří utlačují neprivilegované. Paradigma dominující ideologie vinu za neúspěch, či sociální problémy, přenáší na neprivilegované, protože jiný systém, než ten dominující,

nemá alternativu. Například konzervatismus, který prezentuje hodnoty zakládající se na podpoře tradičních norem a zároveň se brání změnám v kontextech, jako je řád, autorita, rodina, morálka apod. Tento však ignoruje a odmítá skutečnosti, ke kterým dochází vlivem jeho důsledného prosazování (nerovné podmínky uplatňování práv např. sociálního zabezpečení, kdy sociální matka nemůže čerpat peněžitou pomoc v mateřství, ačkoli otec dítěte či manžel matky ano. Kutálková, 2015). Úkolem kritických sociálních pracovníků a pracovníků, by v případě gayů, leseb anebo transgender osob měla být osvěta, ve které by oni neunesly zásluhy na své problematice sociální situaci. Nosič sociálního problému, vychází ze sociálních struktur.

5) Zplnomocňování. Kritická sociální práce se též vyznačuje podporou emancipace jednotlivce, skupiny, či celé komunity, aby si dokázali uvědomit jejich práva, aktivizovali svoji sílu a dokázali k uspokojení svých potřeb využít svého vlastního potenciálu. Kritická sociální pracovníce podporuje utlačované (lesby, gaye, transgender osoby) ke kolektivním akcím (petice, veřejné debaty apod.) za účelem dosažení sociálních změn. (Staub-Bernasconi, 2009, in Janebová 2014)

Cílem proudů kritické sociální práce, je celková společenská transformace, která vede k překonání útlaku, nespravedlnosti, dominance apod. (Healy, 2001, in Janebová 2014).

1.1.2 Metody, které mohou být využity:

Kritická „případová práce“

Zaměřuje se na emancipatorní práci s jedincem v jeho sociálním prostředí, (Ferguson, 2009, in Janebová 2014) které tkví ve změně sebevnímání lidí v rámci sociálních struktur, aktivizuje jejich potenciál ke změně systému.

Demokratická komunitní práce a komunitní organizování

Spočívá v aktivizaci členů a členek komunity tak, aby společně formulovali své potřeby a společně hledali způsoby, jak pomocí materiálních, personálních a dalších zdrojů tyto potřeby uspokojit. Hlavním bodem je transformace osobních problémů, do veřejných otázek a cílů, na základě demokratického konsensu. Za kritickou sociální práci však nelze považovat takovou komunitní angažovanost, jejímž výsledkem je oprese jiných lidí (například spolek křesťanských aktivistů, který by loboval za zrušení stávajících práv homosexuálně orientovaných lidí). (Staub-Bernasconi, 2009, in Janebová 2014)

Kritická skupinová práce

Za cíl si předsevzala změnu společenského prostředí, s akcentem na rozvoj jednotlivců ve smyslu společného uvědomění svého útlaku, anebo svoji roli utlačujících a tu vzhledem celkově k systému změnili. Skupina sama může hrát taktéž nápomocnou roli ve změně životních podmínek svých členů za pomoci kolektivních aktivit, zájmových uskupení apod. (Nedělníková, 2013 in Janebová 2014). Příklady organizací, spolků a sdružení, které mohou kritické sociální pracovníce podporovat: PROUD, Prague Pride, QMU, UJEP & QUEER, Teplej Hradec Králové, Gales, Galibi, GAnYma, Charlie... (STUD 2016)

Kritická sebereflexivita a reflexivita

Klade důraz na systematické, nepřetržité uvědomování si vlastních pozic, předpokladů, znalostí a zaběhnuté praxe, dále organizačních, zákonných, kulturních a dalších strukturálních bariér, které by měly potenciální význam na výkon sociální práce. (Janebová 2014). Na příklad při práci s rodinou může sociální pracovníce předpokládat, že dva gayové nemohou mít ve společné péči dítě anebo jej vychovávat. V České republice, jak zmiňuje Břízová v bakalářské práci (2013) však takové rodiny již existují.

„Zplnomocňování“

Je jak znakem, metodou, tak i cílem kritické sociální práce. Znamená podporu znevýhodněných, aby získali kontrolu nad jejich životem. Tuto podporu kriticky smýšlející sociální pracovník může cílit jak k jedincům, tak skupinám, či komunitám. Jedinci tímto způsobem dostanou přístup k uspokojování jejich lidských potřeb. (Staub-Bernasconi, 2009, in Janebová 2014). Malík (2009, in Janebová 2014) říká, že klienti s podobnými zkušenostmi oprese, ve skupině dojdou svépomocného efektu. Příkladem dobré praxe může být bratislavské Q-centrum, které poskytuje sociální poradenství, právní poradenství, podpůrné skupiny, online poradnu, LGBT knihovnu, komunitní místnost, či kulturní akce typu workshopů, koncertů, diskuzí apod. (Q-centrum, 2016).

Obhajoba práv klientů resp. „sociální advokacie“

V širším slova smyslu zahrnuje prosazování práv celých znevýhodněných skupin vůči veřejnosti a politikům, anebo v užším pojetí konkrétních lidí na různých úrovních systému. (Staub-Bernasconi, 2009, in Janebová 2014). Takovými organizacemi, které u nás reagují na příklad na diskriminaci z hlediska sexuální orientace či identity jsou: Poradna pro občanství, občanská a lidská práva, In IUSTITIA, o.p.s. anebo již zmiňovaný PROUD (Platforma pro rovnoprávnost, uznání a diverzitu, z.s.).

Organizace sociálních akcí a protestů

Legitimní, ale radikální metoda, jak vyjádřit nespokojenost vůči sociální situaci.

Formování a podporování alternativních služeb a organizací

Kriticky smýšlející sociální pracovnice iniciuje vznik uskupení postavených na komunitním základě, která zároveň nejsou závislá na dominující ideologii. Tato uskupení fungují na vzájemné solidaritě a za cíl mají řešit problémy, se kterými si konvenční sociální práce není schopna poradit. (Malík, 2009 in Janebová 2014). V České republice jsou také nestátní neziskové

organizace závislé na finančních zdrojích z veřejné zprávy, avšak řada LGBT organizací se snaží čerpat také z různých nadačních fondů, anebo svoji činnost vykonávají formou dobrovolnictví. (STUD Brno, NoA, z.s....)

Vytváření sociálních sítí (network), zájmových koalic, sociálních hnutí

Slouží ke zvýšení nátlakového potenciálu a formulování společných zájmů. (Malík, 2009, in Janebová 2014).

Spolupráce s odbory a profesními asociacemi (Malík, 2009 in Janebová 2014). (Prozatím není v ČR realizováno ve smyslu problematiky LGBT).

Zapojení sociálních pracovníků a uživatelů služeb do komunální i parlamentní politiky (Malík 2009 in Janebová 2014). V České republice se k homosexuální orientaci politikové zatím nehlásí, ač jsou tací, kteří LGBT práva podporují (např. Jiří Dienstbier). Sociální pracovník či pracovnice, kteří by se aktivně podíleli na politické úrovni a hájili LGBT menšinu, nejsou prozatím veřejně známi. Zajímavou aktivitou, která se odehrála v Německu byla Šlesvicko-Holštýnská Iniciativa, kde se na „Akčním plánu proti homofobii“ zapojily politické strany napříč politickým spektrem (Gerhard, 2014).

Akční a kritický výzkum

Takový výzkum, má za cíl iniciaci sociální změny, či politické důsledky. (Gojová, 2012, in Janebová 2014). Kritický výzkum, explicitně upozorňuje na hodnotovou orientaci výzkumníka (Hendl, 2005).

1.1.3 Proudý Kritické sociální práce

Na velkou diverzitu kritické sociální práce poukazuje Fook (2003, in Janebová 2014). V následujícím textu, jsou podrobně rozebrány pouze proudy, které mohou sloužit jako vodítko pro práci s LGBT klienty:

antirasistická a multikulturní sociální práce

anti-opresivní a anti-diskriminační přístupy

feministická sociální práce (feministická lesbická sociální práce)

rozmanité modely komunitní práce

marxistická sociální práce / radikální sociální práce

strukturální sociální práce

participatorní a akční formy výzkumu

1.2 Marxistická sociální práce / radikální sociální práce

Peters 2012 (in Janebová 2014) říká, že radikální sociální práce je založena na Marxově kritice kapitalismu, který se zabýval otázkou lidské svobody, příčinami její ztráty a cestami, jak ji dosáhnout. Galper (in Peters, 2012, in Janebová 2014) říká, že lidská svoboda je ohrožena díky boji o práci, který je zároveň bojem o přežití. Neboť zisky kapitalismu, jsou odcizeny sociálním, environmentálním a zdravotním potřebám společnosti, produkuje takový stav nerovnosti mezi lidmi. Vykorišťování, které díky kapitalismu akceleruje, postihuje lidi znevýhodněné na základě genderu, rasy, věku, či sexuality. V období dominujícího diskursu konzervativní politiky např. Margaret Thatcher, byla sociální práce v Británii ovlivněna ideologií tzv. „nového manažerismu“. Sociální práce tak byla výrazně ovlivňována manažery. Radikální sociální práce, se však vůči tomuto směřování sociální práce začala postupně vyhraňovat. (Janebová 2014)

Ferguson (2009, in Janebová 2014) ukazuje způsoby, jakým se radikální práce dala vykonávat, byly to: 1) „případová studie“. V období dominantního diskursu neoliberalismu, bylo považováno za radikální i to, že sociální pracovníci kladli důraz na hodnoty celostního hodnotově zaměřeného přístupu. 2) „guerillová válka“ což spočívalo v „ohýbání“ pravidel vytvořených konzervativními vládami, ve prospěch klienta.

V českém kontextu se obecně v sociální práci řeší jedno z dilemat klient versus společnost. Především sociální pracovníce na OSPOD se mohou setkat při práci s rodiči, kteří jsou zároveň gayové a lesby a přitom řešit výše uvedené dilema. Jak bylo poukázáno ve článku Haškové, Pomklové v Časopise sociální práce/sociální práce (2015), sociální pracovníce si s takovou situací mnohdy neví rady, neboť dominující diskurs i legislativa s takovou situací nepočítá. Radikální sociální práce by tedy měla být realizována nejspíš tímto způsobem:

1.2.1 Strukturální analýza sociálních problémů

Kriticky/radikálně smýšlející sociální pracovníce analyzuje vzájemné vztahy mezi LGBT jednotlivci a sociálními strukturami, s reflektováním strukturálních bariér, které významně ovlivňují životní okolnosti. Sociální problémy vznikají v důsledku špatně nastavených sociálních norem, které patologizují marginalizované a vytvářejí sociální nerovnosti. (Weinberg, 2008 in Janebová 2014) Například jak ukázal výzkum „České školy pod lupou“ prováděný organizací PROUD (2015), LGBT lidé se stále setkávají s nepřijetím, ostrakizací, apod.: *„školy obvykle nemají oficiálně vyhlášenou politiku boje proti homofobii a transfobii“*. Sociální pracovníce následně reaguje úsilím *„o transformaci společnosti takovým způsobem, aby marginalizovaní aktivně podíleli na jejím utváření.“* (Payne, 1997, in Janebová 2014 s. 29) *„Činí tak skrze úsilí o propojení lidí s potřebnými zdroji, změnu stávajícího společenského uspořádání ke spravedlivějšímu systému, pomoc utlačovaným získávat kontrolu nad jejich životy a dekonstrukci sociopolitického diskurzu.“* (Weinberg 2008, in Janebová 2014 s. 29). Kdyby sociální pracovníce činila tak, že by se nezaměřovala na příčiny a řešení, ale na učení k pasivnímu přizpůsobení se klienta, podílela by se na jeho opresi a marginalizaci.

1.2.2 Normativní role sociální práce

Galper (in Peters, 2012 in Janebová 2014) uvádí, že radikální sociální pracovníce vyzývají ostatní praktiky, aby si uvědomovali, že konvenční přístupy sociální práce slouží více ke kontrole „problémových lidí“ a udržení stávajícího

řádu, než ke skutečnému vyřešení problému. Na místě je tedy reflexe takové praxe. Normativní pojetí sociální práce, se může negativně odrazit například nátlakem na klienty v oblasti jako je rodina (její správná funkce, rozdělení rolí, definování „správného mužství“, či „ženství“, určování „správné sexuální orientace“ apod.). (Janebová 2014)

1.2.3 Ochrana před opresí a vykořisťováním a individuální osvobození a společenské změna

Odhalení příčin oprese a sebereflexe své praxe, je pro radikální sociální pracovníci pouze prvním krokem. Následující krok spočívá v zaměření se na aktivní odbourávání oprese, iniciaci společenských změn a odstranění, či nahrazení institucí s opresivními tendencemi. Taktéž sama sociální práce může být považována za instituci, která se podílí na opresi z několika důvodů. Má monopol na vzdělávání, který zákonem garantuje výkon profese pouze člověku, který má vzdělání v sociální práci. To vylučuje angažovanost, zájem a svépomoc z tohoto pole působnosti, ačkoli právě ony mohou být oponujícími faktory vůči dominujícímu diskurzu. Zároveň profesní standardy vzdělávání, které jsou pro výkon sociální služby nutností, mohou být orientovány spíše konzervativně. (Janebová 2014) Ideálem dle radikálního pojetí, by zjištění rizika oprese klienta, mělo vést k takovým událostem, kdy by sociální pracovníci zpětnovazebně komunikovali např. s nadřízenými, či s nadřazenými orgány o nových pokynech. Tyto pokyny by zahrnovaly již zpracovanou odezvu k vyřešení situace s pozitivním dopadem na klienta. Jako příklad dobré praxe, můžeme uvést vyjádření PKSP (Profesní komora sociálních pracovníků), která vydala stanovisko, že: *„rodičovské kompetence nejsou závislé na sexuální orientaci a že děti v homoparentálních rodinách prospívají srovnatelným způsobem jako děti v rodinách heterosexuálů“* jak uvádí Kutálková (2015 s 11). Toto vyjádření je pozoruhodné už proto, neboť oficiální dominující diskurs, který je podpořen legislativními normami, s rodičovstvím gayů a leseb nepočítá ve stejné rovině (stejná práva a také povinnosti), jako je to u rodičovství heterosexuálních občanů. Je tedy nasnadě otázka, zda se v rámci radikálního pojetí snažit o změnu celku,

anebo vzdát možnost reformovat systém a společenské změny realizovat mimo něj. (Janebová 2014)

Tak či onak, existují kroky, prostřednictvím kterých lze situaci klienta posunout pozitivním směrem v každém případě.

Malík (2009, in Janebová 2014) by prováděl změny „uvnitř systému“ za pomoci např.:

Politického vzdělávání, které obousměrně navzájem podstupují sociální pracovník i klient, v rámci výměny svých životních zkušeností.

Kritického dotazování, které mapuje životní situaci pro získání vhledu a řešení. Důležitým bodem je odstranění studu. (např. Jaké konkrétní pomoci s coming outem se vám dostalo? Znáte zájmové skupiny stejně orientovaných lidí? Které situace vám pomohly k dobrému zvládnutí „vyoutování“? apod.)

Dialogický vztah s klientem, znamená volbu srozumitelného „jazyka“, způsobu oblékání apod. (např. coming out – vyoutovat se).

Normalizace problému – použitím např. statistik klienta ujistíme, že podobná situace již byla popsána a řešena u dalších osob. Tento akt může být motivujícím faktorem pro spojení se s ostatními se stejným problémem. (např. strach sociální lesbické matky z omezení styku s dítětem po rozchodu s biologickou matkou dítěte).

Kolektivizace – radikální sociální pracovníce podněcuje své klienty a klientky ke vzniku skupin, které řeší stejnou formu oprese. (např. V Čechách existuje podpůrná skupina LGBT rodičů, která se schází v rámci projektu „Gay rights are human rights/Práva LGBT osob jsou lidskými právy, pořádaná spolkem PraguePride. (Lesbický koutek, 2016).

Změny „mimo systém“, by dle Malíka (2009, in Janebová 2014) zahrnovaly činnosti formující a podporující alternativní služby a organizace.

Radikální sociální pracovnice, by u těchto uskupení iniciovaly vznik, sociálních sítí apod.

1.2.4 Reflexe k použití této metody

Ferguson, Woodward (2009 in Janebová 2014) uvádějí, že sociální pracovnice se dokážou shodnout na nesouhlasu s dominujícím trendem, avšak potíže přichází v okamžiku, kdy má být nalezena shoda, jak to má reálně vypadat v praxi. Dalším problémem tentokrát dle Weinberg (2008 in Janebová) je zaměřenost na strukturální změny a opomíjení změn individuálních lidí. Payne (1997, in Janebová 2014) k tomu dodává, že více než bezprostřední pomoc, je orientace radikální práce spíše na dlouhodobé cíle.

Jako příklad, kdy by praxe radikální práce byla prosazovaná nevhodně, by mohl posloužit hypotetický vývoj reálného základu případu: *Sociální pracovnice řeší případ homoparentální rodiny, ve které došlo k úmrtí biologické matky. Sociální matka dítěte se obává o odebrání dítěte z péče kvůli chybějící legislativě. Sociální pracovnice si je vědoma právního vakua. Začne proto okamžitě jednat s úřady, matku podporuje v založení skupiny podobně postižených rodin a plánuje stávkovou pohotovostv důsledku diskriminace a oprese, kterou způsobuje vláda svým opakovaným zamítavým postojem v této problematice.*

Taková snaha sociální pracovnice by byla jistě bohužel, ovšem v tomto případě, by bylo mnohem důležitější se konkrétněji věnovat klientce, která potřebuje vyřešit svěření dítěte do výchovy a taktéž utěšit v době její osobní krize, kterou ztráta partnerky bezesporu je.

1.3 Antiopresivní/antidiskriminační sociální práce

Antiopresivní přístup Matoušek ve Slovníku Sociální práce (2008 s. 26) definuje jako „*postup užívaný v sociální práci, jenž reaguje na systémové znevýhodňování určitých skupin, ať už jsou jeho zdrojem rasové předsudky, předsudky týkající se pohlaví, společenského postavení, sexuální orientace,*

apod. “ Takový přístup má za úkol analyzovat zdroje a formy útlaku, přičemž se opírá o koncept práv a spravedlnosti. Má za cíl navrhnout řešení těchto situací, prosazovat je, za aktivní spolupráce těch, kterých se daný problém týká. Tento typ přístupu je vhodný také při případové práci. Z hlediska systémové souvislosti případu pomáhá eliminovat stereotypní postupy pracovníka, kterými by mohl bezděčně utlačovat klienta.

Podobně jako u radikálního/marxistického přístupu, i tento přístup upozorňuje na útlak chudých, ze strany vládnoucích vrstev, což vede k „odlidštění“ a zbavení práva, na plnohodnotný život. Utlačovaní neměli přístup k diskusi o utváření společnosti apod. Taková kultura je nazývána „kulturou ticha“. Je důsledkem tradičního způsobu vzdělávání. Reakcí antiopresivního přístupu, tedy byla „pedagogika utlačovaných“. (Janebová 2014)

Cíle AOSP je jednak zpochybnění opresivních hodnot a jejich odstranění na makro, mezo i mikroúrovni (Curry-Stevens, 2012 in Janebová 2014). Diskriminované zplnomocnit (emancipovat) tak, aby se sami opresi postavili. Součástí tohoto procesu, je také komunikace s těmi, kteří mají moc, s lidmi „privilegovanými“. Sociální pracovník by proto měl mít takové dovednosti, aby klienty uměl motivovat. Klíčovými motivátory jsou:

Empatie (AOSP povzbuzuje svoji empatii s utlačovanými formou jejich příběhů apod.).

Lidské hodnoty a přesvědčení (sdílené představy co je a co není žádoucí).

Spirituální učení a hodnoty (odkud pramení naše morální přesvědčení např. víra...)

Vlastní zájem (dnes jsou na tématu dne imigranti, zítra lesby a gayové, po zítří to můžu být já).

Vina (participace na systému, který jiné utlačuje)

Vztek (vůči nespravedlnosti, špatné politice...)

Touha zanechat po sobě odkaz (zajímavý příkladem je kanadské premiér Jean Chretien, který prosazoval legalizaci manželství pro gaye a lesby).

Univerzální touha po spravedlnosti (vychází z předpokladu, že všichni touží po spravedlivé komunitě, kde není důvod k tomu někoho utlačovat).

Dalryme a Burke (Payne, 1997 in Janebová 2014) popisují jeden z přístupů AOSP tímto způsobem. Nejprve s klienty rozebírají jejich pocity, které vedou k pocitům bezmoci. Osobní příběh je pro jejich práci stěžejní. Dále se zaměřují na myšlenky, respektive podporu klientova pozitivního sebehodnocení. A za třetí se zaměřují na změnu jednání, čili jak změnit fungování opresivních systémů, které na klienta působí.

Příkladem může být Lassier, Dew, Newton, Hays a Yabrough (in Janebová 2014), kteří rozvíjeli metodiku antiopresivního přístupu pro gay/lesbické rodiče. U klientů a klientek se snažili posílit jejich vnitřní faktory, jako sebeakceptaci (hrdost na to, že je gay či lesba), osvobodit od tradičních genderových stereotypů (např. pečující muž, neznamená, že je slabý muž, partnerský vztah nemusí být rozlišován klasickou heterostereotypní optikou na mužskou a ženskou roli apod.), hodnotu rodičovství (jako příklad uvádí jednoho z gay rodičů, pro něhož bylo důležité adoptovat ročního HIV pozitivního chlapce, protože věděl, že ho nikdo jiný nechce. Bylo pro něj důležité, že mu může dát větší naději na život a pokud by zemřel, tak s vědomím, že byl milován), schopnost resilience (vyrovnat se s problémy a překážkami). Za vnější „externí“ faktory, považují výše uvedení autoři pomoc zajistit gayům a lesbám sociální podporu na úrovni rodiny, přátel i širší komunity. Objevili se i potřeby jako integrovat partnerku či partnera do role sekundární rodičovské role. Další potřebou byly také „péče“ o děti ve smyslu jejich zplnomocňování, tak, aby ustály společenské stereotypy atd. A v neposlední řadě, se objevila potřeba po podpůrných komunitních zdrojích, jako podpůrném poradenství, zdravotních služeb, právní pomoci apod.

1.3.1 Reflexe k použití této metody:

Payne (1997, in Janebová 2014) říká, že krom oprese, kterou může vytvářet dominantní společnost, je třeba reflektovat možné opresivní tlaky kultury organizace, ve které pracovník pracuje. To znamená, že opresivně může působit např. rozložení moci v organizacích, které mohou být silně genderované (ve vedoucích pozicích muži, ženy v přímé práci), dále mohou být rasově segregované, anebo pro potřeby této rozpravy heteronormativní (pouze pracovníci a pracovnice, kteří jsou heterosexuální orientace a zároveň mají stereotypně konstruované genderové identity). Pracovní tým by měl být dle Hoptona (1997 in Janebová 2014) schopen užívání anti-diskriminačního jazyka, vyhýbat se různým stereotypům a zjednodušením (např. automatické spojování témat jako homosexuálové a promiskuita apod.).

1.4 Feministická sociální práce (feministická lesbická sociální práce)

Feministické teorie, mají mnoho různých proudů, ale protínají se v bodě, ve kterém hledají, vysvětlují a řeší nerovnosti mezi muži a ženami ve společnosti. Společným cílem tak jako tomu bylo u dvou předchozích typů kritické sociální práce, je odstraňovat marginalizaci a opresi žen ve společnosti. (Janebová, 2013). Spojitost feminismu a sociální práce, se jeví z perspektivy historické jako nanejvýše vhodná, jak popisuje Bosá (2013) ženské a feministické hnutí, tvořily hlavní pilíře sociální práce. W. Lorenz (in Bosá, 2013) vymezuje základní pilíře sociální práce dle ideologických východisek na tři základní přístupy: Křesťanské tradice pomoci a lásky k bližnímu, humanistickou orientaci a filantropii a na ženské lidsko-právní hnutí. Janebová (2013) popsala sedm proudů feministické sociální práce, ke zvolenému tématu, však bude popsán pouze jeden z nich.

Lesbianistická feministická sociální práce

Jak píše Saulnier (1996, in Janebová 2013) historicky se hnutí lesbianismu vynořilo v 70. letech minulého století, kdy hlavním momentem byla „vzpouora“

skupiny „*Lavender Menace*“ (Levandulová hrozba) na druhém kongresu pro sjednocení žen v New Yorku v r 1970. Lesby byly v řadách feministických hnutí odmítány. Heterosexuální feministky lesbickou perspektivu nepřijímaly.

Také lesbického feminismu existuje celá řada odnoží, které jsou si svým pojetím velmi vzdálené, např. lesbický separatistický feminismus a queer teorie. Společně však všechny proudy kritizují sociální konstrukci heterosexuality a její dopady na životy leseb ve společnosti. Lesbické feministické myšlení vycházelo ze tří hlavních bodů: prvním byla reflexe odmítání ze strany heterosexuálních feministek, druhým kritika heterosexismu a třetím bylo zklamání z neschopnosti mužského hnutí gayů zahrnout do svého hnutí také lesbickou perspektivu. (Saulnier, 1996, in Janebová 2013)

Heterosexismus a sexismus, které jsou založeny na (ne)zvýhodňování alternativ k heterosexuality a na binárních hierarchiích, dovolují nadřazenost na základě příslušnosti k pohlaví, tlačí na povinnou heterosexuální a heteronormativitu. Tento dominující diskurs je taktéž udržován institucionální podporou. (Rich 1958, in Janebová 2013)

Ženská role ve společnosti, je definována skrze muže a vztahem k mužům. Ženy jsou tím pádem považovány za pomocnou „kastu“. Svým podřadným statutem, který si samy také zvnitřňují, nepodílí se na definování a formování svých životů. Společnost ženu legitimuje, pouze má-li status, který je podobný statusu otrokyně (od žen se očekává servis pro muže, apod.), a pouze tehdy, je-li po boku muže. (Radikálně lesby, 2004)

Jako určitá výpovědní hodnota jak je tomu dnes u nás, ilustruje případ a doporučení, které popisuje známý psycholog Jeroným Klimeš na přednášce Akademické Duchovní Správy ČVUT v Praze (Homosexualita (aneb Svatební noc pod duhovými nebesy, 4:46 min): „*Volá mi paní, která s hrůzou zjistila, že její manžel je homosexuál... ..prolustrovala mu telefon a zjistila, že manžel, kterej má dva syny, každou volnou chvíli, kdy jede na služební cestu, se zúčastňuje na swingers párty... ..má homosexuálního milence, kterého dotuje,*

přítom rodina to má na knap..“. Dr. Klimeš jí doporučuje: *„vlezla jste tam kam jste neměla, viděla jste to, co jste vidět neměla, oficiálně to nevíte, nic jste neviděla, nic jste neslyšela, klapky na uši, na oči a futrál na nos...“* I přes toto doporučení, to klientka Dr. Klimeše nevydržela a na manželovi si „vynutila“ coming out. To s sebou přineslo další problém, který tkvěl v tom, že manžel své chování nezměnil a dokonce přestal mít s manželkou po 15 letech sex. Klimeš popisuje charakter muže tak, že: *“není svině, neboť oni měli být, kterej ona zdédila po babičce, ale byl napsaný na oba dva a on udělal to, že nechal potom byt přepsat na ni.“* Klimeš toto oceňuje a k charakteru muže přidává slova jako „velká velkorysost“. Z příběhu své klientky dále pochopil, že doma manžel dělá „dusno“ a že žena je na něm i přes to závislá.

Dominujícím diskursem dle Klimeše je heterosexuální rodina, která se nesmí rozpadnout za žádnou cenu (jako důvod uvádí především ekonomické následné problémy a obavu o dva syny) a také si lakonicky všimá závislosti klientky na manželovi, ač ji k takovému stavu sám přemlouval.

Saulnier, (1996 in Janebová 2013) popisuje způsob kritického – lesbicko-feministického dotazování: Proč je třeba tlaků na ženy, aby setrvaly ve vztahu s muži, pokud je heterosexuality přirozená? Některé lesbické feministky však upozorňují, že heterosexuální ženy mohou z heterosexismu profitovat, pokud nevybočují z rolových očekávání.

Cesta k nové identitě podle radikálních leseb vede přes vztahy ženy ženě navzájem. Takový vztah je založen na kooperaci, solidaritě a rovnosti, nikoli na opresi. Je třeba oprostít se od heterosexuality, která je cestou k reprodukci podřízení říkají Radikálně lesby (2004). A. Rich (in Lišková 2009, s. 35) dodává, že *“lesbictví je „hluboce ženskou zkušeností“, kterou je nutné oddělit od „mužských homosexuálních hodnot a spojenectví“* Podle autorky je identifikace se ženami ve všech rovinách cestou ke změně sociálních vztahů mezi pohlavími, které vedou k osvobození sebe i druhých. Avšak Saulnier, (1996 in Janebová 2013) poukazuje na průnik mužských rolí (patriarchátu) do

lesbianismu (lesby, které se vykazují nápodobou mužského chování, mají přezdívku tzv. Butch).

1.4.1 Principy lesbianistické feministické sociální práce

Jelikož je lesbianistkami kritizována neviditelnost leseb v ženském feministickém hnutí, ve společnosti, či v sociální práci, Rebecca L. Sperling (2010, in Janebová 2013, s. 53) v anglosaském kontextu položila otázku: „*Kde jsou nějaké lesby v sociální práci?*“. Tímto poukazuje na nedostatek či absenci profesionálního modelu, který by si vzal za své cílit na problematiku LGBT aktivismu právě uvnitř odborné profesní komunity v sociální práci. Janebová (2013) příkvyuje a dodává, že také česká sociální práce ve vztahu k profesionálnímu pojetí sociální práce s gay/lesbickými klientkami a klienty „mlčí“. Paradoxem jí přijde skutečnost, že při pohledu na zakladatelky sociální práce, řada z nich žily v partnerském vztahu právě se ženami a že se ve vzdělávacích kurikulech tyto fakta neobjevují. Při budování profesní identity lesbické feministické sociální pracovnice, by mohl být přítom užitečný praktický příklad, který by odhaloval pozadí nejznámějších protagonistek sociální práce, jak tomu učinila např. Bosá (2013), která odhaluje pozadí Hull House, coby jedinečnou síť ženských aktivistek, centrum politických aktivit, bezpečných prostor, ve kterém vznikaly přátelství i milostné vztahy mezi ženami, bojujícími za svobodu ve všech významech tohoto slova. Hull House byl komplexní systém sociální pomoci, komunitním centrem, azylovým domem, výzkumným pracovištěm, provozoval jesle, školku, poskytoval řemeslné kurzy. Sociální práci v něm vykonávaly aktivistky, které se řadily do řad feministek, zároveň se však feministky realizovaly prostřednictvím sociální práce. Janebová (2013) pak vyzdvihuje nejznámější lesby v sociální práci, ke kterým patřily například Jane Addams, která založila již zmíněný Hull House, dále Mary Richmond, jež napsala knihu „Sociální diagnóza“ a zasloužila se o rozvoj metody „casework“ pro lidi v nouzi atd.

1.4.2 Lesbianistická sociální práce v praxi

Práce na makroúrovni

– rovnoprávnost

Nasadě je však otázka, co je to lesbianistická sociální práce v praxi? Janebová (2013) říká, že jde spíše o sociální práci s lesbami, než o aktivity, které vykonávají samotné lesbické sociální pracovnice a stoupenkyně tohoto proudu. Některé proudy zdůrazňují sociální práci na makroúrovni formou ovlivňování legislativy a veřejného mínění. V Českém kontextu by se jednalo o redefinici pojmu rodina v zákonech, uzákonění manželství leseb a gayů, možnost adopcí, rovné podmínky v oblasti majetkového práva, zdravotních a sociálních práv apod. Zároveň by lesbianistická sociální pracovnice poukazovala na případný heterosexismus ve fungování veřejných institucí a snažila se podporovat změny ve prospěch homoparentálních rodin. (Saulnier, 1996 in Janebová 2013). U nás zastupuje roli sociálních pracovnic platforma pro rovnoprávnost a diverzitu PROUD.

– Osvěta

Jako důležitou aktivitou v dominujícím heteronormativním politickém diskurzu i diskurzu sociální práce, se jeví osvěta samotných sociálních pracovnic a pracovníků. Měli by porozumět, „*co to znamená být gayem či lesbou v heterosexistické a homofobní společnosti.*“ (Levy, 1995 in Janebová 2013). Rivers (2000), Mullen (1999) uvádí statistiku týkající se důsledku homofobie: 72% LGBT osob má zvýšené školní absence (častější odchod ze školy), 53% dospělých LGBT osob uvažovalo kvůli školnímu šikanování o tom, že si ublíží, 40% si reálně ublížilo, více než 20% LGBT lidí uvažovalo o sebevraždě.

V Českém kontextu již vzniklo pár snah o LGBT edukaci např. v organizaci Prostor Pro v Hradci Králové, některé semináře prováděla pro obec sociálních pracovníků a pracovnic pražská platforma PROUD anebo brněnský spolek NoA z.s. Prozatím největší seminář proběhl ve spolupráci s Krajským

úřadem Kraje Vysočina v r. 2014, kterému dělala záštitu průkopnice a krajská metodička Mgr. Ivana Matoušková. Ta zároveň vyvěsila na krajské webové stránky informační prezentace, brožury a dokonce sama vytvořila interní manuál pro práci s klienty, kteří jsou gayové, či lesby (viz web kraj Vysočina 2014).

Práce na mez úrovni

– Skupinová sociální práce

By měla být cílená především pro mladé lesby, v poskytování pomoci a sociální podpory. V mladém věku při objevování své sexuality a genderové identity, je důležité nalézání přátel, rozvoj sociálních dovedností, pozorování pozitivních rolových modelů, překonávání izolace a odmítnutí. Saulnier (1996 in Janebová 2013) se zabývá otázkou, zda po vzoru separatistických feministek vytvářet pouze vlastní lesbické skupiny, anebo po vzoru queer teorií se propojovat také s gay chlapci. Zdá se (alespoň v České republice), že na tuto otázku LGBT lidé odpovídají z větší části zapojováním se do spíše separovaných skupin, jak lze vidět v tomto výčtu různých spolků: Gay sport, GaTe – Gay Teens, Golfský proud Brno, Holky v Brně, Kluci.info, Kluci na kole, Normální kluci, Bengáles, Býlý psi, CZ-Medvědi, eLnadruhou, Lesbický sportovní klub, M-klub Lambda Praha, Rozdílné Rytmy, Gay Valach, Kluci z Vysočiny, Lesba Zlín, OLLomouc, GKA (Gay klub Adam) Chomutov, Pardubická lesba. (STUD Brno 2016)

Lidé, kteří preferují smíšené skupiny, jsou tvořeny především studujícími na vysokých školách: Logos Brno, PROUD, Prague Pride, QMU, UJEP & QUEER, Teplej Hradec Králové, Gales, Galibi, GAnYma, Charlie, Pěšky atd., Stejná rodina, CTS – Pratety, KČT Queer, Logos Praha, TransForum, Most k naději (MONA), One4One. (STUD Brno 2016).

– Podpůrné informační skupiny

Tyto skupiny by měly sloužit pro rodinné členy leseb. Jak píše Janebová (2013), rodiče většinou nemají potuchy, jak poskytovat podporu svým dětem, mají minimum informací. Sdruženým problémem těchto rodin je izolace, kterou rodičovské organizace mohou překlenout, společně s tíživými otázkami. Cílem

takovéto práce s rodinami, je vybudovat identitu a formu vztahů, vyrovnání se se ztrátou určité představy o budoucnosti dítěte. Rodiče se často potýkají se stereotypy, úzkostmi, nejistotou, studem, pocity viny, hříchem, sociální stigmatizací, definicí normality, apod. Podpůrná skupina by měla nabízet sdílení s lidmi s podobným osudem pomocí vedoucího, které podporuje svépomocné složky. V České republice figuruje např. spolek NoA. z.s., který vydal praktickou příručku „Průvodce coming outem (nejen) pro rodiče“ (Možíšová, Zmeškalová, Janáčková 2014).

– **Komunitní sociální práce**

Metodou komunitního rozvoje, lze působit na makro a mezoúrovni. Jsou to svépomocné skupiny, alternativní, či tradiční sociální sítě s cíly napomáhat fungování společenského života komunity, či fungování základní formy vzájemné solidární podpory mezi členy komunity, bez nároku na finanční odměnu (dobrovolné práce). Model, který lze při rozvoji takových komunit využít, je „narativní přístup“, který zkoumá otázku moci a oprese související s těmito představami o světě jako, je oblast výchovy, kdy lidé jsou definováni ostatními, kteří dávají zpětnou vazbu prostřednictvím své jasně vymezené pozice. Těmito představami se lidé řídí, protože to tak dělají všichni. Osvobození, či vybočení představuje odvahu a úsilí. Komunitní sociální pracovníci však mohou napomoci od takových pozic osvobodit, za asistence autonomních komunit. V těchto komunitách lze např. vyprávět příběhy týkajícího se „zázračného“ rozvoje určitého společenství. (Janebová, Kappl 2008, in Janebová 2013)

Janebová s Kapplem (2008 in Janbeová 2013), by tedy vytvářeli lesbickou komunitu za pomoci vytváření příběhů, kde by se rozpoznávaly mocenské polohy vztahů ve společnosti. Vytváření lesbických komunit, může být alternativou k dominujícímu diskurzu heterosexismu. Lidé, kteří spolu žijí, nemusí nutně kopírovat tradiční genderové role (samozřejmě lze uplatnit také u gay mužů apod.).

Jedním z příkladů, kdy se schází LGBT komunita s gay friendly lidmi, feministy a feministkami, a pracuje na principech jako utváření příběhů, workshopů, či pořádá diskuze a kulturní akce, je festival Queer Eye, anebo GENDERFUCK FEST.

– **Individuální práce**

Její součástí je podpora klientek, advokacie, vzdělávání, intervence, prevence a mediace. Mechanismy, které lze využít při práci s lesbickou klientkou, jsou zhodnocení, přejmenování, povzbuzující proces, vyloučení dichotomizací zdůrazňujících rozdíly a práce na sebe-posílení. Hlavní problémy, které jsou detekovány se životem leseb, jsou přiznání sexuální orientace, celý proces coming out a přijetí sociálním prostředím. (Saulnier, 1996 in Janebová 2013) Takovou poradnou u nás je např. Poradna pro sexuální menšiny, která je součástí Poradny pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy, na Slovensku Q-centrum, které je přímo zaměřeno na LGBT klientelu a má pro ně služby přímo „na tělo“.

1.4.3 Reflexe k použití této metody:

Některé proudy lesbianismu mohou tíhnout k izolaci od této společnosti, což má svá pozitiva i negativa. Obzvláště v dospívání, může uzavřená skupina poskytnout větší pocit bezpečí a jistoty, při budování své sexuální a genderové identity. Avšak izolace od vnějšího světa s sebou přináší nemožnost změny strukturální podstaty společnosti. Je také dilematem, zda v duchu radikálně lesbického přístupu hlásat za každou cenu otevřeně sexuální identitu. Otevřenost sice napomáhá člověku k pozitivnímu sebe-přijetí, avšak má také různá úskalí, která by sociální pracovnice při rozhovoru s takovou klientkou neměla opomenout. Jak Janebová (2013) dále rozvádí, jsou to rizika spojená s diskriminací v pracovním prostředí, bydlení apod. Upozorňuje, že by mohlo docházet k nadřazení lesbianistických idejí nad zájmy klientek.

Příkladem dobré praxe může sloužit projekt spolku Prague Pride „*S barvou ven*“ (sbarvouven.cz), který funguje jako dobrovolnická skupina

LGBT a gay friendly mentorů pro LGBT a gay friendly lidi. Principem je vést LGBT člověka jeho coming out procesem, naslouchat mu, sdílet s ním zkušenosti, překážky, těžké chvíle apod. Zároveň jsou mentorům poskytovány odborná školení, či supervize. Hlavním cílem, jak by mohlo být mylně interpretováno, není člověka „vyoutovat“, za každou cenu, ale „ulehčit“ mu, pakliže je pro něj odlišná sexuální či genderová identita tíživým tématem. Psycholožka a supervizorka týmu mentorů Irena Smetáčková na jednom ze školení (6. 11. 2015, Brno) uvádí nejčastější výčet problémů, se kterými se lidi na tuto poradnu obrací: nejistota ohledně vlastní sexuální orientace, Coming out v rodině a mezi kamarády, neznalost LGBT + komunity, Rozchody, Školní šikana.

Principy mentorského vztahu jsou na bázi kladení otevřených otázek, naslouchání a snahy porozumět, oceňování, zdůrazňování vlastního rozhodnutí. Mentor by neměl odvádět pozornost, generalizovat, bagatelizovat, či přikazovat. Co je takéž podstatné, že ačkoli v projektu figuruje mnoho lidí s vysokoškolským vzděláním a také se vzděláním v pomáhajících profesích, poradna nesplňuje psychologické poradenství v pravém smyslu.

2 Rodina

2.1 Prototypické sémantické jádro pojmu rodina

PhDr. Eva Labusová, která sebe samu profiluje jako nezávislou publicistku, moderátorku a především poradkyni pro oblast rodičovství, výchovy a mezilidských vztahů, nadnesla v rámci diskusního pořadu Českého rozhlasu 6 „Hovory o rodině“, otázku: „*Co znamená rodina?*“ a připojila taktéž zmínku o homosexuálech žijících v registrovaném partnerství. K zodpovězení této otázky vybídla odborníky z řad sociologie (Ivo Možný), psychologie (Lenka Šulová, Jeroným Klimeš), školství (Václav Klaus ml.), lékařství (Helena Máslová), Ligy otců a mužů (Martin Jára), Etického fóra ČR (Jiří Dejnár), Lingvistické antropologie (Tomáš Samek) a jiné. (evalabusová.cz, rodičovství, psychologie, zdraví, 2007).

Motivací zahrnout zmínku o této rozpravě, bylo zamyšlení, nad častým argumentem, hovořící v neprospěch narovnání práv homoparentálních rodin v oblasti rodinné politiky. Ten argument zní prostě: rodina se odvozuje od slova rodit. Reprodukci, mohou zabezpečit pouze muž a žena. Pro optimální vývoj identity jedince, je zapotřebí mužského a ženského vzoru. Tento pohled na věc, přináší mimo jiné sama autorka Eva Labusová.

Jako zajímavý protipól v „debatě“ vystupuje lingvistický antropolog Tomáš Samek. Ten uvažuje nad pojmem rodina jako nad pojmem, který nelze brát dle kvantitativních měřítek a soudit dle „tvrdých“ dat (rodina – rodit). Nad pojmem uvažuje v rámci rozlišných kontextů a zamýšlí se nad souvislostmi, které příliš úzké vymezení problematizují různost, z nich pramenící. Samek např. uvažuje nad hypotetickou situací, kdy se ocitneme v přímé konfrontaci s dítětem, jež má dva táty. Jak bychom zareagovali? Budeme dítě poučovat o „normálnosti“ rodinného uspořádání? Samek rozdílnost definice slova rodiny vnímá tak, že je: *„pro ty, jichž se týká, často podstatná, ba životně důležitá: náš postoj a naše hodnocení takové jinakosti se totiž bytostně dotýká samotné lidské identity každého, komu ji bylo dáno žít (a to ne nutně vlastním přičiněním).“* Samkovi,

tedy nepřijde automatické, že bychom se na základě „definičního ultimáta“, které neodpovídá prototypickému sémantickému jádru, měli podílet na marginalizaci, či ostrakizaci jedince. Dále dodává, že rozdíl mezi vylučováním jazykovým a společenským, je velmi malý: „co začíná jako exkluze pojmová, jde ruku v ruce s mnohem závažnější exkluzí sociální“. Upozorňuje, že vztah takového jedince ke společnosti začne ochabovat a to tím více, s čím více impulzy podobného rázu se bude setkávat. Banální rozprava několika „odborníků“, kteří definují pojmy pro širokou veřejnost, se tak negativně podílí na socializaci jedince. Samek klade rétorické otázky: „*Pomohli jsme tímhle postojem hodnotám spojovaným s pojmem „tradiční rodina“? „Ochráníme rodinu tím, že budeme trvat na její prototypické definici?“ Co získám, budu-li (dvěma matkám s dítětem) upírat právo na slovo rodina?“*

Pojmové ultimátum „rodina je od slova rodit“, dostává taktéž odlišné sdělení, v kontextech jiných jazyků. Například v anglickém jazyce: rodina - **Family**/Parentage, narozený – born, rodit - give birth, narozeniny - Birthday. Německý jazyk: rodina - **Die Familie**, naroden – geboren, narozeniny – der Geburtstag, rodit (dítě přijde na svět, matka už bude) – ein Kind bekommen, ein Kind austragen, ein Kind zur Welt bringen, ein Kind gebären, Mutter werden. Francouzský jazyk: rodina – **famille**, rodit – accouche, narozeniny – anniversaire. Španělsky: rodina - **la familia**, narozeniny - los cumpleaños, rodit - dar a luz, narodit – nacer. Tento krátký výčet poukazuje na nemožnost podobné argumentace v těchto jazycích, neboť shoda kořene slova rodina se slovem rodit, narozeniny apod. existuje pouze v několika slovanských jazycích. Germánské a románské jazyky převzaly slovo rodina z latinského slova **FAMILIA**.

„*Římané ovšem nepoužívali toto slovo pro označení pokrevních vztahů. Nýbrž pro všechny majetek domácnosti – pole, dům, peníze i otroky. Famulus znamená v latině sluha, plebejská forma sňatku spočívala ve starém Římě v tom, že muž si koupil ženu a ta byla právně uznaná za jeho vlastnictví – byla jeho Familia, majetek.*“ (Colins in Možný 2011, s. 176)

2.2 Ivo Možný - Moderní rodina mýty a skutečnost

Možný v knize z r. 1990 popisuje přeměnu definice rodiny, kdy ještě ve středověku a starověku slovem rodina byla označována velká „domácnost“, společenství lidí, kteří spolu bydlí pod jednou střechou a hospodaří společně a zároveň podléhají jedné autoritě, které se říká „Hlava rodiny“. Do rodiny se tehdy počítali pokrevní příbuzní a také všichni „v domě“, tedy se do rodiny počítali i otroci, později služebnictvo, ostatní zaměstnanci, učni, tovaryši, děvečky. Tento stav byl charakteristický až do poloviny 19. Stol. Možný definuje rodinu jako manželský pár s dětmi, ženu a muže. Uvádí také, že si rodina prošla různými stádii a dodává, že „tradiční (velká) rodina“ nikdy neexistovala. Možný odmítá koncept Le Playe o tradiční velké rodině, který tvrdí, že k jejímu zániku došlo díky průmyslové revoluci. *„Rodina nemá trvání také proto, že není pevně zakotvena v jednom domě, ale žije v nájemných bytech, který se mění podle toho, jak se mění počet jejích členů.“* (in Možný 1990, s. 25) Le Play tvrdí, že lépe se dařilo rodině v předindustriální společnosti. Rodina tzv. „rozkvětná“ žila pevně vkořeněna v rodinném domě, který jí patřil a dědil se z generace na generaci. Jako přirozené se jevilo předávání dědictví nejstaršímu synovi a zasvěcování jej do hospodaření. Ostatní sourozenci podle tehdejších pravidel se buď provdali, oženili, byli vyplaceni, anebo zůstávali na společném „rozmnožovat rodinný majetek.“ Le Play byl přesvědčen, že pokud ženy přiváděly na svět děti (15 – 14 dětí na jednu matku), byla tato rodina, plodná a tudíž šťastná a soudružná. Možný však vyvrací mýtus o velké tradiční rodině výzkumy, které poukázaly, že např. rodiny v Anglii mezi lety 1574 až 1821 činily 4,73 osob. Další výzkumy v kontinentální Evropě ukázaly, že v zemích jako Polsko, Francie, Německo, Itálie či koloniální Amerika, se pohybovalo číslo osob v rodině mezi 4 – 6 členy. Navíc se vyvrátil další mýtus, který tvrdil, že více dětí je v chudých rodinách. Naopak, více dětí bývalo právě ve vyšších vrstvách, což mělo souviset i s úmrtností.

Možný (2011, s. 15) říká, že rodina si prošla dynamickým vývojem, který provázal povahu moci (od matriarchátu k patriarchátu...), osídlení, povahu

nerovnosti, práce a podobně. Přesto považuje rodinu „*ať už vypadá jakkoli*“, za důležitý stabilizující prvek společnosti a jakmile lidé přestanou plnit rodinné závazky, společnost ztrácí svoji sílu.

50. – 80. Léta byla otázkou po smyslu tradiční rodiny. Vznikaly hnutí feministická i feministicko-lesbická, která označovala tradiční rodinu za utlačující nereprezentující koncept. Možný (2011, s. 24) vzhledem k velké pluralitě typů rodinných uspořádání konstatuje, že se musí upustit od jednotné teorie rodiny a je nutnost započít sledovat jednotlivé jevy lidského snubního i reprodukčního chování. Tuto úvahu opírá o existenci faktu, že čím dál více „*nabývají na legitimitě jiné typy domácností, od nejrůznějších typů nesezdaných soužití, sezdaných nesoužití, přes život mimo rodinné svazky či manželství, soužití homosexuálů a rodiny lesbiček s adoptovaným dítětem*“. Reprezentantů původní teorie rodiny je dnes pouho pouhá asi jedna čtvrtina (manželský pár s dětmi).

2.3 Současná rodina dle Blahoslava Krause

Kraus (2014) popisuje současnou rodinu taktéž jako měnící se instituci, která prošla „zajímavým“ vývojem. V souvislosti s poválečným obdobím došlo ke sňatkovému boomu, baby boomu, kdy politické a ekonomické poměry přiměly lidi vnímat rodinu jako hlavní oblast seberealizace. Později nastal obrat a následovala liberalizace v rozvodové legislativě. Společně s nedostatkem sexuální osvěty a sňatky uzavírané v nízkém věku, to vedlo k vysokému počtu rozvodovosti. Kraus (2014, s. 80) dále zmiňuje, že vymezení pojmu rodina je problematické, neboť „*tradiční kritéria přestávají platit*“. Přibývá například rodin s nesezdanými rodiči, respektive zákonný manželský svazek není nutnou podmínkou pro početí a následnou výchovu dítěte. Kraus (2014, s. 80) píše, že děti narozených mimo legitimní manželství je až třetina a i přes to, mohou taková soužití fungovat jako rodina. Splňují totiž další znaky rodiny, kterým je například „*bydlení členů pod jednou střechou, spolupráce mezi sebou v rámci společensky uznávané dělby práce*“. Kraus také cituje Přadku (Přadka in Kraus, 1983 s. 80), který říká, že „*v každém případě je to přirozené prostředí, do něhož se člověk rodí, aniž si mohl vybrat jiné, a přejímá to, co mu připravili rodiče.*“

Kraus (2014, s 83) také upozorňuje na měnící se charakteristiky znaků současné rodiny. První se týká sociální role rodičů, kterou přikládá dlouhodobě „*demokratizaci uvnitř rodiny*“. Ta měla neblahé následky ve smyslu ztráty výsadního postavení muže v rodině. Žena získala některá práva a převzala povinnosti, které byly obvyklé pro muže, vztah mezi rodiči a dětmi se stal více partnerským. Ačkoli otec v rodině postupně utrpěl pokles autority, Kraus (2014, s. 84) klade důraz na skutečnost, že „*Přítomnost obou rodičů, kteří se ve svých rolích komplementárně doplňují, je pro děti nenahraditelná*“. Druhým znakem měnící se rodiny je jistá „*izolovanost*“ před vnější společností. Dochází k oddělování života jednotlivých generací, poklesu významu sousedských vztahů a únikem před záplavou podnětů... Třetí znak tkví ve zmenšování rodiny. Počet jednočlenných domácností a počet osamělých žen s dětmi se zvyšuje. Tento znak společně s izolovaností vede k větším vnitřním otřesům a konfliktům uvnitř rodiny. Čtvrtý znak dle Krause (2014) je dezintegrace, která znamená, že členové rodiny vedle sebe spíše koexistují, než že si jsou vzájemně oporou a komunikují společně o problémech apod. Pátý znak jde ruku v ruce s předchozím, kdy zatíženost rodičů pracovními aktivitami eskaluje ve vyčerpání. Rodiče mají málo času na relaxaci, na chvíle prožité s dětmi. Takový stav se snaží rodiče vynahradiť především materiálními prostředky, což ovlivňuje hodnotový systém a charakterové vlastnosti dětí, případně deviaci. Šestá znakem je dvoukariérový model jako důsledek emancipace ženy, jejího růstu, vzdělanosti a kvalifikovanosti, který vede často k rozpadu rodin. Sedmý znak je vysoký výskyt rozvodů (každé druhé manželství). Přes třicet tisíc dětí ztrácí ročně trvalý a bezprostřední kontakt s jedním z rodičů. Jako největší problém tak u dítěte vnímá Kraus (2014, s 85) „*chronický stres spojený s bojem rodičů*“. Posledním osmým znakem měnící se rodiny je „*diferencovanost podle socioekonomické úrovně*“ Domácnosti s nízkými příjmy se zadlužují, až dochází k sociálnímu vyloučení. Děti z takových rodin mohou být sociálně vyloučeny.

2.4 Vývoj rodiny dle Matouška

Matoušek ve Slovníku Sociální práce (2008, s. 177) popisuje pojem rodina v užším a širším slova smyslu. V tom užším, který má také přídomek „tradiční“, je rodina chápána jako „*skupina lidí spojená pouty pokrevního příbuzenství, nebo právních svazků (sňatek, adopce)*“. V širším pojetí, které je inspirováno USA a některými státy EU, je též rodinou i skupina lidí, „*kteřá se deklaruje jako rodina na základě vzájemné náklonnosti*“. Dále Matoušek označuje rodinu jako konzervativní instituci, která během novověku změnila svoji funkci ve smyslu předání některých funkcí státu (např. vzdělávání dětí). Soudobé funkce, kterými rodina disponuje dodnes, jsou výchova dětí a emocionální podpora. V Matouškovi (2008) je také uvedeno, že se ve vyspělých zemích západního světa objevují trendy jako klesání počtu dětí v rodině, růst věku uzavření prvního sňatku, počet nesezdaných soužití, roste též počet matek, které vychovávají dítě bez manžela, počet rodin dobrovolně bezdětných, či roste počet lidí žijících v dalších netradičních formách rodiny. Matoušek ve své další publikaci (Matoušek, Pazlarová 2010, s. 13) již zmiňuje, že „*V současnosti by bylo v našem typu společnosti přiměřenější než o rodině mluvit o rodinném soužití. Jádrem tohoto soužití, pokud spolu dospělí žijí, je citová vazba mezi nimi. Dospělí partneři mohou být opačného i stejného pohlaví.*“ Tyto fenomény jsou uváděny jako důsledek změny společenského klimatu, ve kterém jsou vysokými hodnotami individuální svoboda a nejvýhodnější uplatnění na trhu práce. Tradiční pojem rodina chápe Matoušek (Matoušek, Pazlarová 2010) jako velké množství různých forem rodinného soužití, zahrnující všechny myslitelné kombinace biologického příbuzenství, legalizovaných i nelegalizovaných vztahů mezi dospělými, mezi dospělými a dětmi, či mezi samotnými dětmi.

2.5 Homoparentální rodina

Sedláčková (2009) zachází s pojmem následujícím způsobem. Uvádí, že pojmenování rodin gayů anebo lesbických žen, jsou různá, například homosexuální rodiny, gay-lesbické, stejnopohlavní rodiny, homoparentální rodina. Sokolová (2004) využívá pojmu „homosexuální rodičovství“ a popisuje

vývoj rozdílných politických strategií gayů a leseb, jak homosexuální rodinu založit. Zatím co gayové při prosazování registrovaného partnerství hovořili za celou komunitu a odmítali potenciální touhy po založení rodiny, lesby si uvědomovaly, že v budoucnu budou chtít situaci posunout ještě dál, než že se spokojí s uzákoněním pouhého registrovaného partnerství. Důvodem o nezáměr respektive rezignaci k rodičovství, byl taktéž nežádoucí život s akceptovanou homosexuální identitou (Tasker, 2002 in Polášková 2009). Nyní je politická diskuze vedena již ve smyslu prosazování zavedení zákonných norem, které by určovaly nebiologickým partnerům vůči dítěti stejná práva a povinnosti a to i přes to, že legálně takové páry přijít k dítěti nemohou (lesbickým párům ani osamělým ženám není legálně dostupná asistovaná reprodukce). Jak poznamenává Kutálková (2015) lesby, gayové a jejich děti čelí v České republice různým problémům, pramenící právě z nerovného postavení. Gayové jsou z procesu stát se rodiči vyloučeni tím, že je u nás nedostatečná legislativa, která by ošetřovala vztahy budoucích otců, surrogátní matky apod. Pochopitelně chybí taktéž zákonná norma, která by umožnila osvojit si dítě partnera. Možnosti, jak si pořídit dítě však existují a i přes následné společenské anebo „systémové“ komplikace, v sobě gayové a lesby rodičovský pud probudili. Na skutečnost, že rodičovství u leseb či gayů je toužebné a plánované, poukazuje Nedbálková (2011, s. 62) odkazem na inzerát na serveru lesba.cz: *„Princezno moje, dnes, když slavíme naše 20leté výročí, tak už se tomu jen smějeme a vzpomínáme, jak jsme se poprvé viděly, na tu jiskru v našich očích, na to, jak já byla nervózní a to Tě právě zaujalo. Postupem času jsme se do sebe víc a víc zamilovávaly, až jsme po čase spolu začaly žít a i když se občas objevil nějaký problém, všechno jsme vyřešily společně a v klidu. Ani nevíš, jak jsi byla sladká, když jsi držela v náručí naše první děťátko, od té doby jsme byly rodina. A tak to trvá dodnes, jsme sice starší a něco jsme si prožily, děti jsou už skoro dospělé, ale to nic nemění na to,, co k tobě cítím, ba právě naopak, miluji Tě o to víc!! A teď to nejdůležitější na závěr: přesně tuhle mojí princeznu HLEDÁM!!! ....“*

Cesty, pomocí kterých mohou gayové a lesby založit rodinu vedou taktéž přes inzeráty, jak si všímá Nedbálková (2011, s. 72): *„Daruji sperma. Rád bych pomohl lesbickým párům nebo ženám. Jsem SŠ 33/176, bez zdravotních problémů. Oplodním ženy, které budou mít zájem, nebo daruji své sperma k domácímu oplodnění. Diskrétně, bez jakýchkoliv nároků na dítě. ...“*

Tyto dva inzeráty poukazují na vývoj, který založení homoparentální rodiny provází. Zatím co první takové rodiny vznikaly především rozpadem heterosexuálního sňatku, nyní již gayové a lesby zakládají rodiny plánovitě s partnerem stejného pohlaví (Kutálková, 2015).

Podobně tomu je také v Německu, které v rámci kopírování „Gayby-Booms“ leseb a gayů v USA v devadesátých letech, začali spojovat LGBT společnost pro realizaci rodinných modelů. Inzeráty zněly například takto: *„Chtělo by to jednoho teplého kluka pro lesbický pár, který si vroucně přeje dítě.“* (Frohn, 2014 s. 72).

2.6 Prostředí, ve kterém dítě vyrůstá

Jak poznamenává Kutálková (2015), v běžném životě se lesby a gayové, kteří jsou rodiči, potýkají se stále přítomným rizikem nepřijetí svého rodinného uspořádání, ze stran společnosti.

„Společnost určuje, co z člověka bude, jeho vlastnosti nabývají nějakou hodnotu jen v určitém sociálním kontextu a také se za těchto okolností rozvíjejí. To může probíhat různě, dobře i špatně. A často bez možnosti jedince tento proces nějak ovlivnit.“ (Gruen, 2001 in Vágnerová, 2008, s. 649)

Vágnerová (2008) dává společnosti a společenskému klimu velký význam pro utváření skupinové identity jedince. Jelikož společnost určuje normy, chování, ideály, hodnoty, vzory, přispívá k základní orientaci jedince a bývá jedním z jeho zdrojů jistoty. Společnost také poskytuje zpětnou vazbu, informaci o jeho sociální pozici a hodnotě. Společnost však může působit i negativně. Sociální vlivy v určitých případech mohou člověka dokonce zatěžovat, patologizovat, případně ohrožovat jeho fyzickou existenci. Středem ohrožení může být jedinec i celé

skupiny, které jsou určitým způsobem vymezeny (náboženské, etnický, rasově, sexuální...). Pakliže je postižena celá skupina, jsou posíleny její vzájemné vazby. Jedinci je zachována podpora, pocit sounáležitosti se skupinou a i v případě, že je skupinou znevýhodněnou, toto společenství slouží jako zázemí, zdroj jistoty apod. Míra zátěže, která je dána příslušností k určité minoritě, závisí také na sociokolturní úrovni majoritní společnosti, tj. míra vzdělanosti, bohatství apod.

Krom společnosti, hraje důležitou stabilizační roli taktéž rodina respektive rodiče homosexuálního páru. Polášková (2009) rozkryla u svých respondentek reakce jejich rodičů na informování o plánovaném založení rodiny. Reakce rodičů se různily. Někteří výrazně odmítali, jiní radostně sdíleli.

Zatím co u nás se pro tuzemské občany zdá gay anebo lesbické rodičovství tématem novým a leckdy šokujícím, ve Švédsku se řeší etické problémy se založením rodiny tohoto typu: „*Tak jsme zjistili, že bychom daly přednost gay muži a aby byl z Afriky. My se však obáváme, že by se mohl vrátit zpátky. Jestli však bude miminko hnědé po tátovi, líbilo by se nám, kdyby mělo u sebe otce, který je také černý a aby se spolu stýkali. Jestliže by se přestěhoval do jiné země, nedocházelo by ke styku s dítětem...*“ (Ryan-Flood, 2009 s. 65)

2.7 Coming out

Problémy mohou nastat také při každodenním kontaktu s institucemi, kdy homosexuální rodiče musí řešit (ne)zveřejňování faktické podoby rodiny a obavy z negativního dopadu na děti. Na kontakt s homoparentální rodinou nejsou připraveny školky, lékaři, či další odborná pracoviště, kdy přímo největší obavy mají L/G rodiče z OSPOD. Další zátěžovou situací, kterou takové rodiče provází, je příprava jejich dítěte na homofobní reakce společnosti (např. ve škole apod.) (Kutálková, 2015). Polášková (2009) z provedených rozhovorů potvrzuje, že rodičovství u lesbických žen, byl zdroj „nikdy nekončícího coming outu“. Respondentky se neustále dostávaly do situací, ve kterých musely řešit dilema zveřejnění své orientace/rodinné identity. Z vyprávění byly identifikovány coming outy ve třech podobách: programový neboli záměrný, situační a nedobrovolný.

Některé respondentky svoji identitu před širším okolím tajily, což po založení rodiny se stávalo čím dál více a častěji nesnadné. Magdaléna Skřivánková, vedoucí skupin pro rodiče (in Kutálková, 2015) je rozčarována z toho, že musí pořád někde něco vysvětlovat. Dohadovat se o tom, že dítě nepočali přirozeně apod. V souvislosti s coming outem, si často homosexuální rodiče kladou otázku, zda jim může vzít sociálka dítě. OSPOD se na rodičovských setkáních okázal jako instituce, ze které mají rodiče obavy.

2.8 Rodičovství /sociální rodičovství

„Parenting“ – termín používaný v anglosaských zemích zahrnuje všechny typy chování rodiče, vůči dítěti včetně péče a výchovy, které mají na dítě vliv. V Německu je to termín „elterliche Sorge“ – přímá péče a výchova. Pokud má být takové rodičovství dobré, má být milující, pečující, bezpečné, stálé, ochraňující a podpůrné (Pughe, Pholpot, 2007 in Matoušek, Pazlarová, 2010). Důležitým pojmem je „primárně pečující osoba“, což je rodič nebo náhradní rodič, který si s dítětem vytvoří silnou vazbu, která podmiňuje zdravý psychický vývoj dítěte. Rodičovství však může vykazovat poruchy, které vyúsťují v zanedbávání rodiny. Ty se vykazují těmito charakteristikami: Špatné zvládnání provozu domácnosti, kdy fungování domácnosti je chaotické, absentuje rodinná autorita (vedení), častější výskyt zdravotních problémů, snížená schopnost řešit konflikty, malá soudružnost, snížená schopnost vyjadřování svých pocitů slovy.

Důležitými pojmy jsou také biologické rodičovství a psychologické, které popisuje Matějček (in Matoušek, Pazlarová, 2010 s 53). Matějček dospívá k závěru, že pro zdravý vývoj dítěte je klíčové psychologické rodičovství, jakožto úspěšné završení procesu vnitřního přijetí dítěte. Dítě vnímá jako rodiče toho, kdo se k němu jako rodič chová.

Sociální rodičovství anebo pojmy jako sociální matka, či otec. Pojem sociální rodičovství není právně vymezen, avšak jsou o něm vedeny diskuze jak v souvislosti s homoparentálními rodinami, tak například v náhradní rodinné péči. Sedláčková (2009) používá termín sociální matka v souvislosti s ženou,

kteřá si pořídila dítě plánovaně, ale není biologickou matkou. Byla by to tedy například partnerka biologické matky.

2.9 Genderové role

Sokolová (2004) upozorňuje, že stereotypy a mýty „správného“ mužství či ženství se zakládají na heterosexuální orientaci jako určující normě sexuálního a emocionálního založení jedince. Utrvování, že ženské a mužské vlastnosti jsou údajně totožné s biologickým pohlavím muže a ženy, mají diskriminující dopad právě na gaye a lesby. Zatím co heteronormativní pojmání razí teorie o „přirozené“ komplementaritě muže a ženy, gayové a lesby poukazují na její výraznou flexibilitu.

Během vývoje rodiny, docházelo i na vývoj ženských či mužských rolí. Zvěřina (in Vybíral, 2008) popisuje ženu – dávkyni života, která tuto roli dobrovolně přijímala. Nyní emancipačními vlivy se žena objevuje v zaměstnání, buduje kariéru a touží stát se rovnocennou partnerkou mužů. Za to muži podle Zvěřiny (in Vybíral, 2008) nesdílí představy žen o větší míře zapojování se do péče o děti a celkový trend směřuje k návratu k patriarchální rodině. Vágnerová (2008) se v souvislosti se silným patriarchálním systémem zmiňuje o dřívějším důrazu společnosti na dominantní roli muže, díky kterému docházelo k domácímu násilí ve všech dobách. Gjuríčová (in Vágnerová, 2008, s. 633) dále píše, že *„ženy byly nejprve podřízeny svému otci, pak manželovi, nebo jinému mužskému příbuznému.“* Poslušnost ženy k muži je vyžadována v Novém zákoně, ve středověku bylo postavení ženy vůči muži upraveno církevním a občanským právem. Manžel přebíral od otce ženy právo o ní rozhodovat, včetně práva působit na její další výchovu, k čemuž patřily i tělesné tresty. Realistický pohled na tehdejší poměry ukazuje záznam v Archivu metropolitní kapituli u sv. Víta. *„V roce 1482 žádala o rozvod před soudem pražského administrátora jistá Dorota z Miličina, která žalovala svého muže kramáře Vacka pro ublížení na těle způsobené ranou sekýrkou do hlavy. Muž doznal, že ženu sekýrou uhodil a také ji někdy bil. Prohlásil však, že nežádá rozvod a přeje si dále setrvat v manželství. Církevní soud s tím souhlasil, i když připomněl, že muž nemá bít ženu železnými*

nástroji, může ji ovšem pro její špatnost potrestat prutem, holí, či důtkami nebo tahat za vlasy.“

Langmeier (1998) v novodobém kontextu České republiky doplňuje, že chlapci a dívky se liší stejně jako dospělí muži a ženy v míře agresivity a dokonce tvrdí, že tomu tak je ve všech zkoumaných kulturách. Oakleyová (2000) se však zabývá aspekty rozdílnosti mezi pohlavími v rámci odlišných kultur poněkud hlouběji. Svým studiem dospívá k názoru, že různá společenství si definují maskulinitu a feminitu různě. Tyto genderové role jsou naplňovány prostřednictvím jiných kvalit, zájmů, či činností. Např. jeden z kmenů z Nové Guineje (Arapešové) si stanovují ideálního dospělého jako člověka s jemnou, laskavou a pasivní povahou, který by se dal připodobnit v naší kultuře k ženě. Dále nerozlišují rozdíly v temperamentu, tzn. Nikdo není iniciátor, anebo agresor a zároveň se péče o děti vztahuje jak ženám, tak k mužům. Jiný kmen - Mundugumorové se naopak vyznačují tím, že obě pohlaví se blíží k mužskému vzoru. Ženy jsou stejně průbojné a asertivní, jako muži a děti jsou vychovávány k nezávislosti, či nepřátelství.

Role souvisí také s dělbou práce v rodině, která je často přisuzována tomu kterému biologickému pohlaví. Oakleyová (2000, s. 51) se opět zmiňuje o různých společnostech, které převracejí náš model tím, že těžší práce je přerozdělována mezi ženy. Pakliže ve zmíněném kmeni Arapešů nosí muž například těžký náklad, hovoří se o něm, že „*pracuje opravdu těžce, skoro jako žena*“.

2.10 Rodičovské role

Sokolová (2004) bourá mýty o mateřství a otcovství a říká, že mateřská a otcovská role, která je dána do souvislosti s biologickým pohlavím muže a ženy je problematická. Vychází z pohledu, že všechny biologické ženy a všichni biologičtí muži, mají ty samé vlastnosti, chování, a ty dále odvozují dané a neměnné ženské (mateřské) a mužské (otcovské) role. Vlastnosti jedince však určuje mnohem více faktorů, než pouze ženství, či mužství. Lze tvrdit, že

neexistují žádné ženské vlastnosti a charakteristiky, které by měly všechny ženy a to stejné lze uplatnit na muže. Automatické rozdělování otcovských a mateřských rolí tak není možné.

Polášková (2009) popisuje roli jako soubor předepsaných projevů chování jednotlivých členů rodiny ve vztahu k ostatním členům a také, jak je tato role a pozice vyjednávána. Janebová (2006) hovoří o proměně rodičovských rolí v souvislosti se společenskými změnami, když popisuje kult mateřství (19 a 20. Století). Ten vystřídal původní otcovská práva charakterizující se absolutní mocí v rodině. V období „mateřského kultu“ je mateřské roli přisouzen zásadní význam ve zdravém vývoji dítěte. Otcové se stali živiteli rodiny s pouze symbolickým vlivem na vývoj dětí. V 50. letech, kdy ženy začaly vstupovat do zaměstnání, otcové začínali ztrácet výsadní roli živitele rodiny. Zatím co ženy přijali naplňování svých povinností na více úrovních, muži nebyli ochotni zapojit se více v péči o děti a trvali na tradičním pojetí živitele rodiny. Na rozdíl od výše uvedeného tvrzení Zvěřiny (in Vybíral 2008) o návratu k patriarchálnímu systému, Janebová (2006) kontruje, že následoval trend vysoké míry rozvodovosti.

Sociologický ústav SAV uskutečnil roku 1999 Výzkum evropských hodnot na Slovensku, kdy některé otázky byly věnovány měnícím se rolím mužů a žen. Ve výzkumu byla například položena otázka „Otcové jsou schopni starat se o děti stejně, jako matky“. Procentuelně úplný souhlas s tímto tvrzením byl v České republice 12,4. Ve srovnání s ostatními zeměmi, jako Slovensko 28,6, Polsko – 31,6, Bělorusko – 47,8 anebo Švédsko 59,7 můžeme vyčíst, že v České republice je (anebo byla) zřejmě více zakořeněna představa tradičních rolí, než v zemích, u kterých bychom díky vysoké religiozitě mohli předpokládat pravý opak (Bausová, 2002). Žena je tedy většinou považována za „expertku“ na výchovu a starost o děti, přičemž stejný názor sdílejí pravděpodobně i sociální pracovníci. Jako důkaz lze uvést literaturu Matoušek, Pazlarová (2010), kde v popisujících příkladech, hraje roli vždy pouze matka (většinou matka, která dělá

při výchově dítěte nějaké chyby), otec dítě v popisujících příkladech ani nevychová a nedělá taktéž ve výchově žádná pochybení - jakoby se vytratil.

2.11 Rodičovské kompetence

Oficiální metodika MPSV „Vývojová psychologie pro sociální práci“ (Ptáček, Kuželová, 2013) přiřazuje rodičovské kompetence k jednotlivým vývojovým obdobím dítěte. Již v prenatálním období může sociální pracovník předvídat, zda jsou rodičové schopni pečovat o dítě po jeho narození. Posuzuje se osobní připravenost a zralost, materiální připravenost a rodičovská připravenost. V raných vývojových etapách je silný předpoklad, že kompetence zvládnání péče o dítě, budou posuzovány u matek. Sociální pracovníce a pracovníky bude zajímat, např. zda matka zvládá správně kojit, manipulovat s dítětem, zajišťovat hygienické potřeby apod. V kojeneckém období se již posuzuje u rodiče spontánní a emočně zralý vztah. Batolecí období je charakterizováno kompetencí rozvíjet u dítěte interakci a stimulaci. V předškolním věku by se rodič měl zaměřit na cílenou stimulaci v oblasti sociálního a kognitivního vývoje, v mladším školním věku již rodič musí dohlížet na školní docházku apod. Období středního školního věku je charakterizováno schopností dítě respektovat a akceptovat jeho názor. V pubescentním věku dítěte, mají zase rodiče efektivně dohlédnout nad trávením volného času. Metodika hovoří veskrze genderově neutrálně, pokud autoři považují za důležité, aby v především raných vývojových stádiích pečovala o dítě matka, dodávají, že attachment (připojení) k otci jsou děti schopny zvládnout taktéž jako k matce přibližně ve stejnou dobu. Zároveň uvádějí, že otcové dovedou být stejně citliví jako matky a dovedou se přizpůsobit potřebám dítěte. Přesto dodali mírné odlišnosti, které vnímají v chování otce a matky. Otcové podle Ptáčka a Kuželové (2013) děti aktivizují především prostřednictvím krátkých jednoduchých stimulací a využívají fyzické dispozice. Pro otce je charakteristická hra, pro matky vyprávění. Otcové s dětmi často točí, vyhazují je apod. Pakliže však se stane, že otec musí zastat roli matky, změní se, a chová se jako matka. V metodice se však neuvádí, jak se chová matka.

2.12 Shrnutí

Mozajka různých humanitně orientovaných autorů poukazuje na důležitost pro sociální práci ve smyslu inspirace. Z uvedených textů lze vyčíst, že autoři se vyvíjí v čase a zpracovávají nové pohledy. Mnohdy je vidět snaha o genderovou korektnost jako třeba v metodice MPSV, ovšem na druhou stranu chceme-li se dozvědět netradiční formy problematiky rolí, rodiny apod., musíme zabrousit do jiných vod (např. Oaklayová). Lze konstatovat, že teoretická zázemí pro sociální práci sklouzávají po tématu homoparentálních rodin pouze okrajově, pakliže by sociální pracovník či pracovnice chtěli nahlédnout problematiku důkladněji, museli by zabrousit do teorií, které nejsou prozatím „mainstreamové“ (kritická sociální práce), dále by se setkali s literaturou, která se o homoparentální rodině zmiňuje lehkým náznakem (Možný, Matoušek) anebo vůbec (Kraus). Jako nejvhodnější volba se jeví studium textů/literatury, které přímo reflektují heteronormativu, či stereotypní genderové vnímání. Ve druhé kapitole se také ukazuje, že gayové a lesby čím dál více postupují v zakládání vlastních rodin, které však není vzhledem k dominujícímu společenskému diskurzu zcela bez odezvy. Dokonce se gayové a lesby obávají hned několika témat. Prvním je strach z homofobního okolí (vesnice, práce, škola jejich dítěte), druhým jsou různé instituce, potažmo nejvíce sociální pracovnice z OSPOD. S tímto tématem velmi souvisí jejich coming out. V podkapitolách týkajících se genderových, rodičovských rolí a rodičovských kompetencí, lze vyčíst, že genderová či rodičovská role je podobná svébytné entitě, která se mění poplatně historickému vývoji, kultuře, či dané situaci. Zde je dobré neodejít bez povšimnutí excessu literatury pro sociální pracovnice a pracovníky (např. Matoušek, Pazlarová), která výše uvedený fakt dostatečně neodráží a při hodnocení kvality péče vynechává z péče o dítě otce. Teoreticky by tak podle autorů měli navrch dvě matky (což by byla „superdomácnost“), zatím co dva otcové / gayové, by byli pro sociální pracovníci spíše přízrakem, se kterým by si neuměla poradit. V metodologické části bude zajímavé sledovat, jak uvedené teoretické koncepty budou kolidovat s vnímáním nastolených témat sociálními pracovníci a

pracovníkem, jak pracovníci na OSPOD posuzují rodinu obecně a rodinu homoparentální, jaké metodiky/informace/literaturu mají k dispozici apod.

Definice užitých pojmů

Coming out – proces uvědomění si a následné veřejné přihlášení se k homosexuální či bisexuální, či transsexuální orientaci (identitě), základní dělení je na vnitřní a vnější.

Gender – anglický termín v češtině překládaný jako „rod“, v tomto smyslu sociální konstrukt vlastností chování spojovaných s obrazem muže a ženy. Tento obraz je formován kulturou v dané společnosti. Gender na rozdíl od pohlaví, které je univerzální kategorií, se proměňuje v závislosti na normách společnosti, časovou linií, apod (Janebová 2005)

Genderová identita – vnitřní identita jedince oproti jeho anatomickému pohlaví (Hartl, Hartlová 2000)

Genderové stereotypy – „zjednodušující a paušalizující obecné popisy maskulinity a feminity“ (Janebová 2005 s. 104)

Heteronormativita – odkazuje na normu, kterou je heterosexuality, je to předpoklad, že všichni v našem okolí jsou heterosexuální. Je také prostoupená institucemi. (Janebová 2005)

Homoparentální rodina – stejnopohlavní rodina, kde rodiči jsou dva gayové, anebo dvě lesby.

Sociální rodičovství – genderově neutrální termín odvozen od pojmu sociální matka - rodič, který si pořídil dítě do vztahu plánovaně, ale není biologickým rodičem (Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu, 2016) Termín je také užíván v souvislosti s náhradní rodinnou péčí.

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí, někdy bude v práci využívána zkrácená verze SPOD

Metodika – obecně pracovní postup anebo nauka o metodě, souhrn doporučených praktik a postupů.

Stereotyp – fixovaný postoj, který si vytvářejí členové skupin k sobě samým (autostereotyp a k jiným skupinám (heterostereotyp). Tyto fixované postoje „většinou vznikají spontánně a v zásadě iracionálně a jsou předávány tradicí, ústním podáním, pověstmi atd.“ (Velký soc slovník, 1996, s. 118. Autostereotypy jsou charakterizovány idealizovaným obrazem vlastní skupiny, zatím co heterostereotypy naopak předsudečně kritizují, odsuzují odlišné skupiny, aniž by takový postoj byl zdůvodněn. Funkce stereotypizace může sloužit např. k politické manipulaci.

3 Metodická část

3.1 Příprava a realizace výzkumného šetření

3.2 Formulace hlavního cíle a dílčích cílů

Hlavní cíl:

Zjistit, jaká je v ČR metodická podpora pracovníků OSPOD při práci se stejnopohlavními rodiči, poptávku po této podpoře a rizikové faktory oprese stejnopohlavních rodičů na vybraném OSPOD.

Dílčí výzkumný cíl 1:

Zjistit, jaké na sociálních odborech krajů v České republice existují dostupné metodiky obsahující informace/návody/doporučenou literaturu/pokyny při práci s L/G rodiči (homoparentální rodinou) a jaká je po nich poptávka.

- a) Zjistit, jaké existují metodiky obsahující informace /návody/doporučenou literaturu/pokyny při práci s L/G rodiči (homoparentální rodinou) na úrovni krajských sociálních odborů.
- b) Zjistit na sociálních odborech krajů, jaká existuje poptávka po takových metodikách (obsahující informace/ návody/doporučenou literaturu/ pokyny při práci s L/G rodiči (homoparentální rodinou) ze stran sociálních pracovníků a pracovníků ze sociálních odborů obcí či městských částí.

Dílčí výzkumný cíl 2:

Zjistit, jaké na zkoumaném odboru městské části existují dostupné metodiky obsahující informace/návody/doporučenou literaturu/pokyny při práci s L/G rodiči (homoparentální rodinou) a zda je po nich poptávka ze stran řadových pracovníků, či vedoucí oddělení SPOD.

- a) Zjistit, jaké existují metodiky obsahující informace /návody/doporučenou literaturu/pokyny při práci s L/G rodiči (homoparentální rodinou) na zkoumaném odboru městské části.

b) Zjistit, jaká vznikla poptávka po takových metodikách (obsahující informace/ doporučenou literaturu/ návody/pokyny při práci s L/G rodiči (homoparentální rodinou) ze stran sociálních pracovníc a pracovníků na zkoumaném odboru (směrem ke krajům, či ministerstvu).

Dílčí výzkumný cíl 3:

Zjistit znaky heteronormativity ve vnímání rodiny, rodičovských rolí, a reflexi stereotypů, které mohou být zdrojem opresivních tendencí.

- a) Zjistit, jak sociální pracovníce a pracovníci definují pojem rodina
- b) Zjistit, jak sociální pracovníce a pracovníci na zkoumaném odboru nahlíží na pojem/ problematiku „sociální matka/otec“.
- c) Zjistit, jak chápou pojem rodičovská role (otec / matka) v kontextu dvě matky a dva otcové (jaké jsou v takovém rodinném uspořádání kompetence).
- d) Zjistit, jak chápou genderové kategorie mužství a ženství v kontextu homoparentální rodiny v souvislosti s vývojem dětí.
- e) Zjistit, jaké problematické body sociální pracovníci a pracovníce vnímají v souvislosti s výchovou dětí dvěma gayi, či lesbami.
- f) Zjistit, jak je pro práci sociální pracovníce a pracovníky významný coming out homosexuálních rodičů (a proč), s nimiž by mohli pracovat, anebo s nimiž pracovali.

3.3 Transformace dílčích cílů do tazatelských otázek

Tabulka 1: Transformace dílčích cílů do tazatelských otázek

Dílčí cíle	Dílčí cíl třetího řádu	Výzkumná strategie	Indikátory	Tazatelské otázky
DC1: Zjistit, jaké na sociálních odborech krajů v České republice existují dostupné metodiky obsahující informace/návody/doporučenou literaturu/pokyny při práci s L/G rodiči (homoparentální rodinou) a jaká je po nich poptávka.	DC1.1: Zjistit, jaké existují metodiky obsahující informace /návody/doporučenou literaturu/pokyny při práci s L/G rodiči (homoparentální rodinou) na úrovni krajských sociálních odborů.	anketa s vedoucími OSPOD/ metodiky na kraji s využitím telefonátu	Krajské metodiky	TO1: Jaké existují metodiky obsahující informace /návody/doporučenou literaturu/pokyny při práci s L/G rodiči (homoparentální rodinou) na Vašem krajském sociálním odboru?
	DC1.2: Zjistit na sociálních odborech krajů, jaká existuje poptávka po takových metodikách (obsahující informace/ návody/doporučenou literaturu/ pokyny při práci s L/G rodiči (homoparentální rodinou) ze stran sociálních pracovníků a pracovníků ze sociálních odborů obcí či městských částí.		zaznamenání poptávky po metodikách od podřízených orgánů	TO2: Jaká je poptávka po takových metodikách ze stran sociálních pracovníků a pracovníků ze sociálních odborů obcí či městských částí?
DC2: Zjistit, jaké na zkoumaném odboru městské části existují dostupné metodiky obsahující informace/návody/doporučenou literaturu/pokyny při práci s L/G rodiči (homoparentální rodinou) a jaká je po nich poptávka ze stran řadových pracovníků, či vedoucí oddělení SPOD.	DC2.1: Zjistit, jaké existují metodiky obsahující informace /návody/doporučenou literaturu/pokyny při práci s L/G rodiči (homoparentální rodinou) na zkoumaném odboru městské části.	Rozhovor, informatiky jsou sociální pracovníci, pracovník a vedoucí zkoumané Městské části OSPOD	metodiky odboru městské části	TO3: Jaké existují metodiky obsahující informace /návody/doporučenou literaturu/pokyny při práci s L/G rodiči (homoparentální rodinou) na Vašem odboru městské části?

	DC2.2: Zjistit, jaká vznikla poptávka po takových metodikách (obsahující informace/ návody/ doporučenou literaturu /pokyny při práci s L/G rodiči (homoparentální rodinou) ze stran sociálních pracovníků a pracovníků na zkoumaném odboru (směrem ke krajům, či ministerstvu).		poptávka po metodikách po nadřízeném orgánu	TO4: Jaká je poptávka po informacích, týkající se L/Grodičů po vašich nadřízených orgánech?	
DC3:Zjistit znaky heteronormativity ve vnímání rodiny, rodičovských rolí, a reflexi stereotypů, které mohou být zdrojem opresivních tendencí při práci s L/G rodiči.	DC3.1: Zjistit, jak sociální pracovníci a pracovníci definují pojem rodina	Rozhovor,	Rodina	TO5: Jak vnímáte pojem rodina?	
	DC3.2: Zjistit, jak sociální pracovníci a pracovníci na zkoumaném odboru nahlíží na pojem/ problematiku „sociální matka/otec“.		Sociální rodič	TO6: Jak vnímáte pojem sociální rodičovství u homosexuálního páru?	
	DC3.3: Zjistit, jak chápou pojem rodičovská role (otec / matka) v kontextu dvě matky a dva otcové (jaké jsou v takovém rodinném uspořádání kompetence).		Rodičovská role	TO7: Jak chápete rodičovské role (otec / matka) a jejich kompetence? TO7b Jaké kompetence, by zahrnovaly rodičovské role, kdyby rodiči byly dvě lesby, anebo dva gayové?	
	DC3.4: Zjistit, jak chápou genderové kategorie mužství a ženství v kontextu homoparentální rodiny v souvislosti s vývojem dětí.		informatiky jsou sociální pracovníci, pracovník a vedoucí zkoumané Městské části OSPOD	Genderové vnímání	TO8: Jak se lesbické ženy a gay muži liší od heterosexuálních žen a mužů? TO8b Jaký vliv může mít výchova dvou žen a nebo dvou mužů na vývoj mužství anebo ženství dítěte, které vychovávají?
	DC3.5: Zjistit, jaké problematické body sociální pracovníci a pracovníci vnímají v souvislosti s výchovou dětí dvěma gayi, či lesbami.			Problematika g/l výchovy	TO9: Jaké problematické body ve výchově dětí dvěma gayi, či lesbami, by mohly podle Vás nastat?

	DC3.6: Zjistit, jak je pro práci sociální pracovnice a pracovníky významný coming out homosexuálních rodičů (a proč), s nimiž by mohli pracovat, anebo s nimiž pracovali.		Význam coming outu	TO10: Jak je při práci s rodinou důležité znát sexuální orientaci rodičů? Proč?

3.4 Druh Výzkumu

Vzhledem ke zvolenému tématu, jsem se rozhodla pro kvalitativní výzkum, pomocí kterého lze vytvořit komplexnější holistický obraz o zkoumaném jevu. Švaříček a Šedřová (2007) uvádí, že kvalitativní výzkum je popisován mnoha definicemi. Hendl (2005) píše, že práci kvalitativního výzkumníka, lze přirovnat k činnosti detektiva. Strauss a Corbinová (1999) uvádí, že kvalitativní výzkum je jakýkoli, ve kterém výsledky nezískáváme pomocí statistických procedur. Jde tedy například o výzkum života lidí, příběhů, chodu organizací, apod. Hendl (2005) dále popisuje práci výzkumníka. Výzkumník/výzkumnice vyhledává a analyzuje informace, provádí induktivní a deduktivní závěry. Pracuje přímo v terénu a k doplnění celistvého obrazu používá metody pozorování a interview. Kombinace různých metod se nazývá triangulace. V této práci bude sociální jev zkoumán různými metodami. Zpráva bude obsahovat podrobný popis místa zkoumání (OSPOD), citace z rozhovorů, poznámek z terénu a anketu. Výhodou takového výzkumu je hloubkový popis případů. Jako základní přístup kvalitativního výzkumu, byl vybrán přístup etnografický.

Jak píše Hendl (2005), etnografický výzkum se provádí s cílem získat obraz určité skupiny, instituce, nebo společnosti. Základem výzkumu, je dokumentování každodennosti jedinců, jejich pozorování a vedené rozhovory. Prvním důležitým bodem, je porozumění dění ve skupině a sledování jednotlivých aktivit členů. Zkoumané jsou obsahy, formy myšlení, interakce a sociální praktiky. Důležitá je otázka, jak jedinci společně vytvářejí sociální skutečnost.

Dle Nedbákové (in Švaříček, Šed'ová, 2007) výzkumník, či výzkumnice důvěrně známé považuje za neznámé a snaží se porozumět procesu, či mechanismům, který vede k dané formě života. Základním pojmem, který bude popsán, je kultura odboru SPOD, která je charakterizována systémem sdílených názorů, hodnot, praktik, jazyka, norem, rituálů a materiálních věcí, které charakterizují skupinu a její pojmání světa.

Otázky výzkumníka (Hendl 2005 s. 118):

- 1) Co se děje v dané terénní situaci?
- 2) Co znamenají události pro účastníky situace?
- 3) Co lidé musí vědět, aby byli schopni udělat to, co dělají v dané situaci?
- 4) Jak lze vztáhnout to, co se děje v dané situaci, k dění v širším sociálním kontextu?
- 5) Jak se liší organizace dění v této situaci od dění na jiných místech a v jiných časových okamžicích?

Charakteristika etnografického výzkumu (Hendl 2005 s. 119-120):

1) Delší pobyt v terénu – je nutné pro odhalení a poznání sociálních praktik, etnograf se účastní každodenního života, pozoruje co se děje, naslouchá, co se povídá. Zde je nebezpečí, že se výzkumník identifikuje s životem skupiny a ztratí odstup.

2) Pružná strategie – výzkumník musí být schopen přizpůsobit se danostem situace tak, aby našel rovnováhu mezi úsilím shromažďováním dat s nároky situace. Z vybraných metod, jsem použila:

a. zúčastněné pozorování

Hendl (2005) definuje zúčastněné pozorování jako hlubší proniknutí do pochopení jednání a chování lidí zahrnutých do výzkumu, které se děje přirozeně. Má ambice zjistit, co se skutečně děje pomocí vjemů nejen zrakových, ale přirozeně také sluchových, pocitových apod. Pomáhá nám doplnit naši zprávu, v tomto případě jde o popis prostředí úřadu, na kterém se výzkum odehrával otevřeně. Informantky a informanti byli s mojí účastí seznámeni, taktéž s mým

výzkumem. Tento typ metody se jeví jako vhodný z těchto důvodů: Vztah sociálních pracovníků na OSPOD k tématu homoparentální rodiny není příliš prozkoumaný, existují velké rozdíly mezi pohledy „členů“ a „nečlenů“ sledované skupiny na fungování OSPOD a do třetice o vztahu sociálních pracovníků ke gay a lesbickému rodičovství, panují z pohledu outsiderů jisté obavy.

b. **individuální polostrukturované rozhovory**

Hendl (2005) uvádí metodu dotazování jako vhodnou pro doplnění zúčastněného pozorování. Díky umožnění strávení delšího času na zkoumaném odboru, než jen pro pouhý rozhovor, bylo možno vést dva typy rozhovorů. Byly to rozhovory volné - neformální, které se odvíjely se od situace, a polostrukturované, které měly vydefinovaný účel, osnovu, ale zároveň dostatek prostoru pro další doptávání. Jelikož téma práce obsahuje mnoho pojmů, se kterými se sociální pracovníci nemusely setkat, výhodou takových rozhovorů byla možnost doptávání, zda dotazovaní rozuměli, mohli taktéž volně rozvíjet svoji „fantazii“ apod.

3) Zaznamenávání pozorovaného (slyšeného a prožitého) - Záznam se provádí následně, to znamená, že je kladen důraz na výzkumníkovu paměť a schopnosti události interně zpracovat. Záznamy nejsou kopií skutečnosti, ale transformovaným obrazem, který se stává autorským textem hodnověrně zobrazujícím realitu. Záznam je nutné provádět co nejdříve a doplňovat jej.

Další výzkumná strategie

Anketa s využitím telefonátu

Anketa je pomocný nástroj, pomocí něhož provádíme systematický průzkum názorů dotazem s možností volných odpovědí. Zpravidla probíhá u malého okruhu respondentů, kteří nejsou reprezentačním vzorkem (Slovník společenských věd a pověr). Tentokrát však bude anketa provedena u sta procent vybraných respondentů, bude tedy možné výsledky zevšeobecnit.

3.5 Kritická etnografie jako vodítko pro strategii volby výzkumného souboru

Tato práce zůstane taktéž v praktické části věrna kritickým přístupům. Tento postmodernistický přístup vidí etnografii jako vyprávění, které vzniká mezi etnografem a informátory. Ti jsou považováni za spoluautory a tvůrce svých vlastních životů. Hendl (2005) dále popisuje existenci dvou zaměření (postmoderní a feministické), přičemž pro účely práce bylo zvoleno zaměření feministické. Feministické zaměření cílí na odhalování různých forem útluaku jedinců z méně privilegovaných skupin. Méně privilegovanou skupinou se zde myslí rodičovská gay a lesbická komunita a jejími potenciálními utlačovateli, či utlačovatelkami jednak sociální pracovníce z odboru sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) a dalšími strůjci oprese mohou být metodici, či vedoucí sociálních odborů – SPOD na krajích. Sociálních pracovníce z OSPOD mají určitou moc ve dvou klíčových situacích, které se mohou jevit homoparentální rodinám jako ohrožující. Klíčovými situacemi jsou rozhodování o odejmutí dítěte z péče a druhou situací je posudek týkající se rodičů v rozvodovém řízení o úpravě styku a výživném dítěte (komu bude dítě svěřeno do péče a stanovení výše alimentů). Pozornost tedy bude zaměřena na sociální pracovníce OSPOD z brněnské městské části, u nichž budu sledovat jejich dominující diskurs o rodině, jak je uplatňován všeobecně a v souvislosti s homoparentální rodinou. Krátce bude popsána každodenní pracovní náplň sociálních pracovníc na OSPOD, budou zachyceny způsoby spolupráce s navazujícími institucemi, prostředí, organizační struktura, dění „mimo“ pracovní náplň, o pracovních cestách, dalších spolupracujících osobách. Druhým výzkumným vzorkem jsou tedy metodici, či vedoucí odborů SPOD na krajích. Tito mají ve své kompetenci určovat a vyvíjet nové metodiky, či přístupy v sociální práci pro agendu SPOD pro hierarchicky nižší organizační stupně jako je OSPOD magistrátu (obcí), či městských částí. Jsou taktéž důležitým článkem pro opětovné posouzení stížnosti např. z důvodu diskriminace, pakliže ji zamítl příslušný úřad z nižšího organizačního stupně. Osloveno bylo všech čtrnáct krajů České republiky.

Tabulka 2: Přehled informantek/ů

Informanti/ky	Pracovní zařazení	Délka celkové praxe/délka praxe SPOD	vzdělání
I1 - žena	S POD	23 let (23 let SPOD – agenda sociálně právní ochrany dětí)	Sociální pedagogika IMS (Institut mezioborových studií)
I2 – žena	S POD	25 let (6 let SPOD)	Sociální pedagogika IMS
I3 - muž	S POD	4 roky (3 roky SPOD)	Veřejná správa a veřejná politika
I4 - žena	S POD	16 let (1 rok SPOD)	Sociální pedagogika a sociální práce
I5 - žena	S POD	3 roky (2 roky SPOD)	Sociální pedagogika a sociální práce
I6 - žena	S POD	22 let (SPOD)	Sociální pedagogika IMS
I7 - žena	D DÚ	23 let (Dětský diagnostický ústav)	- Vysokoškolské, sociální práce

3.6 Způsob zpracování získaných údajů

A) Anketa s využitím telefonátu

Prvním krokem v této části, byla sondáž na webových stránkách, zda na sociálních odborech krajů jsou oficiálně zveřejněny metodiky k danému tématu. Po té jsem začala pátrat pomocí telefonických rozhovorů, zda se požadované informace nenachází na krajích mezi interními dokumenty. Před započítím telefonické konverzace, jsem si utvořila v programu excel tabulku. Do tabulky jsem zapsala dva dotazy, které měly být zodpovězeny zástupci (vedoucími/metodiky SPOD) jednotlivých krajů. Pro doplnění dalších informací, jsem zapisovala data do třetí kolonky s názvem Poznámka/jiné. Postupně jsem tedy obvolávala kraje tak, jak jsem si je seřadila za sebou v tabulce a dopisovala do příslušných kolonek získaná data. Rozhovory jsem vždy započala informací, z

jakého důvodu data sbírám a k čemu budou použity. Tato data jsem posléze popsala a vyhodnotila.

B) Pozorování / volné rozhovory

První verzi zprávy, z pozorování jsem vždy vyhotovovala po skončení práce v terénu. Data jsem si zapsala do počítače a přiřadila je do podkapitol, či kategorií. Díky tomu jsem se lépe orientovala v další sumě dat a systému jejich sběru. Postupně jsem tak poznávala, kterým informacím nerozumím, které je potřeba ještě doplnit. Na odbor SPOD jsem docházela každý den po dobu několika týdnů, kdy jsem se snažila kopírovat pracovní dobu sociálních pracovníků a pracovníků. Společně se sociálními pracovníci a pracovníkem jsem absolvovala návštěvu dalších zařízení (Krizové centrum, Diagnostický ústav, Městský soud), doprovázela jsem sociálního pracovníka a pracovníci při šetření, které bylo ohlášené i neohlášené, pozorovala jsem sociálního pracovníka a pracovníce taktéž při práci v kanceláři, anebo jsem je následovala na oběd. Při pozorování jsem taktéž využívala volné neformální rozhovory, které jsem se vždy co nejdříve po té pokoušela co nejpřesněji zaznamenat.

C) Individuální polostrukturované rozhovory

Rozhovory jsem zaznamenávala na diktafon. Na úvod jsem informantovi a informantkám představila své záměry se získanými daty a název diplomové práce. Taktéž jsem je požádala o souhlas s nahráváním a informovala je o anonymitě. Rozhovory jsem dále doslovně přepsala, zařadila do analytických jednotek a pro lepší čtivost diplomové práce jsem doplňovala text citacemi informantů. Jelikož rozhovor byl na polostrukturované bázi, pokládala jsem doplňující otázky, které jsem také kategorizovala a zapracovala.

3.7 Reflexe rizik zvolené výzkumné strategie

Kombinace hned několika výzkumných metod může znamenat obtíže především ve způsobu správného zapsání dat, jejich utřídění a vyhodnocování. Pokud se jedná o kvalitativní výzkum, je zde také předpoklad v dlouhodobější práci. Při pokusu zkoumat terén, který je z hlediska outsiderů

obtížně dostupný, je důležité navázat dobrý vztah s informanty a postupovat podle pravidel dané instituce. Výzkumníkovi by se při ztrátě důvěry v jeho záměr, může lehce přihodit, že s ním bude ukončena spolupráce.

4 Analýza a interpretace dat

Hlavní cíl:

Zjistit, jaká je v ČR metodická podpora pracovníků OSPOD při práci se stejnopohlavními rodiči, poptávku po této podpoře a rizikové faktory oprese stejnopohlavních rodičů na vybraném OSPOD.

4.1 Anketa s využitím telefonátu

4.1.1 Dílčí výzkumný cíl:

Zjistit, jaké na sociálních odborech krajů v České republice existují dostupné metodiky obsahující informace/návody/doporučenou literaturu/pokyny při práci s L/G rodiči (homoparentální rodinou) a jaká je po nich poptávka.

Ke zjištění tohoto dílčího cíle jsem využila tazatelské otázky TO1 a TO2. Zajímalo mě, jaké existují metodiky obsahující informace/návody/doporučenou literaturu/pokyny při práci s L/G rodiči (homoparentální rodinou) na příslušném krajském sociálním odboru a jaká je poptávka po takových metodikách ze stran sociálních pracovníků a pracovníků ze sociálních odborů obcí či městských částí. Z odpovědí informantů a informantek vyplynulo, že odpověď na tazatelskou otázku TO1 byla naprosto jednoznačná. To znamená, žádné takové metodiky nemají. U TO2 byl zjištěn zájem o takové metodiky, či informace avšak pouze v Královéhradeckém kraji. Informanti a informantky však potřebovali sdělit důvody, proč si myslí, že tomu tak je, anebo poskytovali informace, o kterých se domnívali, že s tématem souvisí. Roztřídila jsem je do těchto dvou kategorií a celkově získaná data zobrazila v tabulce.

- **Důvody neexistence metodik a chybějící poptávky**
- **Angažovanost krajů**

Důvody neexistence metodik a chybějící poptávky

Krajští metodici, či vedoucí SPOD uváděli, dva hlavní důvody neexistence „speciálních“ metodik a chybějící poptávky (metodik pro práci s L/G rodiči). První spočíval v tom, že **sexuální orientace není důvodem k vytváření specifických metodik**, jak poznamenal (MS2):“ *Homosexuální orientace není indikací, aby takoví lidé byli v péči OSPODU*“. **Metodiky, které při práci s rodinou již existují, lze aplikovat i na tuto rodinu.** „*Jsou to rodiče a přístup k nim je stejný jako k heterorodičům*“ (PK4). „*Obava, že sexuální orientace hraje velkou roli při péči a výchově dítěte, je lichá. Pakliže by se zjistilo, že péče o dítě v takové rodině je nedostatečná, řešilo by se to stejně, jako v každém jiném případě.*“ (JČ9). „*Nejdůležitějším faktorem při výchově dítěte je láska*“ (P10). Tento přístup obhajuje informant (U13) takto: „*Pakliže by byla vydána speciální metodika, poukázalo by se tím na to, že je taková rodina abnormální*“. Potřebnost existence metodik práce s homosexuálními rodiči přímo negovalo 7 informantů.

Druhým hlavním důvodem byl ten, že **se většina krajů nesetkalo s takovým případem. Metodiky se zpracovávají s ohledem na četnost výskytu.** „*Nemáme informace o tom, že by některý z OSPOD řešil tuhle problematiku*“ (PK4). „*Nikdo ze spádových odborů SPOD nekonzultoval případ tohoto typu, nebylo tedy metodiky, anebo informací zapotřebí*“ (Z5). Zároveň však informanti z některých krajů dodávají, že jsou si vědomi, existence homoparentálních rodin: „*Jsme si vědomi, že takové rodiny existují, ale OSPOD neměly potřebu konzultace. Nevíme kolik procent je takových párů a zároveň, kolik z těch párů je problematických, že by mělo dojít k systémovějšímu opatření.*“ (JČ9). Důvod nesetkání se s případem l/g rodičů, který by mohl vyvolat poptávku, uvedlo 6 informantů. Pouze v jednom případě (v Hradci Králové) se vyskytl případ komplikovanějšího charakteru, kdy se jednalo o úpravu styku dítěte s transsexuálním rodičem.

Angažovanost samotných krajů

Vzhledem k výše uvedenému, však někteří metodici, či vedoucí sociálních odborů na krajích vnímají LGBT problematiku jako nový fenomén a zorganizovali školení pro sociální pracovníce a pracovníky (nejen SPOD) za pomoci externí organizace (PROUD). „*Jak jsem byla na té diskusi tehdy v Praze, tak jsem si uvědomila, že tahle problematika není vůbec reflektovaná.*“ „*Provedla jsem anketu, kde jsem zjišťovala profesní střetnutí s LGBT problematikou*“. „*Následně jsem zorganizovala to školení.*“ (V8). Kromě kraje Vysočina, byly další školení uspořádány v Olomouci a Plzni. Na úřad Karlovarského kraje byl před necelým měsícem doručen jeden výtisk „Duhové rodiny“ (Petra Kutálková, 2015), které plánují rozposlat v elektronické podobě dále na OSPOD.

Tabulka 3: Přehled oslovených krajů a odpovědi jejich zástupců

Vedoucí/metodici /metodičky SPOD na krajích, označení informantů	TO1: Jaké existují metodiky obsahující informace /návod/doporučenou literaturu/pokyny při práci s L/G rodiči (homoparentální rodinou) na Vašem krajském sociálním odboru?	TO2: Jaká je poptávka po takových metodikách ze stran sociálních pracovníc a pracovníků ze sociálních odborů obcí či městských částí?	Poznámka - odůvodnění/jiné
Jihomoravský kraj – JM1	žádné	žádná	Nesetkali se s žádným případem, proto nebyla zapotřebí odezva.
Moravskoslezský kraj – MS2	žádné	žádná	Homosexuální orientace není indikací, aby takoví lidé byli v péči ospodu. Obecně nelze takto selektovat klienty. Na našem pracovišti při práci s rodinami a rodiči, nerozlišujeme, zda se jedná o homosexuální či heterosexuální páry. Se všemi klienty pracujeme dle jejich potřeb a potřeb dětí v rámci zákony stanovených kompetencí, k nikomu apriori nepřístupujeme odlišným způsobem. Z tohoto důvodu

			nemáme zpracovány žádné metodiky pro práci s homoparentálními rodinami.
Olomoucký kraj – O3	žádné	žádná	Uspořádali dva semináře pro sociální pracovníce a pracovníky a pro soc. prac. OSPOD, na téma LGBT obecně. Presentaci rozposlali účastníkům. (nápad vznikl na kraji)
Pardubický kraj – PK4	žádné	žádná	Nerozlišují takové věci. Vůbec nezaznamenali poptávku, ani nemají informace o tom, že by některý z OSPOD řešil tuhle problematiku, domnívají se, že ani není potřeba. Jsou to rodiče a přístup k nim je stejný jako k heterorodičům. Je možné vycházet při posuzování rovnoprávně, stejně. Do budoucna se zřejmě s takovou situací budou OSPOD setkávat častěji.
Zlínský kraj – Z5	žádné	žádná	S poptávkou se nesetkala, nikdo ze spádových odborů SPOD nekonzultoval případ tohoto typu, nebylo tedy metodiky, anebo informací zapotřebí.
Královéhradecký kraj – HK6	žádné	Byl zájem, vedoucí OSPOD na magistrátu požádala o informace jiný „spřátelený“ kraj – Vysočinu.	Obecně brožury, prezentace ze semináře o LGBT problematice obecně, interní metodika pro práci s homosexuálními dětmi a mládeží. Zájem byl z důvodu řešení složitějšího případu, kdy byl popsán případ transsexuálního rodiče.
Středočeský kraj – S7	žádné	žádná	Vedoucí uvedl časové období svého působení posledních pět let.
Vysočina – V8	žádné	žádná	Krajská metodická provedla anketu, kde zjišťovala profesní střetnutí s LGBT problematikou. Zorganizovala školení na jehož základě vyvěsila výstupy na oficiální webové stránky krajského úřadu. Materiály ze semináře byly taktéž přeposlány účastníkům emailem. Vypracovala interní dokument, pro práci s gay a lesbickými dětmi, či adolescenty.
Jihočeský kraj – JČ9	žádné	žádná	S touto problematikou se nesetkávají, z terénu nic nevyplývalo. Jsou si vědomi, že takové rodiny existují, ale OSPOD neměly potřebu konzultace. Neví kolik procent je takových párů a zároveň, kolik z těch párů je problematických, že by mělo dojít k systémovějšímu opatření. Obava, že sexuální orientace hraje velkou roli při péči a výchově dítěte, je lichá. Hlavní je, jak to vnímá to dítě a náhled společnosti (děti ve škole apod.). Pakliže by se zjistilo, že péče o dítě v takové rodině je nedostatečná, řešilo by se to stejně, jako v každém jiném případě.
Praha – P10	žádné	žádná	Existující metodiky lze aplikovat i na problematiku homoparentální rodiny, není potřeba

			vypracovávat specializované metodiky, nejdůležitějším faktorem při výchově dítěte je láska.
Liberecký kraj – L11	žádné	žádná	Nerozlišují, rodičovské kompetence jsou důležitější, než sexuální orientace. Posuzuje se, zda je dítě ohroženo na zdraví anebo na životě.
Plzeňský kraj – PL12	žádné	žádná	Nejsou si vědomi potřebnosti jiného přístupu při práci s homoparentální rodinou, mělo by se pracovat obdobně, jako s heterosexuální rodinou. Na Plzeňsku proběhlo školení externí organizace ohledně LGBT problematiky. Kraj poskytoval prostory a rozeslal pozvánky pracovním a pracovníkům OSPOD. Materiály ze školení se taktéž posílaly účastníkům emailem. Mají informace o jednom případě, kdy po rozvodu rodičů se matka rozhodla žít se ženou, dítě bylo svěřeno do péče matce.
Ústecký kraj – U13	žádné	žádná	Přístup práce s L/G rodiči, by měl být obdobný, jako s heterosexuálními rodiči. Pakliže by byla vydána speciální metodika, poukázalo by se tím na to, že je taková rodina abnormální. Jiné metodiky jsou např. u romských rodin. Ve výchově dětí není rozhodující sexuální orientace rodiče, jednáme vždy pro blaho dítěte. Druhým důvodem neexistence metodik je nulová poptávka. Pracovník se taktéž zmínil o tom, že v soukromém životě vede ženský fotbalový tým, kde je několik lesbicky orientovaných žen a nevidí důvod se k nim chovat jinak (negativně).
Karlovarský kraj – K14	žádné	žádná	Metodiky se zpracovávají s ohledem na problematiku, která se vyskytne v širším měřítku. Prozatím obdrželi na kraji jeden výtisk „Duhové rodiny“ od Prague Pride. Po metodikách sice nebyla prozatím poptávka, ale domnívají se, že homoparentální rodiny jsou novým tématem, které se bude vyvíjet.

Dílčí shrnutí k DC1

Dalo by se konstatovat, že shrnutí odpovědí na TO1 a TO2 je celkem prosté a až na jeden kraj jednoznačné. A sice, že na krajích nemají speciální metodiky pro práci s gay anebo lesbickými rodiči a taktéž po nich v drtivé většině nebyla poptávka. Nejčastějším tvrzením bylo, že s homosexuálními rodiči by se mělo pracovat stejně, jako s rodiči heterosexuálními. Krajské vedoucí soc. odborů (pro agendu SPOD), či metodičky nevnímají odlišnou sexuální orientaci jako problematickou při výchově dítěte a vylučují, že by dítě mohlo být odebráno

z péče na základě homosexuální orientace rodiče. Zajímavým zjištěním je fakt, že i přes to některé kraje uspořádali vzdělávací školení s LGBT tematikou. Jeví se mi jako vhodné položit si otázku, zda je takových případů skutečně minimum, anebo je SP pouze nemají potřebu komunikovat s nadřízeným orgánem. Druhou rétorickou otázkou je, zda tak, jak kraje vnímají práci s homoparentální rodinou, jí taktéž vnímají také sociální pracovnice SPOD v přímé práci.

4.2 Zúčastněné pozorování, volné rozhovory

Do výzkumné části jsem zahrnula taktéž pozorování s neformálními volnými rozhovory. Ty měly za úkol přiblížit čtenáři problematiku OSPOD, osvětlovat, či obohatit polostrukturovaná interview. Sebraný materiál, který jsem získávala postupně několik týdnů, jsem roztrídila do několika podkapitol, které následně popíši a proložím rozhovory. Jsou to tyto podkapitoly: Navázání kontaktu, OSPOD - normy a pravidla, Prostředí, Kdo pracuje na OSPOD / s kým spolupracuje?, Práce sociálního pracovníka - muž s mužem, muž s ženou, Sociální šetření / zápis, Pohotovost a Jak vnímají sociální pracovnice co se o nich říká, co o sobě říkají ony samy. Poslední podkapitola před shrnutím, má název: Rozhovory o „jiných rodinách“.

Navázání kontaktu

Než jsem započala s oslovováním odpovědných osob, které by mi umožnily vstup na svůj odbor SPOD, oslovila jsem některé známé z oboru. Ti, mi poskytlí důležité odkazy a kontakty a částečně popsali, co mohu očekávat, případně s jakým způsobem postupovat. Jedna z kamarádek, mi dokonce radila „jak na nadřízeného“: *“musíš mu to říct natvrdo, on je férovej, ale potřebuje popostrčit“*, avšak i přes cenné rady, jsem nepochodila a to hned na několika odborech. Z telefonických rozhovorů jsem se dozvíдалa, že odbory SPOD jsou zahlceny nadměrnou administrativou a nemají čas se starat o praktikantku. V žádosti, kterou jsem skrze email vždy dodávala, jsem připojovala dva důvody zájmu o SPOD. Byly to praxe a výzkum na své diplomové práci. Možnost toto prostředí nahlédnout více zblízka, či dokonce zevnitř, jsem nakonec vyjednala u

vedoucí, která mi byla doporučena jako progresivní odbornice. Později jsem se dozvěděla, že jsem byla první studentka po několika letech, kterou na praxi přijali, ač s podmínkou, že praxe bude mít poloviční počet hodin. Pro zkrácení praxe byly dva důvody. První důvod tkvěl v tom, že obecně na SPOD platí přísný zákaz nahlížení do spisů nezletilých a to i v případě podepsání dohody o mlčenlivosti. Toto opatření má za cíl ochránit nezletilé před šířením jejich osobních a intimních informací mezi další osoby. Vedoucí OSPOD na toto téma hovořila na poradě s kolegy a kolegyněmi, ze které vyplynul druhý důvod zkrácené praxe, a sice ten, že by kvůli prvnímu důvodu nebyli schopni nabídnout dostatečně zajímavou praxi, pakliže by měla praxe trvat delší dobu. Toto mi také potvrdila sociální pracovníce (II): „*umožnění praxe je výjimečné, neboť po schválení zákona, nesmí studenti nahlížet do spisů nezletilých dětí, praxe je tedy velmi okleštěná*“. Po menších peripetiích však bylo příjemným zjištěním, že vedoucí mne přijala ze „zvědavosti“ vzhledem k tématu mé práce. Zajímavou zkušeností pro mne taktéž bylo vytváření vztahu důvěry mezi mnou a informantkami. Pracovnicím jsem vysvětlovala, proč potřebuji porozumět zrovna jejich instituci, kdy mým obecným argumentem bylo: zjistit, jak funguje OSPOD a zjištěné popsat pro gay a lesbickou komunitu tak, aby se jí již nemuseli obávat. Dodávala jsem, že OSPOD je velmi nečitelný orgán, na který existuje spousta zkreslených náhledů. Pomocí pozorování jsem se snažila zachytit co největší spektrum situací, avšak bylo jasné, že pakliže natrefím na přímou práci s l/g rodiči, bude to spíše velká náhoda. Svě pozorování jsem tedy zaměřila na práci s rodinou obecně. Na zkušenosti s l/g rodiči, jsem se posléze doptávala.

OSPOD, normy a pravidla

OSPOD, neboli Orgán sociálně-právní ochrany dětí (hovorově sociálka), je takový státní orgán, který dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, má přidělené toto postavení. Nalézá se na obecních a krajských úřadech pod sociálními odbory, které mají v kompetenci péči o děti a mládež. Tento orgán je opatrovníkem dítěte ve dvou typech řízení: rozhodování o péči o děti a o výživném a dále vyhledává ohrožené děti a je zodpovědný za preventivní opatření

v rodinách. Vypracovává také posudky a doporučení pro soud. Pro tento orgán jsou stěžejní zákon č. 359/1999 Sb. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, trestní právo, Občanský zákoník – rodinné právo. Dalšími dokumenty, které jsou stěžejní pro výkon profese na tomto odboru, jsou standardy, metodiky a úmluvy o právech dítěte apod. Ohledně pravidel jsem, zaznamenala při neformálním rozhovoru s (I1), jakým způsobem odbor funguje, pakliže potřebují vyřešit závažnější problém s nadřízeným orgánem (zápisky z terénu):

„Když se potřebujeme poradit, tak máme porady, nebo si uděláme sociální komisi. (myšleno na odboru městské části) Když jde o týrané dítě, tak se to musí nahlašovat na magistrát a tam se udělá sociální komise. U toho bývá přítomen soudce, psycholog a dětský psycholog. No a magistrát chodí pro rozumy zase na kraj.“

Vedoucí zkoumaného odboru městské části Brna nastínila vývoj pravidel procesu pronikání skrze hierarchickou strukturu tímto způsobem (zápisky z terénu):

„dříve, když jsme si s něčím tady nevěděly rady, tak jsme to mohly rovnou komunikovat s ministerstvem. Seděli tam lidi z praxe, kterých jsme si vážili a který nám vždy ochotně poradili, udělali radu a tak. Dneska je to tak, že musíme nejprve jednat s přímým nadřízeným orgánem, což je pro nás magistrát, ten potom z krajem a pak až z ministerstvem. Jednou jsme se pokusili jednat rovnou a požadovali po nás, abysme napsali náčrt řešení případu. No kde to sme? Když se jich na něco ptám, tak je to asi proto, že nevím. Zkrátka nám dávají najevo, ať si poradíme sami. A kdybysme se jich chtěli optat, tak nás zpátky odkážou na náš nejbližší nadřízený orgán. Dřív ta komunikace byla prostě lepší.“

Prostředí

Prostory, kde sídlí sociální pracovníce pro agendu sociálně právní ochrany dětí, mají charakter typického úřadu. Při vstupu do budovy návštěvník míjí recepci a rozcestník, který má nasměrovat outsidera do příslušných dveří. Prostory jsou většinou na všech patrech podobné, tj. na bílo natřené zdi, dlouhé chodby a další stejné prvky, které jsou při orientaci matoucí. Výjimku však tvořilo patro s pracovníci SPOD. Na zdech visely obrázky malované dětmi se specifickými potřebami. Při vstupu do kanceláří mne zaujaly police s hračkami, či časopisy „Méd'a Pusík“ které byly většinou ve výšce zraku dětí cca od 2 do 10 let. Vzhled

místnosti byl také výrazně ovlivněn osobou, která v něm úřadovala. Kanceláře sociálních pracovníků se většinou vyznačovaly různými pokojovými květinami a dalšími doplňky, které toto formální prostředí posunovalo do prostředí „uživatelsky příjemného“. Důležitým doplňkem byly papírové kapesníčky, literatura týkající se tématu rodina, fotografie apod. Při rozhovoru o vzhledu instituce s vedoucí tohoto OSPOD, mi sdělila: „*ty obrázky jsem si musela tvrdě vybojovat. Tajemník chtěl jenom holé zdi, ale já jsem si je protlačila*“. Jiné sociální pracovníce jsem se ptala, jaký účel mají v kancelářích hračky: „*při jednání s rodičem, které může být pro dítě nudné, slouží k jeho zabavení*“. Oproti tomu při vstupu do kanceláře sociálního pracovníka - muže, jsem si povšimla jistých rozdílů. Kancelář nebyla vybavena doplňky, které by neměly přímou souvislost s pracovní náplní. Sociální pracovník si nepotrpěl na květiny, ani jiné věci osobního charakteru, kterými by si vyzdobil kancelář. Hračky, které ve své kanceláři měl pro dětské klienty, byly umístěny na polici v úrovni očí cca 150 centimetrů vysokého člověka a výše.

Kdo pracuje na OSPOD, s kým spolupracuje?

OSPOD tvoří sociální pracovníci a pracovníce, kteří mají ze zákona povinnost mít vysokoškolské), anebo vyšší odborné vzdělání v oboru sociální práce anebo sociální pedagogika (dále dle zákona o sociálních službách 108/2006). Tyto sociální pracovníce a pracovníci podle přiděleného případu spolupracují s dalšími návaznými institucemi. Především soudem, diagnostickými, či výchovnými ústavami, krizovými centry, azylovými domy pro matky s dětmi, policií, organizacemi nestátními i státními apod. Ze státních institucí, jsou to také nadřazené orgány (městská část – magistrát – kraj – MPSV). Při docházce na praxi mi bylo nabídnuto zúčastnit se také soudního jednání. U soudu jsem nikdy před tím nebyla. Souvislosti, které je nutno zvážit před účastí na soudním jednání, jsem si tedy uvědomovala až současně se situací, ve které jsem se ocitla. První postřeh souvisel s dress codem, který zvolil sociální pracovník. Tato situace mě zaskočila. Měla jsem sice na sobě košili s límečkem, avšak na nohou bílé polobotky prestige, ve kterých jsem se cítila velmi nepatřičně

a nervózně. Druhým postřehem byla jasně vymezená hierarchická struktura mezi jednotlivými účastníky. Jelikož jednací síň je koncipována zasedacími pořádkem do písmene U, sociální pracovník je nucen přisednout si k jednomu rodiči, kteří jsou spolu ve sporu a zároveň sedí naproti sobě (pracovnice si nevolí ke komu si přisednou, pro to existuje pravidlo). Může to však působit dojmem přiklání se soc. pracovnice nebo pracovníka na stranu jednoho z rodičů i přes to, že sociální pracovník, tak jako soudce, musí být nestranný. Sociální pracovnice a pracovníci, však mohou vypjatost situace odlehčit v několika momentech. První je při čekání na vstup do soudní síně. Druhým momentem je přestávka, kdy soudce vyzve účastníky, aby opustili jednací síň do vynesení rozsudku a třetí je po opuštění soudní síně po vynesení rozsudku.

Práce sociálního pracovníka - muž s mužem, muž s ženou

Sociální práce je feminizovaná profese, ve které figurují především ženy. Z literatury, kterou mi vedoucí odboru doporučila jako zajímavou (Sanace rodiny Bechyňová, Konvičková 2008) jsem vyčetla, že při sanaci rodiny hraje hlavní roli sociální pracovník. Problémy, které rodinu postihly, jsou v načrtnutých případech připisovány vždy ženám – matkám, které trpí nějakým nedostatkem. Jakoby se vytratily sociální pracovnice - ženy a muži - otcové. Při neformálním rozhovoru s (I3), sociálním pracovníkem – mužem, mě zajímalo, jak vnímá ve své práci to, že je jedním z mála mužů v této profesi. Jaké pociťuje výhody, či nevýhody při práci s klienty. „Muži raději komunikují se mnou, protože mají víru v to, že jim budu v jejich situaci lépe rozumět“. Zároveň však popsal případ, kdy přišel na neohlášené sociální šetření za doprovodu policie s jednou kolegyní. Muž, který byl otcem sledovaného dítěte, jej vykazoval do jiné místnosti, protože: „se na ten můj ksicht nemohl dívat“(I3). Peripetiím se však sociální pracovník muž, nemusí vyhnout ani při práci se ženami. Sociální pracovník se rozhovořil o jedné matce, se kterou řešil problém s bývalým partnerem. Měla z něj strach. Sociální pracovník ji ujistil, že všechny sdělené okolnosti jsou již vyřešeny a nemusí se ničeho obávat.(zápisky z terénu):

„Klientka mi najednou řekla, že mě chce políbit. Byl jsem z toho v šoku a vyhrkl jsem ze sebe ne! Zpětně jsem si to vyčítal, mohl jsem zareagovat trochu jinak, říct ještě něco jiného, ale byl jsem tím hodně zaskočený.“ (I3)

Sociální pracovník se taktéž zmiňoval o častosti prisuzování dětí do výchovy matek:

„Souady a odborníci z řad psychiatrů a psychologů v drtivé většině prisuzují děti matkám i v případech, které já sám nepovažuji za správné. Podle mě je tady trochu diskriminace mužů“.(I3)

Sociální šetření / zápis

Při pochůzkách do jiných zařízení, anebo po cestě na návštěvu rodiny, jsme hovořily o rozličných případech, se kterými se sociální pracovníci a pracovník při šetření v domácnostech setkali. Pracovník i pracovnice volily různé přístupy, jak jednat s „problematickou“ rodinou. Informantka (I4) poznamenala (zápisky z terénu):

*„jednu kolegyni společně s policistou dokonce jeden muž zamkl a zahodil klíč od bytu. V afektu, že mu chtějí odebrat děti, je pak napadal a naváděl taktéž malé děti. Situaci popisovala jako velmi dramatickou zkoušku komunikace, díky které si člověk velmi rychle vzpomene na různé techniky komunikace a taktéž si nějaké nové v rychlosti osvojí. Situaci totiž museli vyřešit, nic jiného jim nezbyvalo. O tomto příkladu hovořila jako o významném podnětu pro vzdělávání sebe sama. Zároveň však dodala, že :“já na návštěvy chodím nejraději sama, i když se ví, že rodina moc dobře nespolupracuje. **Snažím se na to podívat ze své vlastní situace. Vždyť my těm lidem vstupujeme do jejich nejnítěrnějšího soukromí. A ještě když tam naběhne x lidí, s policisty a ještě praktikantkou. No to ne.“ Osvědčilo se mi, že když chodím sama, tak v těch lidech vzbuzuju důvěru a jsou klidnější.“***

Další sociální pracovnice (I2) popisuje postup při šetření takto: *„Zazvoníme na sousedku, aby nás pustila nahoru. Pak půjdeme tiše k bytu a chvíli budeme poslouchat, jestli se tam něco neděje, jestli tam není mela“.* (rodina byla nahlášená na OSPOD sousedy a zároveň lékařkou.) Sociální pracovnice mi nabídla, že jí mohu doprovázet na šetření (I2): *„Půjdete se mnou na šetření tak o půl dvanácté. Aspoň uvidíme, jestli má navařeno...“* (míněno matka). Sociální pracovnice již rodinu navštívila a připravovala mě na situaci popisem rodiny, toho, co při bývalé návštěvě zažila a co mohu očekávat: *„Rodina - matka Češka,*

poměrně mladá, otec Ukrajinec, mají dvě děti, 2,5 roku a 3,5. Sousedí je udávají, že je tam křik, že se tam hádají. No a tak jsem tam přišla, a v bytě zahuleno, nepořádek, děti litaly nahatý. V ledničce nic. No hrůza. Ted' tam jdu na kontrolu, protože i doktorka volala, že s dětma nebyli na preventivní prohlídce. Po návštěvě a následném rozhovoru se sociální pracovnící, jsem si pořídila tyto zápisky z terénu:

„Na návštěvě se zjistilo, že děti roztrhaly rodný list a rodiče jej ještě nestihli vyřídit. Děti opět běhaly polonahé, v bytě čpěly cigarety, byl těžký vzduch. Malý jednopokojový byt obývala čtyřčlenná rodina se dvěma králíky. Děti byly velmi živé, ale nemluvily, syn řekl pouze jedno slovo. Syn měl hlad a nahlížel do lednice. Ta byla prázdná. Sociální pracovníce s matkou probrala nutnost lékařských prohlídek, pozvala ji na setkání na úřadě a nabídla jí pomoc při vyřizování administrativních záležitostí, či přídavek. Taktéž ji informovala o možnostech další pomoci při zvládání výchovy dětí, či problémů s manželem.“

Při pozorování komunikace sociální pracovníce s klientkou, mě napadlo, že mi sociální pracovníce připomíná starostlivou matku. Jiný den, jsme se vydali na neohlášené šetření se sociálním pracovníkem. Případ, který sociální pracovník šetřil, se týkal nezletilé adolescentní dívky, která utekla z výchovného ústavu. Byl zde předpoklad, že se skrývá v místě bydliště své matky. Do bytu jsme se nakonec nedostali, hlášení ze šetření znělo takto: (I3) *„Podařilo se nám dostat do domu. Po našem zazvonění na zvonek matčina bytu nám nikdo neotvíral. Za dveřmi byl slyšet funící pes.“* Byt se nalézal panelovém domě, dovnitř jsme byli vpuštěni sousedkou. Sociální pracovník se prokázal úředním průkazem. Při navrácení na úřad, sdělovala dojmy sociální pracovníce (I1), která se s kolegyní taktéž vrátila ze šetření: *“táak olízal nás i pes.“. On je bojovej, ale olizuje nás vždycky. Je starej a hodnej.“*

Pohotovost

Pohotovost je zvláštní režim, který potká sociální pracovníce, nebo pracovníky na OSPOD cca jednou ročně. Někteří si tento druh služby vyberou častěji. Je to služba, která trvá týden. Pracovníci a pracovníce mají za povinnost být na telefonu ve kteroukoliv denní či noční hodinu. Toto opatření slouží k okamžité reakci na kritickou situaci, ve které se ocitly nezletilé děti. (Neštěstí si

nevybírám, zda se přihodí ve standardní čas úředních hodin). Sociální pracovníce řeší tuto situaci obvykle za asistence policie a to takřka okamžitě. V období, kdy jsem docházela na praxi, měla službu zrovna sociální pracovníce (I1), popisovala, jak se jí ten týden dařilo: *„bylo to dobrý, nic se za celý týden nestalo.“* *„To jednou, jsem zažila matku v pytlí. Oběsila se, zatím, co si její pětileté dítě hrálo s jejími kamarády.“* *„Ona si jenom tak odběhla a našli ji venku u věšáku na prádlo.“* Sociální pracovníce pak dítě odvezla do „Chovánku“. Pro případy, kdy je nutné děti anebo dítě odvézt, jsou na odboru vybaveni dětskými sedačkami do auta pro různé věkové kategorie, v zásobě mají také dětské pleny, základní věci pro dítě, či dětskou výživu. To vše se musí pravidelně kontrolovat. Sociální pracovníce dodává: *„jsme snad jediný úřad, který tohle všechno má.“*(I1).

Jak vnímají sociální pracovníce, co se o nich říká, co o sobě říkají ony samy.

Předmětem několika rozhovorů, které souvisely s mojí diplomovou prací, jsme narazily na téma, jak jsou sociální pracovníce z OSPOD vnímány širší veřejností. Častokrát zazněly termíny „zubatá“ anebo „sociálka – ty které berou děti“. Jedna ze sociálních pracovníc na pozici kurátorky pro děti a mládež konstatuje, že: *„některé socky, by měly skočit ze skály, to jo. Někdy je to hrůza. Ale zase mám spoustu pozitivních zkušeností“*. Jiná sociální pracovníce se rozhorlila o tom, jak jsou sociální pracovníce prezentovány médií. Vzpomíná na film Kolja, jehož jedna z postav představující sociální pracovníci určuje dodnes „image“ všem sociálním pracovnícím. *„Takový přece nejsme, možná, že za komunistů takový byly, ale teď už je to všechno jinde“*.(I5) Jeden den, mi byla nabídnuta exkurze do Krizového centra. Sociální pracovníce (I4) mne nasměrovala na tamní sociální pracovníci se slovy: *„Paní XY se Vám bude věnovat, hodně toho ví, opravdu hodně, zažila už ledacos, ráda Vám povykládá, dobře se s ní spolupracuje“*. Paní XY při vzájemném „oťukávání“ vyzvěděla kdo jsem, co dělám a na jaké téma píšou diplomovou práci: *„Pohled sociální práce na problematiku gay/lesbického rodičovství? To je ale hoodně zajímavé téma!“* *To mě zajímá! Kdybyste mi potom mohla něco poslat. A jinak jak se Vám líbí u nich*

na praxi? Paní vedoucí je úžasná kolegyně, umí komunikovat s lidmi, je to průkopnice, které si nejen tam na úřadě velmi váží!“

Rozhovory o „jiných“ rodinách

První den mé praxe, kdy jsem s vedoucí odboru (I6) dojednávala pravidla praxe a veskrze se řešily záležitosti organizačního typu, se mi naskytl rozhovor, který byl reakcí na téma mé diplomové práce.

Zápisky z terénu:

„Zažila jsem případ, ze kterého mi je ještě teď „špatně“. Šlo o gaye. Tatínek byl gay, trápil se s tím, ale jeho strýc mu poradil, ať se ožení. Tak se oženil, ale nebyl šťastný, měli dítě, holčičku, ale on se s manželkou rozešel (nerozvedl) a odešel ke chlapovi. Holčičku však chtěl vychovávat, unášel ji. Řešilo se to u soudu, komu bude svěřená do péče. Když jsem tam u nich byla, tak jsem viděla jak krásně se o ní starají. Byli také zabezpečení. Byli ale uzavření, nechtěli se moc vybavovat. Paní byla trochu jednodušší, bylo velké dilema komu ji svěřit do péče.. U soudu se řešilo jejich nezákonné jednání (unášení holčičky) dále doktorka byla názoru, že takhle malé dítě má být spíše u matky - ještě ji kojila. Muži však byl upraven styk s dítětem, (nebyl mu odepřen) on se však zablokoval, ze života toho dítěte vypadl.“ Po několika letech se však znovu dozvěděla o případu... „Paní si našla domácího násilníka, byla jí nabídnutá pomoc, bydlela v azylovém domě, měla ještě další dvě děti“. Sociální pracovnice si říkala, že kdyby přiřkly holčičku tomu muži, mohlo to dopadnout jinak. Takhle se všichni trápili. Nejhorší to dítě. Viděla i jak se trápí ten otec, bylo jí ho líto. „Tehdy ještě nebyly takové možnosti v péči o rodinu jako dnes - jako mediace, konference..“ Případ jí hodně změnil náhled na LG problematiku. Před tím byla hodně radikální, po té naopak o případu hovořila s rodinou (křesťansky orientovanou) a snažila se dělat edukaci. Dokonce si myslí, že se jí dařilo změnit názory. Tento případ jí hodně zasáhl a čas od času si na něj vzpomene a přemýšlí, jestli vše co udělala, bylo správně a jestliže se nedalo něco změnit. Případ se odehrál před 15 lety...

Další rozhovor, se mi naskytl na exkurzi do diagnostického ústavu, kdy jsem se sociální pracovnice, které nás provázela, zeptala, jaký případ jí otrásl za celou praxi nejvíce.

Zápisky z terénu:

Sociální pracovnice z DDÚ (I7) hovořila o rodinných vývojových trendech. „Dříve, když jste se nevdala do 25, tak jste byla stará panna, i kdyby se se živila jako profesionálka.“ „Ale dneska, je to každému jedno. Dřív byla svobodná matka ostudou pro celou rodinu, dneska je to každému jedno.“ „Ale sou zásady, přes který bych nešla. – dávat děti stejně orientovaným lidem. Dítě má právo na to, aby mělo při výchově zastoupený oba prvky – společnost a hlavně děčka jsou krutý.“ „Zažila jsem jeden případ u děčka v dětském domově. Jeho matka se rozhodla přeoperovat na tátu. A kdyby aspoň utla ten kontakt. Ale ona ho navštěvovala dál. Děčka se posmívaly – říkali hej kde máš mamu? Tohle je tvoje mama? A skončil na psychiatrii. Odstíhala bych to. To by se mělo stíhat.“

Co otec dítěte? „Otec se s matkou rozvedl, ale to ještě dřív před proměnou. Založil si novou rodinu a odstěhoval se na druhý konec republiky. Tehdy se dítě dávalo matce, tak šlo dítě matce, otec s ním vytratil kontakt. Matka pak přestala zvládat výchovu. Měla lesbický vztah – to sem taky nepochopila. Ještě to do toho. Pořádali bujaré večírky. Pak kluka odebrali. Měl 8 let. Otec ho jezdil občas navštěvovat do dětského domova, když jel na výstaviště, tak se za ním stavil. No a když bylo klukovi 10, tak se matka přetvořila na chlapa. Tehdy se ještě tolik nepracovalo s rodinou. Je to tak 15 let zpátky. Dneska by šel třeba k příbuznejm. Ale nechápu, proč jsou ti lidi, když se chtějí přeměnit, proč maj děčka. By se měli podvádět. Ať nemaj děčka.“ Sociální pracovnice také sdělila, že nesdílí „myšlenkové pochody“ MPSV. Ona je pod MŠMT a tak krom různých úmluv o právech dítěte apod. Nepřebírá pokyny z MPSV, včetně metodik. „Nevím, kam bych se měla vyvíjet, ta práce je stále stejná.“

Když jsem se vrátila zpátky na OSPOD, o tomto případě jsem seznámila sociálního pracovníka (I3). Zajímalo mě, jaký názor má na podobný typ postojů.

Zápisky z terénu:

„Paní XY je hodně alternativní, má takové hodně alternativní názory“. I když se automaticky nastavil do role odborníka na případ, který uslyšel pouze útržkovitě, konstatoval, že se mělo spíše více pracovat s transsexuální ženou, která se měla podpořit. Protože jistě prožívala velké osobní problémy.

Poslední pracovnící, která se mnou hovořila na téma „jiných rodin“, byla I3. Sdělila, že s takovými případy se setkávají výjimečně, ona pamatuje jeden, který se stal před cca 15 lety. Tento případ označuje za „hodně emotivní“.

Zápisky z terénu:

*„Po porodu si matka změnila orientaci stala se z ní lesba, rozváděli se (ona podala žádost) a byl zahájen výkon rodičovské odpovědnosti (komu bude svěřeno dítě do péče).“ Celý případ byl hodně emotivní. **Proč?** „Myslím si, že když se matka takhle svěří veřejně, tak to každého zasáhne.“ „Dítěti byly tři roky. Rodiče musí podat návrh k rozvodu 3krát (soudu, OSPODu, druhému rodiči) a my pro soud vypracováváme zprávu o poměrech rodiny a soudu dáváme dřív, než proběhne, aby věděl, z čeho vycházet“ (jestli jsou rodiče schopni se domluvit ohledně výživy apod.) „Nejprve přijdou rodiče na úřad, a pak jdeme přímo do domácnosti (záleží zda např. matka není na mateřské, aby to pro ní nebylo náročné sem chodit).“ Pak si povídají, zda trvají na návrhu, někdy vezmou zpět. Oni byli srovnání s tím faktem a budou dál spolupracovat ve věci s dítětem. Dohodli se, že dítě bude vychovávat on (navrhovala matka, přál si to i otec) Matka se pak odstěhovala, ale nikdo se jí neptal, jestli jde za partnerkou, to bylo tak citlivý. Styk s dítětem probíhal normálně, oni se domluvili. Nebylo potřeba úprava styku, protože mezi rodiči byla dohoda. Ani nebyla potřeba dalších návštěv. Za ty roky se mi nikdo neozval.“ Sociální pracovníce věří, že to funguje. **Co bylo na tom emotivní?** – Třeba jsme se báli, že to bude probíhat nějak blbě, že se někdo nevhodně zeptá a tak. Byl to ojedinělý případ, ani soudkyně nevěděla.*

*Báli jsme se, že tam zazní něco na víc, třeba že má přítelkyni a že se milujou.. Nevím, něco něco, že tam zazní.. Byla tam taková atmosféra.. Ticho... **Co by se stalo?** Nic. Ale to očekávání! Že se řekne něco osobního! Ale to se nestalo a každý si oddechl. Já jsem teda držela palce tý matce, protože když dáváte dítě do péče otce. A aby to zvládla psychicky. I když ty emoce by jí nikdo neměl za zlý. V návrhu o rozvod neuvedli hlavní důvod, jenom že si nerozumí. Když matka řekla ve výpovědi v soudní síni, že je lesba, tak jsem se začala bát o tu matku, co bude chtít ještě vědět ten soud. To že je lesba jsme se dozvěděli až v soudní síni. Po rodičích nechci vědět všechno. Rodičům říkám, že to nejdůležitější si řeknou u soudu sami. Situace byla klidná nakonec sice, ale nikdy nevíte, jak je ten soudce praštěnej, nebo není. **Když by se tam řekly ty věci, že miluje partnerku, stalo by se něco?** Ne určitě ne. **Máte na takové případy nějaké metodiky nebo postupy?** Ne, nemáme, ale spíš se nevyptávat, jak to mají ti rodiče. To jak rodiče vychovávají děti, je jejich zodpovědnost. Ale musí se říct třeba výhrady jeden rodič vůči druhému a pak se musí vypracovat třeba posudky, jestli to dítě může být ohroženo, ale abych se v tom pitvala a vymýšlela, že to může dítě ohrozit.. Je spíš na tom druhým rodiči, aby zpochybnil péči a řekl, proč. Šlo by se do hloubky a zkoumalo se, jestli jsou ty jeho výtky opodstatněné. Mohl by se dělat i znalecký posudek, v čem je výchova ohrožující pro to dítě. **Bylo by dítě ohroženo tou péčí, když by byla matka lesba?** Nedokážu si to přestavit.*

Shrnutí zúčastněného pozorování a volných rozhovorů

OSPOD je institucí, která má pevně stanovena pravidla a pakliže se člověk nestane předmětem jeho zájmu, není jednoduché do něj proniknout. Navazování kontaktu s různými OSPOD bylo však taktéž zajímavou sondou zejména do ochoty „riskovat“. Poodhalení, které nastává v kvalitativním výzkumu, může mít mnoho dopadů, pozitivních i negativních. Nezbytnou součástí je tedy anonymita, vyjasňování důvodu zájmu o problematiku a podobně. Pakliže jsem si zapisovala situace, které mne zaujaly, raději jsem je konzultovala s nejbližší sociální pracovnící.

Podkapitola „OSPOD - normy a pravidla“, měla za cíl čtenáři přiblížit co to vlastně OSPOD je, na jakých principech funguje, jaké normy jsou stěžejní a jaká pravidla se musí dodržovat. Pochopitelně nebylo v mé moci popsat celkovou problematiku detailně, to by bylo na jednu celou práci. Omezila jsem se především na základy, se kterými jsem se seznámila a které jsem mohla pozorovat. Důležitým poznatkem z této podkapitoly by mělo být vědomí, že vše, co pracovníce OSPOD vykonávají, se řídí složitými nikoli nahodilými procesy. Vždy při své práci musí zohledňovat zákon a na prvním místě je bezpečí nezletilého dítěte.

V podkapitole „Prostředí“, se čtenář dozvěděl, že „není instituce, jako instituce“. Tým sociálních pracovníků se snaží vytvořit prostředí s méně formálními prvky. Prostředí, do kterého vstupují děti i rodiče, kteří mohou pociťovat stres. Dále se zde počítá také s neposedností dětí, kdy zkušená sociální pracovníce, či sociální pracovník ví, jak děti pomocí hraček zabavit. Překvapivým zjištěním pro mne byla informace týkající se obrazů na zdech, kdy vedoucí oddělení, pro věc, která možná laikovi přijde jednoznačná, musela bojovat a byla ochotna i konfrontace s nadřízeným.

V následující kapitole „Kdo pracuje na OSPOD, s kým spolupracuje?“ Je uveden opět výčet pouze některých organizací, či institucí, které je zapotřebí při práci s rodinou mít na zřeteli. Systém, který slouží k pomoci rodinám, je silně provázán a výrazně spojen s nezbytností vysokoškolského vzdělání a dalšího vzdělávání. Sociální pracovníce a pracovníci se vyskytují v rozličném terénu rodin, organizací, či institucí, kde musí reflektovat nejen své osobní hodnoty a stereotypy, ale taktéž vhodně volit způsob oblékání.

Podkapitola „Práce sociálního pracovníka – muž s mužem, muž s ženou“, poukazuje na genderové vnímání role sociálního pracovníka vzhledem k rodičům různých pohlaví. V zásadě lze říci, že vzhledem k řečenému je dobré mít na pracovišti různorodý tým, který bude poskládán jak z mužů, tak z žen. Ukazuje se, že biologické pohlaví může mít vliv na důvěru rodičů, se kterými sociální

pracovník či pracovnice přijdou do styku. Aby však nebyly dedukovány mylné závěry, neznamená to, že sto procent mužů by upřednostnilo vždy jednání se sociálním pracovníkem - mužem a naopak.

„Sociální šetření/zápis“ poukazuje na místy až dramatické chvíle při výkonu profese. Zde se čtenáři, kteří mají obavy ze sociálních pracovnic nejspíše dozvěděli, že naopak sociální pracovnice mohou mít odůvodněné obavy z rodin, které mají v evidenci. Sociální pracovnice a pracovníci při sociálních šetřeních používají různé strategie. Přemýšlejí, zda chodit do rodin sami anebo v doprovodu kolegy či kolegyně, kreativním způsobem zdolávají jak hmotné, tak komunikační bariéry.

Nejmenší podkapitolka „Pohotovost“, poukázala na situace, na jejichž podobnosti vznikl celý tento systém sociálně-právní ochrany dětí. Pakliže někdo pochybuje o nutnosti zásahu sociální pracovnice obecně, nejspíše nezná, anebo bagatelizuje společenské problémy, které se mohou otisknout na rodinách potažmo na dětech tragickým způsobem. Pokud selže rodič, jsou sociální pracovník či pracovnice, oprávnění, připraveni a vyškoleni k záchraně dítěte.

Předposlední podkapitola s názvem: „Jak vnímají sociální pracovnice, co se o nich říká, co o sobě říkají ony samy.“ Pojednává o vědomí nelichotivého obrazu ve společnosti, i přes to, že taková profese zahrnuje převážně pomoc a někdy i záchranu lidí (dětí, či celých rodin). Takový obraz je dáván za vinu jednak obecně médiím, ale taktéž špatnou praxí některých kolegyň z oboru. Lze však říci, že sociální pracovnice a pracovníci, kteří by mohli být příkladem dobré praxe, taktéž existují a jsou ve svém okruhu vysoce uznávaní.

Závěrečná podkapitola „Rozhovory o jiných rodinách“ objevila, že sociální pracovnice se již v minulosti setkávaly s případy, kdy rodiči byly homosexuálně orientované osoby. Případy, se kterými se setkaly, datovaly do doby před cca patnácti lety. V této podkapitole jsou popsány tři případy a zároveň náhledy sociálních pracovnic a sociálního pracovníka na tuto problematiku. Z prvního případu, který mi byl popsán vedoucí odboru (I6), byla zřejmá

komplikovaná povaha případu. Sociální pracovníce se dozvěděla, že osud dětské aktérky se přes posudky a složité rozhodování o to komu dítě svěřit do péče, po letech nevyvinul kýženým směrem. Naopak se ocitla s matkou a dalšími sourozenci v těžké životní situaci odkázaná na pomoc druhých. Když se sociální pracovníce po letech setkala s tímto případem, kladla si otázku, zda tehdy jednala správně, zda nenese vinu za chmurný osud dítěte, nad kterým se kdysi dělila o moc při procesu rozhodování. Taktéž vzpomínala na otce – gaye, u kterého musela výrazně „zkrotit“ své stereotypní uvažování a obdivovala jeho schopnost péče o dítě a taktéž dobré zázemí. Tento případ sociální pracovníci natolik ovlivnil, že se z odpůrkyně homosexuálních osob stala jejich zastánkyní.

Druhým případem byla „kauza“, která se týkala rodiče transsexuálního. Tento příběh mi však nevyprávěla sociální pracovníce z OSPOD, ale pracovníce ze spolupracující organizace (dětský diagnostický ústav) (I7). Pracovníce byla přesvědčena, že transsexuální lidé nemají mít právo na to mít děti, anebo si je jakkoli pořídit (třebaže před proměnou). Dokonce byla názoru, že by se měl přístup takových lidí trestat. Dle vyprávěného příběhu bylo pozoruhodné sledovat, jak se zaměřovala pouze na transsexuální matku – později otce, ale z posouzení dalších osob vynechala a později téměř omlouvala otce biologického (ten si svého syna nevezl do péče, založil si druhou rodinu a syn zůstal v dětském domově s psychickými problémy). Z popisu případu bylo zřejmé, že sociální pracovníci chybí nejen informace, která si za ta léta mohla doplnit, ale taktéž chuť se dál vzdělávat a schopnost reflektovat svoje předsudky a stereotypy. Oproti ní měl sociální pracovník z OSPOD (I3) na tento případ jiný náhled. Zatím co zastánci kritické teorie, by označili sociální pracovníci z diagnostického ústavu za člověka se silně nereflektovanými, heteronormativními a konzervativními postoji, sociální pracovník ji naopak označil jako „alternativně smýšlející“ osobu. S jejími názory se neztotožňoval, naopak se zamýšlel nad tíživou situací transsexuálního člověka.

Poslední třetí popsany případ sociální pracovnící (I1) se vyznačoval emotivním prožíváním sociální pracovníce. Ač při popisu průběhu soudního jednání bylo zřejmé, že se rodiče dítěte na všech důležitých okolnostech týkající

se péče o dítě dohodli a proces probíhal pokojně, sociální pracovníce se při zmínce o homosexuální orientaci matky cítila velmi rozrušeně. Popisovala, jak při coming outu v soudní síni o matku začala mít strach. Obavy se týkaly především toho, aby ustála soud. Taktéž aby se soudce nevyptával na nevhodné věci, čímž by napětí, které sociální pracovníce pociťovala, zvýšil. Také se svěřila, že matce „držela palce“. Pracovnice v takových případech upřednostňuje přístup nevyptávat se, teprve kdyby si stěžoval jeden z rodičů na toho druhého (případně poukazoval na jeho sexuální orientaci), zjišťovalo by se, zda existují závažné okolnosti k úpravě styku takového rodiče s dítětem. Sociální pracovníce však dodala, že si nedokáže představit, jak by mohlo být dítě ohroženo homosexuální orientací rodiče.

4.3 Individuální polostrukturované rozhovory

4.3.1 Dílčí výzkumný cíl 2:

Zjistit, jaké na zkoumaném odboru městské části existují dostupné metodiky obsahující informace/návody/doporučenou literaturu/pokyny při práci s L/G rodiči (homoparentální rodinou) a zda je po nich poptávka ze stran řadových pracovníků, či vedoucí oddělení SPOD.

Ke zjištění tohoto cíle jsem použila otázky TO3 a TO4. Pomocí nich jsem se snažila zjistit, jaké existují metodiky obsahující informace /návody/doporučenou literaturu/pokyny při práci s L/G rodiči (homoparentální rodinou) na odboru zkoumané městské části a jaká je po takových informacích poptávka od řadových sociálních pracovníků a pracovníků ze zkoumaného odboru směrem k nadřízeným orgánům. Všechny Informantky a informant shodně odpověděli, že se s žádnou takovou metodikou, literaturou atp. nesetkali, a na jejich odboru takové metodiky nejsou. Zároveň všichni odpověděli, že se nesetkali ani s poptávkou, respektive oni sami nevyvinuli iniciativu. Níže jsem roztrídila důvody neexistence takových metodik a poptávky do kategorií.

- **Nesetkali jsme se s takovým případem**

- **Nesetkali jsme se s takovým případem oficiálně / pokud vím, tak stejně nevím**

Nesetkali jsme se s takovým případem

Nejčastěji zmiňovaným důvodem neexistence metodik a chybějící poptávky, byly odpovědi, které poukazovaly na nesetkání se s gay či lesbickými rodiči. „Žádný případ takový jsem neřešila“(I1) „Tak já jsem se s tím opravdu nesetkala a nevidím důvod, proč by to mělo existovat“ (myšleno metodiky) (I2) Stejně tak odpovídal i I3, I4 a I5. I4 se setkala s lesbickým rodičovským párem pouze v osobním životě: „Já jenom vím, že známá její kamarádka jakože podle to řešila se svojí přítelkyní, takže řešily jak vlastně si to dítě třeba udělat, nebo s kým, ale to je tak jediný, co kolem mě prošlo a profesně vůbec ne“. „Nic takovýho jsem nestudovala a ani jsem že by to bylo nějaký pro mě ústřední téma jako že pro mě problém a tudíž bych se to měla nastudovat, jako nevyvstalo mi to tak, já to nevnímám něco, co bych musela jako speciálně studovat, abych se chovala jinak..“(I4).

Nesetkali jsme se s takovým případem oficiálně / pokud vím, tak stejně nevím

Sociální pracovnice se setkávají s případy, kdy žena žije s ženou, anebo se ví, že muž je homosexuál. Situaci však vyhodnocují tímto způsobem: ... “Mám (v evidenci) matku, která žije s jinou ženou, dcerou a jejím synem a žijou spolu. Ale nevím, jestli jsou spolu. To dítě mi řeklo, že je spokojený a mně je to jedno. Tam šlo hlavně o něco jinýho. Kdyby mně to 15 letý dítě řeklo, že jí to nevyhovuje, zjistila bych, že je problém ve škole a tam a tam, tak to budu řešit. Holčina mi řekla, že se jí daří dobře, že spolu vycházejí. Dcera mluvila o druhé ženě jako o tetě.“ ale **já jsem nezkoumala jejich orientaci**. Takže mě nenapadlo něco po někom chtít. Ani nevím, že by někdo něco takového chtěl“(I1) Sociální pracovnice pouze zkoumala důvody, které vedly matku k podání žádosti o navýšení výživného. Těmi důvody může být zvýšení výdajů na dítě např. rovnátka, onemocnění dlouhodobějšího a závažného charakteru, finančně náročné koníčky,

věk dítěte apod. Sexuální orientace matky, však do tohoto výčtu zahrnuta není ani ve prospěch navýšení, ani v jeho nepospěch. Dále je vyloučeno, že i kdyby se matka sociální pracovníci svěřila se svojí homosexuální orientací, bylo by to indikací pro změnu řešeného problému. Respektive sociální pracovnice by nezačala vyhledávat důvody pro okamžité odebrání dítěte (neexistují metodiky, které by při zjištění homosexuality u rodiče nařizovaly speciální opatření). Další sociální pracovnice, která se oficiálně s touto problematikou nesetkala, popisuje svoje „nesetkání“ takto: *“ vlastně povědomí, že součástí naší společnosti, jsou takto zaměřeni lidé, že jo, protože já teda hold něco pamatuju, takže opravdu ta moje praxe předcházející, co tady byla před těma x letama, tak to bylo podstatně tabu tak jako 88 až 93 si myslím teda jako gayové a lesby byly hodně tabu a každě se za to styděl, takže já si myslím, že z dřívější praxe jsem zažila, že se určitě stalo, že opustil manžel partnerku, že šel za mužem, ale to byly tenkrát tak šokující informace. Jako to samozřejmě bylo skrytý, ale nikdy to nešlo na povrch. ...To já jsem se to dozvěděla jako kdyby od té klientky, protože ona to vysondovala a přišla na to... ...Ale oficiálně to nikde nefigurovalo... ...Aby se to neřešilo. ...No tak hlavně se za to podle mě každě styděl jako. A co bysme na to jako? My jsme se to oficiálně nedozvěděly. To šlo jako mimo. A co chcete řešit, když vám to ten člověk jakoby zapře, jo?(I2).* Informantka v případě hrála tzv. mrtvého brouka. Proto jsem se jí dále doptala, co kdyby otec to, že byl gay nezapřel.: *„To netuším, ale co bych jako hlavně extra nadělala? Protože samozřejmě dřív vůbec to hrozily problémy, takže já si myslím, že ty lidi.. jako ono se to o nich jako tak šušovalo, že je takový podezření, ale nikdo by s tím prostě.. jako tak se žilo, jo? Dneska je to prostě úplně jiný jakoby.* Sociální pracovnice, které „netuší“ co by dělaly, ve skutečnosti případ posuzují jako všechny ostatní případy, s tím rozdílem že „ví, ale dělají, že neví“. Takto činí z několika důvodů. Zaprvé jsou pro ně důležitější faktory, které mohou ohrozit zdraví, život dítěte, či jeho mravní vývoj. (Je však pozoruhodné, že společenský dominující diskurs vnímá homosexuální rodiče jako něco patologického, něco, co může ohrozit např. mravní vývoj dítěte. Sociální pracovnice problematiku posuzování rodinné domácnosti to však tímto prizmatem nevnímají.) Zadruhé tuto

problematiku vnímají jako něco niterného, na co se ptát jednoduše nemá z profesního hlediska (žádná metodika neobsahuje kolonky o sexuální orientaci rodičů) a ani z hlediska osobního.

Dílčí shrnutí k DC2

Z odpovědí informantek a informanta vyplynulo, že žádné metodiky pro práci s L/G rodiči neznají, nemají k dispozici a zároveň se po nich nepoptávají. Důvody, které uváděli, byly ty, že se nesetkali s takovými případy a nevidí tedy užitečnost v nějakých specifických postupech. Zároveň také neví, jak by homosexuální orientace rodiče, mohla ovlivnit jejich rozhodování. V případě, že by jisté indicie nasvědčovaly, že zrovna posuzují rodinu, kdy rodič je homosexuálně orientován, upřednostňovaly přístup nevyptávání se s ohledem na citlivost tématu. Jako důležité při posuzování rodinné situace, vnímají sociální pracovníce blaho dítěte, nikoli sexuální orientaci rodiče. Při práci s homoparentální rodinou, či homosexuálně orientovanými rodiči, postupují a vyhodnocují stejné parametry, jako u rodičů heterosexuálních.

4.3.2 Dílčí výzkumný cíl 3:

Zjistit znaky heteronormativity ve vnímání rodiny, rodičovských rolí, a reflexi stereotypů, které mohou být zdrojem opresivních tendencí při práci s l/g rodiči.

Jelikož tento dílčí cíl má sedm podcílů, budu odpovědi informantek a informanta analyzovat postupně podle cílů třetího řádu. K zodpovězení těchto cílů jsem použila tazatelské otázky TO5 - TO10. Pomocí tazatelských otázek jsem zjišťovala, jak informant a informantky vnímají pojmy jako rodina, rodičovské role, rodičovské kompetence, mužství, ženství obecně a v souvislosti s homosexuální orientací rodičů. Dále mne zajímalo, jak vnímají další souvislosti s homoparentální rodinou, jako sociální rodičovství, coming out, potenciální rizika či vývoj genderu dítěte v takové rodině.

DC3.1

Zjistit, jak sociální pracovníce a pracovníci definují pojem rodina

Tento cíl třetího řádu jsem sledovala pomocí tazatelské otázky TO 5, kdy jsem se dotazovala, jak sociální pracovníce a pracovníci vnímají pojem rodina. U některých informantek jsem kladla doplňující otázky, které budou taktéž zapracovány.

V odpovědích jsem identifikovala tyto kategorie vnímání pojmu rodina:

- **Rodina je muž a žena**
- **Rodina ve vývoji**
- **Rodina jako fungující společenství, bezpečí, naplňuje potřeby dítěte**

Rodina je muž a žena

Rodina je muž a žena. Tato standardní odpověď, která souvisí s dominujícím společenským diskursem, byla očekávána a to především u pracovníc s dlouholetou praxí. „*No asi muž a žena. Tak standardně, já jsem ze starý školy, ale pamatuju se, že když jsem dělala ještě školu sociální právní střední nástavba, tak tam už tenkrát říkali v tom 70. roce, že manželství je svazek zpravidla dvou lidí opačného pohlaví.*“ (I1) Zajímalo mě, co to znamená: „*Že to asi může být i jinak. To už asi někdo chytrý myslel i do budoucnosti. To si pamatuju dodneška*“ Dál jsem se sociální pracovníce doptávala, zda jí to napadlo už tehdy. „*Ne vůbec, já jsem byla blbá. Ale napadlo mě toto hned, jak jste se zeptala.*“ Zaujal mne způsob sebereflexe, nechala jsem si tedy vysvětlit, co tím sociální pracovníce myslela, že byla „blbá“. „*Tak já jsem neměla jiný informace, že to může být i jinak. Jsem se s tím nesečkala, vychovávala mě maminka s tatínkem, tak jsem to tak brala, že to tak je.*“ (I1). Stejně tak jako I1, také I2 reagovala podobně. „*No jasně, já su klasik, že? Takže otec dítě matka standardní.*“

Prostě žena muž jako rodiče.“(I2). Obě pracovnice ve svém životě kopírovaly model, který samy zažily a který se jim osvědčil.

Rodina ve vývoji

Informanti poukazovali na měnící se vývojové rodinné trendy. „*Myslím si, že to nemusí být přímo muž a žena. Žena a žena, muž a muž. Prostě musí to být nějaký širší okruh osob. Tak jak to bylo v minulosti, nejen to byl tradiční model rodiny, pak to byla moderní rodina, pak postmoderní rodina, jako že se to měnilo a myslím, že teď se to zase bude měnit, budou rodiče stejného pohlaví nebo zatím ještě nejdou, ale budou do budoucna.*“ ..., „*Za padesát let to bude normální a budu to nahlížet jinak než teď. Za padesát let to bude úplně přirozené.*“ (I3) Informantka I4 poukázala na to, že dnes je rodinných forem hodně „*Teď je mnoho forem rodin.*“. Informanti tím dávali najevo, že se neupínají na tradiční definice, které by je omezovaly v posuzování co je správné či nesprávné jak v jejich osobním, tak v profesním životě. Zároveň tím poukazovaly na to, že reflektují vývoj.

Rodina jako fungující společenství /bezpečí/ naplnění potřeb dítěte

Odpovědi sociálních pracovníků a pracovníka poukazují na rozličné vnímání a nejednoznačné ba dokonce obtížné definování pojmu rodina. Při jejich popisování bylo evidentní vyhýbání se striktním jednoznačným definicím. Ty pracovníci volili s ohledem na širokou škálu možností, kde měli pocit, že nesmí ze svého soukromého definování nikoho vynechat. Při definování pojmu rodina tedy volili pokud možno co nejširší charakteristiky. „*Já si myslím, že není důležité mít ani dva rodiče. Jako nemusí to být ani rodiče mělo by to být společenství osob, které zajišťuje výchovu dítěte a jeho prostě pohodu a takhle. Může to být i babička s dědečkem*“ (I3) ..., „*První co mě napadá je bezpečný prostor pro dítě, a z toho se potom všechno odvíjí. Nějaký fungující celek, nějaké fungující společenství, který naplňuje zájmy a potřeby nezletilého dítěte*“.(I5) ...“*Takže rodinu vnímám, jako místo kde ehm. Kde je asi takový to zázemí, teplo, kde je ta tvoje postel, kde je útulno, a příjemno. A v podstatě pro někoho je rodina jenom matka, pro někoho*

ještě prostě babička dědeček, že každé to má jinak aaa prostě těch forem je teď hodně. Jenom říkat rodina je tatínek a maminka a děti, tak to sem“ ... ..“Rodina je nějaký zázemí, kdy by nám mělo být dobře, a když ne, tak pak že jo do toho vstupuje sociální pracovník, když se jedná o děti a je to prostě nějaké startovací můstek. Je to prostě místo, kde je teplo a kde je zázemí. Pro mě. To je pro mě ten pojem rodina.“(I4) Společnými znaky pro tyto odpovědi tedy bylo společenství, které pečuje a naplňuje potřeby dítěte, kde je „příjemno“, teplo, či bezpečno. Vzhledem např. k literatuře píšící o rodině, jsou takové charakteristiky naprosto odlišné.

Dílčí shrnutí DC3.1

Informant a informantky popsaly dva typy odpovědí. První charakterizoval klasický ideál rodiny skládajícího se z ženy, muže a dětí. Druhý typ měl však vágnější obrysy. Rodina byla pro další informanty institucí, která si prochází proměnou a je jiná, než bývala. Existuje mnoho typů a děti může vychovávat mnoho osob v různém vztahu. Podstatné však je, aby zabezpečovaly dítěti jeho výchovu, potřeby, bezpečí, pohodu, či teplo.

DC3.2

Zjistit, jak sociální pracovníce a pracovníci na zkoumaném odboru nahlíží na pojem/ problematiku „sociální matka/otec“.

Tento cíl třetího řádu jsem sledovala pomocí tazatelské otázky TO6. Zajímalo mne, jak informantky vnímají pojem sociální rodičovství u homosexuálního páru. Často mi odpovídali, že neví, co si pod pojmem představit, pojem jsem jim tedy osvětlila.

Z následujících odpovědí jsem identifikovala tyto kategorie:

- **To nevím, jak si to představit, jak žijou**
- **Může to fungovat stejně jako u heterosexuálních rodičů**

To nevím, jak si to představit, jak žijou

Tento typ odpovědi spočíval v překvapenosti. Jako kdybych sociální pracovnice, které za svoji praxi viděly již mnoho, přistihla při něčem, co je tak odlišné, že si to nedokážou ani představit. „*To nevím, nikdy jsem se s tím nesečkala.* (I1). „*Jako ono to asi jakoby nějak funguje. Podle mě spousta věcí se odráží od nějakého našeho osobního názoru nějakýho náhledu na to. Mě tahle záležitost nijak neoslovuje. Nejsu jako že bych byla úplně jako prostě tito lidé fakt jako asi žijí, já si myslím, jsem hodně skeptická, jestli je to to procento v těch statistikách a tak, ale jako věřím tomu asi tak dokážou, jakoby žít, ty role mají nějak rozdělený automaticky. Mně to přijde strašně zvláštní, já si to nedokážu představit vůbec. Todle si asi dokážou oni rozdělit. Když vezmem dvě ženský, nebo i chlap. Vždycky tam někdo dělá to druhý.*“ (I2). Zatím co I1 se nepokusila rozvinout svoji představivost, druhá informantka se pokusila napasovat na tohle téma zkušenosti a vědomosti o rolích, které mají heterosexuální rodiče.

Může to fungovat stejně jako u heterosexuálních rodičů

Častějším typem odpovědi byla právě ta, že sociální rodičovství je stejné, jako heterosexuální anebo biologických rodičů, respektive, že sociální pracovnice nevnímají rozdíly. „*Tak já si myslím, že to může fungovat stejně jak u obou biologických rodičů. Když ještě to je od raného věku dítěte, tak si myslím, že to dítě toho druhého rodiče akceptuje jako pravého rodiče.*“ (I3). Sociální pracovník uvedl, že důležitější než pokrevní pouto je například délka doby výchovy takového rodiče. Sociální pracovnice I4 přidává příklady dalších rodinných uskupení, které hodnotí stejně. „*Mně to jako nějak neuráží nebo v čem je to jiný, např. i když maminka se rozhodne mít dítě sama, a že žije celý život třeba s babičkou. Mně to přijde stejný, jo? Že mi to nepřijde nijak zvláštní. Takže pro mě to je úplně v pohodě. Nemám s tím problém v nitřní, nebo že bych v sobě měla odsouzení, nebo že to je nebo není správně.*“ (I4). Poslední informantka taktéž nevidí rozdíly, především právech a povinnostech při péči o dítě. „*Ee pod tím pojem si představím veškerý práva a povinnosti, který homosexuální rodiče mají,*

ale nevidím v tom rozdíl od práv a povinností, který mají rodiče heterosexuální.“ (I5).

Dílčí shrnutí DC3.2

Informantky a informant na tuto otázku odpovídali dvěma různými pojetími. To první zahrnovalo menší představivost a bezradnost jak na tento pojem nahlížet, či jak to uchopit. Druhé pojetí vznikalo následkem připodobnění si pojmu k častějším pojmům. Tedy k biologickým rodičům, heterosexuálním a nebo jiným „nestandardním“ rodinným uspořádáním.

DC3.3

Zjistit, jak chápou pojem rodičovská role (otec / matka) v kontextu dvě matky a dva otcové (jaké jsou v takovém rodinném uspořádání kompetence).

Tento cíl třetího řádu jsem sledovala pomocí tazatelských otázek TO7 a TO7b. Zajímalo mne, jak informantky chápou rodičovské role (otec/matka) a jejich kompetence a jaké kompetence by zahrnovaly rodičovské role, kdyby rodiči byly dvě lesby, anebo dva gayové.

Z následujících odpovědí na otázku TO7 (Jak chápete rodičovské role (otec / matka a jejich kompetence?) jsem identifikovala tyto kategorie:

- **Hodně se to změnilo / pojmá se to různě**
- **Matka by měla být hospodyně, otec živitel (tradiční), jsou důležité**

Hodně se toho změnilo

Změny v rodičovských rolích a kompetencích pociťují nejvíce pracovnice s dlouholetou praxí. *„No já myslím, že se to hodně změnilo. Jako opravdu naše generace to chápala tak, že jsou role ženy, který jsou daný – děti, starat se, práť žehlit, vařit, to bylo normální, že muž chodil do práce a vydělával peníze, pak když matka nastoupila do práce, tak se mohla zbláznit, ale dnešní generace si to*

zařídila jinak. Dcera už chce, aby se partner podílel na domácnosti a to i s tím dítětem.“ (I1) Tato informantka reflektuje společnost, ale sebe samu a svého partnera by však ráda na dále vnímala tradičním způsobem. Také další informantka si všímá změn, které nepatologizuje, ačkoli sama cítí ve svém osobním životě podobně: „to se nedá úplně jakoby vyhranit, protože dneska máte rodiny, kdy žena vydělává víc jak chlap, jo? To jako. Ale vždycky je o tom podílu a každé si to může udělat taky jinak. Máte chlapa, kterej zůstane doma na rodičovské a bude ještě kuchňka, kuchařinka ještě uklidí a vypere. Ženská bude dělat kariéru... Ono se to jakoby prolíná. Nemám nic proti tomu, že ty tatínkové chtějí být na mateřských dovolených a ženský vydělávají, takže já si myslím, že dneska se to hodně jakoby od toho tradičního modelu se to různorodě...“ (I2). Sociální pracovník vnímá rodičovské role a kompetence dichotomicky. V blízkosti zná rodinu, kde si tradiční role manželé vyměnili. „Kdy vlastně otec zůstal na rodičovské a matka pracovala a on teda jako zajišťoval doma veškerou pohodu, vařil, uklízel, chodil s malou, prostě do děckých klubů, nebo takové ty kavárny.“ (I3) K tomu dodává, že i takto to může bez problémů fungovat. Ve svém osobním životě, však preferuje své postavení a postavení partnerky spíše tradičním způsobem.

Matka by měla být hospodyně, otec živitel (tradiční), jsou důležité

Jak jsem zmínila výše, informantka (I1) si za tradiční dělbu práce, či rozdělení rolí stojí. „Já si stojím za tím. Když muž myje nádobí, tak si připadám, že selhávám, že něco. Občas když jako je to ulehčení, tak to jo, ale připadám si, že nezvládám. Ale přijít na to až v šedesáti, to je co? Že je to vlastně výhoda.“ (I1) A to i přes to, že netradiční pojetí může mít své výhody. Zrovna tak I2 má v osobním životě blíž k tomu, aby byla živena mužem. „Je mně dobře, když chlap vydělává víc, když prostě to tak bere... Jakože ta žena zajišťuje jinej servis. Mně tady ten standardní model víc sedí“. Sociální pracovník by v tomto případě ve svém osobním životě taktéž zachoval typické role. „No já to vnímám tak, že matka by měla být, nebo aspoň je to tak nastaveno, že se stará o ty domácí záležitosti, ať je navařeno, taková ta domácí pohoda a otec by měl být živitelem rodiny, zajistit

finance a takovou tu jak bych to řekl zábavu pro rodinu, prostě tady ty věci, tu druhou stránku.“ (I3) Při výčtu rodičovských kompetencí nezapomene zopakovat „tradiční dělbu práce“ ani informantka I4. A informantka I5 popisuje tento výčet charakteristik: *„Já zastávám názor, že obě ty role jsou pro to dítě důležité, protože každá ukazuje určitý vzorec chování. Takže myslím si v tom ideálním případě, by to dítě mělo mít vzor mužský i ženský v té rodině, ale samozřejmě ne jenom s ohledem na měnící se společnost, nebo na homosexuální partnery, ale na rozvodovost není to už běžnej vzorec podle mě, že dítě má oba rodiče, kteří spolu vychází, takže nejsem vyhraněná, že bych bazírovala na tom, že musí být muž a žena v rámci rodičovství. Samozřejmě pro mě je to ideální stav.“* (I5). Jinými slovy říká, že pro ni je jasné vymezení rodičovských kompetencí a rolí výhodnou, která je ve prospěch dítěte. Navíc role by měly být rozdělené a transparentní. Při profesním výkonu však nelpí na takto stanovených osobních principech.

Z následujících odpovědí na otázku TO7b (Jaké kompetence, by zahrnovaly rodičovské role, kdyby rodiči byly dvě lesby, anebo dva gayové?) jsem identifikovala tyto kategorie:

- **Klasické rozdělení rolí jako u heterosexuálních párů**
- **Klasika nefunguje ani u heterosexuálních párů**

Klasické rozdělení rolí jako u heterosexuálních párů

Sociální pracovníce předpokládají, že by si role rozdělili klasickým způsobem. *„Asi jeden z nich by byl na něco a druhý taky. Záleželo by na nich, jak by si to stanovili. Jak oni to cítí a pro co mají větší vlohy. Říká se, že i když jsou dvě lesby, tak jeden je jakoby tatínek, nebo má mužský nějaký rysy, nebo schopnosti a ten druhý ta žena... Nevím, jestli je to pravda, že jo. A jak to maj chlapi to nevím teda... Jestli jeden vaří a druhý reje na zahradě.“* Také další informantka spíše odhaduje, že by mohli mít taktéž rozdělené klasické role jako muž a žena. Výběr nechává na nich s tím, že každý musí poznat, co mu vyhovuje: *„třeba je tam ta tradiční rodina, přesto, to ten tradiční model, že maj fakt klasicky ty tradiční role, jedna mužský a druhá zase ženský. To nemůžu posoudit každý si*

to stejně uzpůsobí tak, jak jim to vyhovuje“ (I2). Sociální pracovník je za to, aby si role takoví rodiče rozdělili a dodává zkušenost, kterou si vyslechl přímo od „zdroje“: „co já mám známé, gaye, tak vím, že od mé sestry nejlepší kamarád je gay, tak on nám to popisoval a říkal, že vždycky v tom páru má tu mužskou roli a ten druhý má tu ženskou, tak si myslím, že tak by se to mělo rozdělit i v rámci té výchovy.“ (I3) Posledním názorem, který se shoduje, poukazuje na důležitost klasických vzorců při výchově, a zároveň nabízí možnosti, jak lze problém jednoduše vyřešit. „Snažit do té rodiny ať už třeba z jiné generace prarodiče, nebo širší rodiny vtáhnout i ten opačný vzor opačného pohlaví, aby to dítě, když by každodenně s tím člověkem nežilo, tak aby vnímal trošičku ty vzorce chování toho pohlaví, nebo aby se snažil to tomu dítěti přiblížit při každodenních záležitostech. Že kdyby třeba byli dva muži, tak jakoby vykládat o tom popsat to tomu dítěti tohle dělají kluci, tohle holky, aby ten hendikep, kterej dítěti z tohoto typu rodičovství může vzniknout, tak aby ho eliminovali, aby na něj preventivně působili, a pak si myslím, že to bude pořádku“ (I5). Zde mne hlouběji zajímalo, jaký hendikep může dítě postihnout. Sociální pracovnice popsala tuto obavu: „Budou dítě vychovávat dva muži, a bude to třeba kluk, tak aby ten kluk ve svém dalším životě neměl pocit, že všechny domácí práce dělají chlapi, že to je běžný, že táta vaří, žehlí, uklízí pere, že prostě jakoby fungují i taková partnerství, kde jsou ty role, nebo ty činnosti domácnosti rozděleny. Takže proto si myslím, že by bylo vhodné, že třeba teta babička, aby to dítě vidělo, že to může dělat i žena. Ne že je to špatně, že to dělají dva muži, ale že prostě jo, je jakoby i běžný, že to dělá žena, aby ho to i negativně neovlivnilo ve svém pozdějším životě“ (I5). Tento „hendikep“ mi přišel v rámci dnešní doby, kdy jsou ženy emancipované nedůležitý. Navíc je otázkou, zda by takový chlapec – později muž, nebyl ženami spíše obletován a hendikep by se rázem mohl změnit na výhodu. Přesto si sociální pracovnice stála za svým, neboť v podvědomí lidí jsou stále zakořeněny klasické role a žena by mohla být „naštvaná“, že muž dělá všechno.

Klasika nefunguje ani u heterosexuálních párů

Odlišný názor od svých kolegyně a kolegy zastává informantka I4, která pochybuje o platnosti rozdělení klasických rolí obecně i mezi heterosexuálními páry. „*Já si myslím, jak je nějaký úzus, nebo myšlenka, že otec by měl... umývat auto, jezdit autem atak dál, matka by měla vařit.. ...Že ani v té rodině, kde je otec matka, to taky tak mnohdy nefunguje. Někdy je to tak, že otec nemá řidičák, ženská rozváží děti, chlap pak večer vaří večeri. Takže kde sou potom ty role a ty škatulky, tohle patří do kompetence otce, tohle do kompetence matky, jako já bych to tak neviděla striktně, já vůbec jsem typ, který nedává do škatulek. Já to mám hodně rozvolněný, v tom, že pokud sou já nevím dvě lesby, nebo dva gayové, že tak jak v tom vztahu žena muž se mluví vzájemně, co komu vyhovuje, co kdo bude dělat, a proto sou spolu, že jim to nějakým způsobem sedí... Takové vzájemné doplňování bez ohledu na to, že ve svém kastliku to nemá a ten druhý by to měl mít. Na nějaký to, že tohle je žehlení, tohle by měly dělat ženský, na to já vůbec nehraju.“ (I4) Jako důležitější sociální pracovnice vnímá to, aby se lidé dokázali domluvit a dokázali pokrýt všechny situace či činnosti, které v jejich vztahu, či při výchově nastanou a to bez ohledu na sexuální orientaci anebo gender.*

Dílčí shrnutí DC3.3

Tento cíl zahrnoval dvě otázky, které měly za úkol osvětlit, jak informanti chápou rodičovské role a kompetence, a jak je chápou ve vztahu s homosexuálními rodiči. Při odpovídání na první otázku informanti rozlišovali, jak vidí ideální stav u sebe v rodině, a jak vnímají, že jsou nastaveny anebo dodržovány role obecně širokou společností. Ideální stav, tak jak by si přáli jej zažívat, anebo jej zažívají, pro ně většinou znamenal setrvávání v klasických rolích, které se přisuzují jejich genderu. Tj. ženy jsou zvyklé provádět domácí práce, vařit, uklízet apod. Kdežto od mužů očekávají finanční zabezpečení rodiny anebo zajištění zábavy. Zrovna takto to vnímá i sociální pracovník. I přes to, že vnímají role a kompetence muže a ženy tradičně, nebrání žít jiným lidem odlišný rodinný model. Všimají si, jak se role proměňují a shodují se, že pokud to tak někomu vyhovuje, „nevidí v tom problém“. Druhá otázka souvisela více se schopností vcítit se, anebo „povolit uzdu fantazii“, neboť informantky a informant

měli popsat rodičovské role a kompetence v homosexuálního páru. Čtyři informanti měli na problematiku stejný názor, který kolidoval s osobním názorem na rolové rozdělení klasické. Informanti uváděli, že homosexuální rodiče si nejspíš buď role rozdělí, přičemž budou kopírovat role matka otec, anebo by si je měli rozdělit. Jedna informantka vypověděla, že nemá ráda škatulkování, protože ze zkušenosti má pocit, že vše se nedá jednoduše roztrždit a to obzvláště v mezilidských vztazích. Pro ni je důležité, pokud si homosexuální partneři rozumějí a dovedou se doplňovat.

DC3.4

Zjistit, jak chápou genderové kategorie mužství a ženství v kontextu homoparentální rodiny v souvislosti s vývojem dětí.

K rozklíčování tohoto dílčího cíle jsem použila tazatelské otázky TO8 a TO8b. Ty zní: Jak se lesbické ženy a gay muži liší od heterosexuálních žen a mužů? A jaký vliv může mít výchova dvou žen a nebo dvou mužů na vývoj mužství anebo ženství dítěte, které vychovávají?

Z následujících odpovědí na otázku TO8 (Jak se lesbické ženy a gay muži liší od heterosexuálních žen a mužů?) jsem identifikovala tyto kategorie:

- **Můžu se pokusit z filmu**
- **Líbí se jim osoby stejného pohlaví**
- **Oblékání/hlas/gesta**

Můžu se pokusit z filmu

Tato otázka se ukázala pro informanty jako obtížná. Informantky a informanti se snažili popsat pro ně neznámou oblast pomocí obrazu, který jim zprostředkovaly například mas média anebo známí, které mají ve svém okolí. „*To vám neřeknu, to se můžu třeba jenom z filmu, jak tam jsou vyliční, tak můžu vycházet z toho, že ti chlapi jsou třeba citlivější, hodnější, ale o lesbách jsem*

žádný film neviděla“ (I1). Informanti se shodují, že „na čele“ to nikdo napsáno nemá, proto by to možná poznali z častějšího kontaktu a komunikace s člověkem.

Líbí se jim osoby stejného pohlaví

Někteří informanti hbitě zareagovali takovou odpovědí. Lesbické ženy a gay muži se liší už jenom tím, že je přitahuje stejné pohlaví.(I3) Stejně tak informantka I4, která však dodává: „*Mně nepříjde, že se nějak liší. Mně přijde, že sou fajn. Mně nepříjde, že bych. Takhle já nejsem nastavená na to hledat co se liší, ale co lidi spojuje*“ Tato sociální pracovnice nerada hledá nějaké bariéry, které by mohly bránit v plnohodnotném vztahu k druhému člověku (ať pracovním, přátelským anebo profesním).

Oblékání/hlas/gesta

I2 dále pokračuje, že homosexuální muži jsou možná jemnější a ženy naopak. Zároveň si vzpomíná, že má ve svém okolí souseda, který je gay. Vždy, když se s ním baví, tak hovoří o domácích pracech a podobně. Jednou jej dokonce slyšela volat o pomoc, ale původně si myslela, že to volá žena. „*On určitě dělal ženskou, protože měl v bytě napucovaný a vždycky když jsme se potkali, tak mi vykládal, co vaří a jestli uklízí a skleničky si tam drhne a takový.*“ (I2) Sociální pracovník si zase všímá, že se gayové liší oblékáním.(I3) Řekl by, že gay je extavagantní například tím, že se hlásí ke své komunitě a otevřeně dává najevo svoji sexuální orientaci. Někdy to lze poznat také na gestech rukou. Na otázku, jak vypadá žena – lesba ovšem pracovník neodpověděl. Uvedl, že žádnou nezná.

Z následujících odpovědí na otázku TO8b (Jaký vliv může mít výchova dvou žen anebo dvou mužů na vývoj mužství anebo ženství dítěte, které vychovávají?) jsem identifikovala tyto kategorie:

- **Kdyby dva muži vychovávali holku a naopak**
- **Netuším, co to s dítětem udělá**

Kdyby dva muži vychovávali holku a naopak...

Sociální pracovnice se pokusily o imaginaci a popisovaly, s jakými teoretickými „peripetiemi“ by se mohli setkat děti vychovávané rodiči odlišného pohlaví v rámci vývoje jejich mužské či ženské identity. Ženy více popisovaly péči o malou holčičku – co potřebuje, v čem by ji dva tátové nemuseli rozumět apod. *„Holky mají culíky, nosí punčocháčky, já nevím, jak by to chlap dokázal. Třeba můj manžel si vzpomínám vypravoval syna do školky a syn měl límec vlevo, vpravo, knoflíky různě.. Jenom se můžu domýšlet, jestli ti dva chlapi by vůči holce... Ale může to být i jinak, třeba je otázka, jak by se ty dvě ženy staraly o kluka.“*(I1) Zároveň si sociální pracovnice uvědomuje, že i muži bývají na mateřské a zřejmě to nějak zvládají. Říká, že dopředu to člověk nemůže nikdy vědět, co je, ale ještě důležitější pro dítě, je pocit bezpečí. Sociální pracovník je přesvědčen, že základní modely výchovy budou stejné, že pohlaví nehraje velkou roli. *„Možná chybí tam asi u toho kluka, když mu bude třeba deset a nebude tam jako muž, tak třeba mu bude chybět, že nebude chodit s tatškou na hokej a takové ty věci jako auta. Ale zas na druhou stranu to může mít jedna z těch žen jako zálibu.“*(I3) Sociálního pracovníka jsem se dál doptala, zda by při výchově dvěma ženami mohl být z malého kluka jednou „správný chlap“. Dočkala jsem se překvapující odpovědi, která má za cíl hledat spíše výhody: *„To zase může pochopit tu ženskou stránku a pak to využít ve svých partnerských vztazích. To třeba aplikuju tady já v práci, že tady jsou samé ženské, tak pochytávám různé věci a taky to můžu ve svém osobním životě různě využít.“*(I3) Chlapec vychovávaný v takové rodině, by měl jasnou výhodu před kamarády z heterosexuálních rodin, protože jak dodal sociální pracovník: *„Pochopit ženy, je strašně složité.“* (I3) Chlapec by tedy byl podle sociálního pracovníka „lepší muž“, protože by lépe rozuměl ženám. U dívky to vidí sociální pracovník zase naopak. A sice, dívky by zase u homosexuálních otců pochytovaly „mužské vzory chování“, což by mohly taktéž zúročit ve svém partnerském životě v pozitivním slova smyslu. Sociální pracovnice I5, se zase obává, že pokud budou například dvě maminky a budou rády plést, dítě nezažije jiné věci, charakteristické pro muže, protože bude vidět jenom to, jak se doma plete. Tato asociace je asociací komformního typu, která předpokládá, že ženy milují domácí práce. Nejsem si

jistá, kolik žen dnes ještě umí plést anebo kolik z nich dělá rádo domácí práce dříve typicky přisuzované ženám a naopak. Blíže sociální pracovnice specifikuje jak se ta ženská stránka a mužská při výchově pozná: *„aby prostě nebyly obě ty ženský, že jí budou rozmazlovat, že jí budou učit šít. ..Jedna z těch žen bude ee mít takovej ten mužskej ráz, bude třeba v té výchově přísnější, bude to jak ten táta v tom klasickým rodinným modelu je ten přísnější, co všechno sekýruje, tak si myslím, že to bude v pořádku“.*(I5) Sociální pracovnice vyjevila obavy, že pokud bude dívka vychovávána pouze dvěma ženami, může se stát, že bude víc žena, než dívka, která byla vychovávána heterosexuálními rodiči. Východiskem z tak zapeklité situace, by podle sociální pracovnice bylo poskytnout dítěti alespoň z 20% styk s chybějícím pohlavím, anebo jasné rozdělení rolí rodičovského páru na mámu a tátu. Upozorňuje však, že důležité je i přes osvojení těch správných a důležitých rolí, se nerozcházet ve výchově.

Netuším, co to s dítětem udělá...

Sociální pracovnice (I2) přemýšlí, jak napojit mužský a ženský element na tuto otázku, ale nedaří se jí to. Není na takovou otázku připravená, protože o ní nemusela nikdy uvažovat. Na druhou stranu, když jsem sociální pracovnici zadala jasný příklad ochotně vyprávěla: *„to není o tom, že vidím dvě ženský a fuj. Já nemůžu říkat no fuj vy byste spolu žít neměly. Jo? Ale když už to je, je to fakt jejich věc, zodpovědnost. To máte to stejný. Máte třeba rodinu feťáků a těm můžu říct, že to není zdravé. Ale tady není důvod, přijde mně to prostě že se rozhodly a pokud se společnost rozhodla, že to toleruje, toleruje registrované partnerství, tak já to mám prostě vzjítý tak jako existuje to a jestli tady vedle mě budou žít zelený mimozemšťany, tak když se budou o ty děcka řádně starat, nebudou dělat bordel po baráku, rušit noční klid a já nevím co, tak do určité míry ať si tam žijou, jak chtějí.“* Ani další sociální pracovnice si není jistá, jaký může mít vliv výchova homosexuálními rodiči. Je otázkou, na kolik může dítě postrádat ten element, který tam chybí. Aby však nebyl brán takový případ fatálně, informantka I4 říká: *„Ty lesby nežijou úplně ve vakuu, že jo. Kolem něho může být dědeček atak dál. Takže říct, že by tam ten mužskej element chyběl, to taky nechci říct“.*

Dílčí shrnutí DC3.4

Sociální pracovnice a pracovník rozlišují genderové kategorie a dávají jim klasické významy. Avšak bylo pro ně těžší představit si v roli heterosexuálních žen a mužů gaye a lesby. Při přemýšlení o tom, jak se liší homosexuální jedinci od svých heterosexuálních protějšků, hledaly sociální pracovnice vzory např. ve filmech, v oblékání, hlasu, či gestech. Jediným znamením, u kterého si můžeme být jisti, že se skutečně liší, je však pouze homosexuální orientace. Některé informantky, popisovaly, jak gay muži mohou být zženštilí, anebo naopak. Jedna sociální pracovnice takový pohled naopak odmítla, protože neví, čím by kategorizace anebo nálepkování lidí mohlo být užitečné. Co se však stane s mužstvím či ženstvím dítěte, jak se bude vyvíjet, když jej budou vychovávat dva muži anebo dvě ženy? Ani na tuto otázku nepadla jednoznačná odpověď. Informanti si v záloze nechávali odpověď „já nevím“. Přesto několik zajímavých bodů by se zde našlo. Výchova dívky dvěma muži a naopak chlapce dvěma ženami, by mohla mít nesporné výhody například při navazování vztahů s opačným pohlavím. Chlapec by teoreticky měl lépe umět komunikovat se ženami a naopak. Na druhou stranu, co když by dva gayové neuměli dívce udělat culíky? Naštěstí už existují příklady dobré praxe, kdy jsou i tatínkové na mateřské a zvládají ji bez úhony dítěte. Dbát by se však v takové rodině mělo na dostatek různorodých vzorů (pracovnice nejčastěji popisovaly dva - mužský a ženský).

DC3.5

Zjistit, jaké problematické body sociální pracovníci a pracovnice vnímají v souvislosti s výchovou dětí dvěma gayi, či lesbami.

Dílčí cíl bude zodpovězen za pomoci tazatelské otázky TO9 - jaké problematické body ve výchově dětí dvěma gayi, či lesbami, by mohly podle pracovnic a pracovníků nastat.

Kategorie, které z odpovědí vyvěraly, jsem rozčlenila takto:

- **Ne, to Vám nedokážu říct**

- **Jak ty děcka ustávají společnost**

Ne, to Vám nedokážu říct

Sociální pracovnice (I1) říká, že se nedostala do blízkosti takových rodičů, ač se v minulosti setkala letmo s takovými rodinami. Přesto si netroufne odhadovat. *„Já si nemyslím, že to je špatný, i ten matka a otec tu výchovu nezvládnou. Matka pije, otec bije děti, ono nikde není napsaný, že páry dvě matky a dva muži musí být špatný rodiče. To nikde nikdo nezažil, neviděl, tak to nemůže tvrdit.“* (I1). Při zaujímání postoje použila taktiku „pokud nevím, nemůžu říct nic negativního“.

Jak ty jejich děcka by ustály společnost

Další informantku (I2) napadá v této souvislosti otázka, když jdou děti do školy, *„jak ty děti třeba ustávají toto v rámci té společnosti, protože víme pořád, že to naše okolí, ti naši spolužáci dokážou být hodně zlí samozřejmě v těch názorech tlumočí ty rodiče“* (I2) stejně jako další informanti vnímá homofobní ostrakizaci, či šikanu, jako největší úskalí. Stigmatizaci ze stran okolí vnímá také I3 a dodává, že dnes jsou děti zlé vůči jakékoli jinakosti. Avšak domnívá se, že časem bude takový typ rodiny „normální“, anebo se na ni „normálně“ bude nahlížet. Aby tomu tak bylo, tak východiskem je ukázat v praxi modelové příklady takových rodin. Ze stran sociální práce, by se dala řešit například ve škole homofobní šikana. Musel by ji ale někdo nahlásit na OSPOD (v případě, že by se škola od této povinnosti řešit šikanu distancovala). Sociálnímu pracovníkovi se již jednou přihodilo, že za ním přišel nahlásit šikanu třináctiletý hoch. Sociální pracovník po té „dohlížel na školu“, jaké kroky v rámci potírání šikany učinila a znovu se hovořilo jak s aktéry, tak s obětí. Stejně tak by sociální pracovník jednal i v případě šikany homofobní. Tento názor sdílí taktéž I4, která dodává, že: *„naší náplní práce je dycky hájit zájmy dítěte a zájmem dítěte není být nějakým způsobem persekvaným, nebo šikanovaným ze strany dětí, nebo učitelů ať už je důvod jakýkoliv.“* V této záležitosti se dělají pohovory mezi obětí, rodiči, školou, může se utvořit speciální komise anebo „kulatý stůl“. Obyčejně se k takovým

případům zvou další odborníci. Případ se řeší a sleduje tak dlouho, dokud agrese není zcela potlačena. Informantka I5 by jednala v případě homofobní šikany stejně a zároveň by řešila předsudky pomocí osvěty.

Dílčí shrnutí DC3.5

Jedna informantka si netroufla říci, jaké problematické body, by ve výchově gayi, či lesbami mohly nastat. Připomněla, že když jsou spolu dvě matky anebo dva otcové, neznamena to, že by měli být automaticky špatnými rodiči stejně tak, jako automaticky neznamena, že matka s otcem budou zaručeně rodiči dobrými.

Ostatní sociální pracovnice a pracovník vnímají jeden společný problém, který rodinu s homosexuálními rodiči může potkat. Tím problémem je homofobní šikana z řad spolužáků jejich dětí na školách. Mají obavy, že naše společnost prozatím není ještě vyspělá, anebo uvyklá na tento typ rodin. Do budoucna se domnívají, že tento problém bude ustupovat. Do té doby se jeví jako velmi vhodné pořádat různá školení. Pakliže by sociální pracovníci byli informováni o školní šikaně např. z důvodu homofobie, řešili by ji stejně zodpovědně, jako každou jinou šikanu. Rodič i dítě by od sociálních pracovnic a pracovníků z OSPOD mohlo očekávat „vlídné zacházení“ a profesionální přístup.

DC3.6

Zjistit, jak je pro práci sociální pracovnice a pracovníky významný coming out homosexuálních rodičů (a proč), s nimiž by mohli pracovat, anebo s nimiž pracovali.

Dílčí cíl bude zodpovězen za pomoci tazatelské otázky TO10 - Jak je při práci s rodinou důležité znát sexuální orientaci rodičů? Proč?

Identifikovala jsem tyto kategorie:

- **To je osobní, to je každého věc**
- **K čemu by to bylo?**

To je osobní, to je každého věc

Při posuzování rodiny, péče rodičů o děti atp., sociální pracovnice nepotřebuje znát informaci, o sexuální orientaci rodičů. *„Já neodsuzuju orientaci, to je každého věc, takže já neptám se na to.“ (I1)* K tomuto názoru se taktéž přiklání sociální pracovník: *„i kdybych věděl, že jeden z nich je homosexuál, tak vůbec by to nezměnilo můj pohled na toho rodiče“ (I3)* stejně tak souhlasí i I4 – *„nevím proč by to mělo u mě zabrzdit nějakou spolupráci nebo důvěru, pro mě ten člověk se nemění. Takže tím to je pro mě je to člověk jako člověk. Jestli to má tak nebo tak, to je jeho věc.“*

K čemu by to bylo?

Sociální pracovnice I2 se sama sebe ptá k čemu by taková informace měla sloužit a zároveň nad ní polemizuje: *„Když se dítě dostane do určitého věku a začne si uvědomovat ty rozdílnosti, a děcka všechno nápadobou opakuji a pak to bere jako střet s realitou zvenčí, a to dítě se v tom může začít chovat jinak a pak se něco řeší a je otázka, jak se k tomu postaví ti rodiče a je otázka jak to soužití“ ... (I2)* Dále jsem se doptala, jestli by taková situace mohla být důvodem k odebrání dítěte... *...“leđa, že by třeba týraly a to je jedno, jestli jsou to dvě baby anebo baba a chlap, ale je třeba zajímavý, že jsem v televizi viděla statistiku, že se gayové a lesby míň rozvádí, o třetinu, to jsem si všimla a právě jsem si říkala, že jsou dobří, že spolu zůstávají, ale možná je to tím, že oni si rozumí v jiných věcech, protože muž a ženská jsou úplně rozdílný bytosti a je to umění, když dokáží celý život spolu být“.* (I2) Z této odpovědi vyplývá, že taková situace je silně nepravděpodobná, v rodině by musel být identifikován zásadní problém ohrožující život, či zdraví vývoj dítěte. Sociální pracovnice si navíc všimla v médiích statistické stálosti registrovaných partnerství oproti heterosexuálním svazkům, což kvituje s obdivem. Sociálního pracovníka jsem se doptala, zda by sexuální orientace mohla hrát úlohu při rozhodnutí o svěřeni dítěte do péče. *„To si myslím, by asi hodně dali na názor dítěte, pokud by mělo pozitivní vztah k rodiči případně*

k tomu partnerovi, tak bych to vůbec neřešil“.(I3) Sociální pracovník si také myslí, že než dětský domov, či jiný ústav, dítěti by bylo lépe u homosexuálních rodičů, kde se mají šanci naučit domácímu zázemí, fungování ve vztazích a podobně. Sociální pracovnice I5 si vysvětluje pouze jeden důvod, proč by jí sexuální orientace mohla zajímat a to by byl ten, který by měl vliv na „nepohodu“ dítěte. *„Když začínáme pracovat s rodinou, tak se snažíme zjistit co nejvíce informací, takže předpokládám, že informace se k nám donesla hned v počátku té spolupráce a mohly bysme na tom stavět.“* Avšak pokud by se rodiče rozhodli sexuální orientaci zatajit, sociální pracovnice by nepodnikala žádné kroky. Pokud by bylo potřeba pracovat se sexuální orientací jako s tématem, bylo by to bráno spíše pozitivně, než jako potencionální hrozba pro rodinu.

Dílčí shrnutí DC3.6

Sociální pracovnice a pracovník se vesměs shodují o nadbytečnosti takové informace. Taková informace neříká nic o tom, jak rodič dítě vychovává, zaopatřuje, zda je s rodičem dítě šťastné a podobně. Navíc je to informace osobní a sociální pracovníci toto respektují a chápou. Souhlasně uvádí, že i kdyby se (homo)sexuální orientaci o rodičích dozvěděli, nehrálo by to v postojích k nim žádnou roli. Vztah důvěry k rodiči by se neupravil ani směrem k horšímu a pravděpodobně ani k lepšímu. To znamená, sexuální orientace není indikací ani k odebrání dítěte z péče, ani zahájení přehodnocovacího procesu svěřením dítěte do péče. Není to zkrátka indikací, která by měla rodinu ohrozit. Pakliže by nastaly okolnosti, kdy by nějaký problém mohl souviset s homosexuální orientací rodičů (např. školní šikana dítěte), mohla by tato informace hrát roli při vytváření vhodných postupů. (Pakliže by na škole měl být proveden např. peer program, bylo by vhodné jej zaměřit na tematiku, která vzbudila zájem agresorů).

Dílčí shrnutí k DC3

(Zjistit znaky heteronormativity ve vnímání rodiny, rodičovských rolí, a reflexi stereotypů, které mohou být zdrojem opresivních tendencí při práci s L/G

rodiči.) Tento dílčí cíl se skládá ze šesti podcílů (DC3.1 – DC3.6), na které jsem si postupně odpověděla pomocí tazatelských otázek TO5 – TO10.

Z řečeného vyplývá několik zajímavých poznatků. **Za prvé** sociální pracovníce, pokud popisují svůj ideál rodiny, zároveň reflektují, že při výkonu profese tento ideál nestaví na první místo při posuzování poměrů v rodině. U pracovníků se vyskytují jak „klasické“ představy o tom jak má vypadat rodina, tj. muž, žena, děti, tak představy značně zevrubné, které akcentují především kvalitu prostředí a plnění potřeb dítěte. **Druhým poznatkem** byl ten, že se sociální pracovníci a pracovníce příliš neorientují v pojmech sociální matka/otec/rodič, avšak po vysvětlení významu nevnímali rozdíl mezi sociálním rodičem homoparentálním, heterosexuálním, anebo biologickým (jak homoparentálním, tak heterosexuálním). **Třetí poznatek** tkvěl v tom, že sociální pracovníce a pracovníci rozlišovali pojetí rodičovských rolí a kompetencí mezi tím, jak je vnímají oni sami (genderově stereotypně) a jak jsou realizovány porůznu ve společnosti. Jiné náhledy nemají zapotřebí mentorovat, anebo odsuzovat. Pakliže byli dotazováni na role či kompetence homosexuálních rodičů, až na jeden případ dospěli k názoru, že homosexuální rodiče si role nejspíše určují (určují si, kdo bude muž a kdo ve vztahu spíše žena). **Čtvrtý poznatek** se týkal genderových kategorií mužství a ženství a jaký vliv výchova homosexuálního páru může mít na gender dítěte. Nepadaly jednoznačné odpovědi, a pakliže pomocí představitosti sociální pracovníce a pracovníci něco poznamenali, bylo to dáno na vrub k dobrému. Jako třeba: „*Výchova dívky dvěma muži a naopak chlapce dvěma ženami, by mohlo mít nesporné výhody například při navazování vztahů s opačným pohlavím.*“ V čem však panovala shoda, bylo vyzdvihování důležitosti rozmanitých (dvou vzorů – ženský a mužský) při vývoji dítěte. **Pátý poznatek** vyvstal z identifikace možných problémů, které by mohly postihnout homoparentální rodinu. Informanti se shodli na nebezpečí homofobní školní šikany dítěte, které žije s rodiči stejného pohlaví, potažmo na riziku odsuzování společnosti obecně. Nabídli taktéž možná řešení. Poslední **šestý poznatek** odhalil, že sociální pracovníce a pracovníci z řad OSPDO nevnímají jako důležitou informaci sexuální orientaci rodičů

posuzovaných dětí. A taktéž vědomí o homosexuální orientaci rodiče, nemůže být použito v neprospěch jeho anebo dítěte.

4.4 Shrnutí výzkumné části

V závěrečném shrnutí porovnám zjištěné dílčí údaje s nastaveným hlavním cílem práce a zodpovím otázku, jakým způsobem se jej podařilo naplnit, popřípadě jaké závěry lze vyvodit. Hlavním cílem práce bylo zjistit, jaká je v ČR metodická podpora pracovníků OSPOD při práci se stejnopohlavními rodiči, poptávku po této podpoře a rizikové faktory oprese stejnopohlavních rodičů na vybraném OSPOD.

Metodickou podporu pracovníků OSPOD při práci se stejnopohlavními rodiči a poptávku po takové podpoře, jsem zkoumala pomocí dílčích cílů DC1 a DC2. V DC 1 jsem se doptávala odborníků z řad metodiků, či vedoucích SPOD na kraji, který je nadřízeným orgánem magistrátu, městských částí, či obcí. Krom ministerstva také vytváří metodiky pro SPOD ve svém kraji, kdy sociální pracovníci a pracovníci se musí řídit jak těmi z ministerstva (MPSV), tak všemi ostatními, které vydá jejich nadřízený orgán. Metodiky mohou být různé k různým otázkám (např. metodiky zaměřeny na práci s romskou komunitou...) a mohou se taktéž lišit kraj od kraje. Další metodiky mají pak dále dokonce jednotlivá pracoviště a mohou si metodiky „ušít na míru“ (ovšem musí splňovat zákonné a etické kontexty). Z telefonické ankety tedy vyplynulo, že na krajských úřadech SPOD v České republice chybí metodická podpora při práci se stejnopohlavními rodiči. 100% informantů odpovědělo, že takovou metodiku na krajích nevytvářelo. Poptávku po takových metodikách respektive spíše informacích zaznamenali pouze na Královéhradeckém kraji. Tři kraje iniciovaly sami od sebe školení na téma LGBT problematiky a homoparentální rodiny pro sociální pracovníky a pracovníky (nejen) SPOD, prováděné externí organizací Proud. Jeden kraj uvedl, že vlastní výtisk „Duhové rodiny ve stínu státu“ (Kutálková 2015). Jako důvod neexistence metodik shodně uváděli neexistenci poptávky od sociálních pracovníků SPOD, malý anebo nulový výskyt takového jevu a pochybnosti, zda je důležité jev popsat a tím pádem jej částečně

patologizovat. Metodici a vedoucí na krajských úřadech se domnívají, že existující metodiky pro práci s rodinou lze využít i při práci s homoparentální rodinou. Sexuální orientaci totiž nepovažují za důležitý marker při posuzování péče o dítě a tak tedy homosexuálně orientovaného rodiče posuzují stejně, jako heterosexuálního.

V DC2, jsem zjišťovala taktéž dostupné metodiky při práci s L/G rodiči a poptávku po nich ze stran řadových pracovníků a pracovníka OSPOD. Opět vyplynulo, že žádné takové metodiky neznají a nemají k dispozici. Důvody se shodovaly s jejich nadřizenými na krajských úřadech. Postoje, které vylučovaly, že by homosexuální orientace rodiče mohla ovlivnit rozhodování sociální pracovníků jakýmkoliv směrem, ba přímo negativním, se zdály být vysoce zvnitřněné. Přístup, který při práci s takovou rodinou zaujímají, je zohledňování citlivosti tématu prostřednictvím mlčení o něm, či „zbytečné nevyptávání“.

DC3 bylo zajímavé zjišťovat už jenom z titulu neexistujících metodik. Sociální pracovníce tak popisovaly vnímání problematiku homosexuálních rodičů způsobem „nepopsaný list“. Další pojmy související s rodinou, jsou zase popisovány především heteronormativní/všeobecnou literaturou, přičemž taktéž obecný dominující diskurs o výchově dětí homosexuálním párem může předvídat, že, rizikové faktory oprese stejnopohlavních rodičů na vybraném OSPOD mají teoreticky „zelenou“. Z rozhovorů však vyplynuly závěry, které by tento „halo efekt“ značně pokřivil. Sociální pracovníce vnímají pojem rodina dichotomicky. Jeden pohled je ideál, ke kterému se snaží přiblížit anebo by si jej přály žít ve svých osobních životech s výrazně heteronormativními prvky. A druhý pohled sociální pracovníce a pracovník usměřňují dle profesních zásad a individuální situace rodiny. Jako možný problém jsem vnímala neorientaci v termínech souvisejících s homoparentální rodinou a tím pádem hrozí snížená schopnost nahlédnout takovou situaci komplexně. Pozitivním zjištěním však byly odpovědi na otázky týkající se vývoje dětí v homoparentální rodině. Sociální pracovníce a pracovník neměli potřebu dramatizovat vývoj dítěte v takto odlišně poskládané rodině, naopak hledali spíše kladné odpovědi, které taková výchova může přinést.

Při doptání se na identifikaci problémů, se kterými se homoparentální rodina mohla setkat, jsem se i zde setkala s uspokojivými odpověďmi. Informanky a informant nejen že identifikovali nebezpečí homofobní šikany, či možné problémy s nepřijetím okolí, dokonce dovedli načrtnout možná řešení, které by ochotně realizovali.

Závěr a diskuze

Zvolené výzkumné strategie se ukázaly jako vhodné pro nahlédnutí do tématu. Hlavní cíl „Zjistit, jaká je v ČR metodická podpora pracovníků OSPOD při práci se stejnopohlavními rodiči, poptávku po této podpoře a rizikové faktory oprese stejnopohlavních rodičů na vybraném OSPOD.“, byl zodpovězen uspokojivým způsobem. Respektive jeho první část o zjišťování metodik a jejich poptávky, je zcela neodiskutovaně jednoznačná – žádné metodiky, které by specifikovaly postupy při práci s gay/lesbickými rodiči, nejsou, poptávka minimální. Zde hrály více roli „tvrdá data“.

Druhá část je však stále tak trochu otazníkem. Jednoznačná přímá oprese na OSPOD zjištěna nebyla. Taktéž heteronormativní uvažování, které by ji mohlo doprovázet, si sociální pracovníci odnášeli „s sebou domů“. Nabízí se však zamyšlení. Pakliže sociální pracovníci nemají v tomto tématu teoretickou oporu, jak ví, že nemají jednat při práci s homoparentální rodinou opresivně, případně jaké metody využijí při práci s homoparentální rodinou? Tíží mne totiž otázka, že jsem mohla natrefit na příkladný vzorek sociálních pracovníků a pracovníků. Janebová, Břízová Velčovská (2013) píší, že pro posouzení životní situace klientů, mají být sociální pracovníci přiměřeně informováni o situacích/událostech apod., které se váží k rizikům a potřebám klientů a klientek. Zároveň to znamená, že sociální pracovník bude reflektovat svoje předsudky apod. Pokud bylo zjištěno, že strategie sociálních pracovníků je v tomto případě „mlčení“, můžeme se domnívat, že hypoteticky může nastat situace, která se zkomplikuje právě na tomto podkladě. Ostatně samy gay / lesbické rodiny neví, jak se při střetu se sociální pracovníky zachovat (zda se vyoutovat anebo mlčet), při čemž oni si taktéž vybírají mlčení. Břízová (2013) uvedla, že její informantky pociťovaly „zbytečné nevyptávání“ ze stran sociálních pracovníků také jako „netečnost, lhostejnost, zaskočenost, nevím co s tím...“ Tyto obavy na obou stranách, by se během „upřímného dialogu“ mohly rozptýlit.

Pokud bych měla zhodnotit výsledky výzkumu s teoretickými poznatky, přiblížila jsem problematiku OSPOD způsobem, kdy by si po přečtení již nikdo

nemusel myslet, že mu budou odebrány děti na základě sexuální orientace. Tento poznatek je zcela jednoznačný. Ráda bych také odpověděla na otázku Terezy Břízové (2013), která se ptala: „Proč sociální pracovníce a pracovníci nemají potřebu se vzdělávat“. Sociální pracovníci udávali, že nevidí důvod se vzdělávat, pakliže rodiče nedělí na homosexuální a heterosexuální. Dále uvedli, že pro ně je „homosexuální rodič úplně stjený, jako každý jiný“. Odpověď je sice logická, avšak v kontextu dominujícího společenského diskurzu, kdy homoparentální rodiny jsou nepřijímány jak společnosti, tak jsou omezeny v zákonných normách týkajících se práv a povinností dítěte, je to odpověď z vyspělé budoucnosti. Proč z vyspělé budoucnosti? Protože jak odpovídali někteří informanti „za cca 50 let to bude normální.“ Bohužel musím konstatovat, že ač sociální pracovníci žijí budoucností, gay a lesbické rodiny žijí v „tvrdé“ přítomnosti.

Na závěr pouze dodám, že zjištěné okolnosti jsou důvodem pro změnu v teoriích, či metodikách sociální práce. Domnívám se, že vytvoření metodik pro pravděpodobné situace ohrožující homoparentální rodiny, je nebude nikterak patologizovat (doposud se metodiky, či literatura zaměřovaly spíše na heterosexuální soužití a taktéž to neznamená jejich plošné patologizování), naopak odpadnou „vzrušená“ očekávání na obou stranách, na jejichž základě se bude oběma stranám lépe spolupracovat.

Použitá literatura a jiné zdroje

BAUM, D., GOJOVÁ, A., *Výzkumné metody v sociální práci*, 1. vyd., Ostravská Univerzita v Ostravě, 2014, ISBN 978-80-7464-390-3

BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-392-5.

BOSÁ, Monika. *Feministické korene sociálnej práce*. 1. Prešov: Grafotlač Prešov, s.r.o., 2013. ISBN 978-80-555-0952-5.

BŘÍZOVÁ, Tereza. *Sociální práce z perspektivy gayů a leseb, kteří mají děti*. Hradec Králové: Ústav sociální práce Univerzity Hradec Králové, 2013. Bakalářská práce.

RYAN-FLOOD, Róisín. *Lesbian motherhood: gender, families and sexual citizenship*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, c2009. ISBN 978-0-230-54541-0.

FERGUSON, I., WOODWARD, R. *Radical Social Work in Practice. Making a Difference*. Bristol: the Policy Press, 2009. In: In: JANEBOVÁ, R. *Kritická sociální práce*, 1.vyd., Gaudeamus, 2014, ISBN – 978-80-7435-413-7, 11-12.

FROHN, Dominic. *Regenbogenfamilien – alltäglich und doch anders: Queerfamily – Eine schwul – lesbische Gemeinschaftsproduktion*. 2. Komplett überarbeitete Auflage, Köln: DFS Druck Brecher, 2014, s. 72 – 73.

GERHARD, Konstanze. *Aktionsplan gegen Homophobie*. Respekt! Zeitschrift für Lesben- und Schwulenpolitik. 2014,21, s. 19. ISSN 1431-701x

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.

HAŠKOVÁ, Aneta a Kateřina POMKLOVÁ. *Sociální práce/sociálna práca: Sociální pracovníci a pracovníce na oddělení sociálně-právní ochrany dětí a lesbické biologické matky*. Brno: asvsp, 2015, 2015(5). ISSN 1213-6204.

HEALY, K. *Social Work Practices. Contemporary Perspectives on Change*. London: Sage Publications, 2000. In: In: JANEBOVÁ, R. *Kritická sociální práce*, 1.vyd., Gaudeamus, 2014, ISBN – 978-80-7435-413-7, 10-12.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

JANEBOVÁ, R., *Feministické teorie sociální práce*, Gaudeamus, 2014, 75 s.,

ISBN 978-80-7435-405-2, dostupné

z:file:///C:/Users/Ohniv%C3%A1%C4%8Dek/Downloads/Janebov%C3%A1_Feministick%C3%A9_teorie_soci%C3%A1ln%C3%AD_pr%C3%A1ce%20(3).pdf

JANEBOVÁ, R. *Kritická sociální práce*, 1.vyd., Gaudeamus, 2014, ISBN – 978-80-7435-413-7

JANEBOVÁ, Radka. *Sociální problémy z aspektu gender*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006. ISBN 80-7041-512-6.

JANEBOVÁ, Radka, Tereza BŘÍZOVÁ, Ivana VELČOVSKÁ. 2013. „Co z těch dětí vyrosté?“ *O rizicích oprese sociální práce vůči stejnopohlavním rodičům*.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 14 (2): 14-26

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0643-9.

KRAUS, Blahoslav a Jolana HRONCOVÁ. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. ISBN 978-80-7435-080-1.

KUTÁLKOVÁ, Petra. *Duhové rodiny ve stínu státu: Situace homoparentálních rodin s malými dětmi*[online]. In: . s. 69 [cit. 2016-03-10]. ISBN 978-80-260-8550-8. Dostupné z: https://www.praguepride.cz/wp-content/uploads/2015/10/Duhove_rodiny.pdf

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl., v Grada Publishing vyd. 1. Praha: Grada, 1998. Psyché (Grada). ISBN 80-7169-195-X.

LINHART, J., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A., MAŘÍKOVÁ, Hana. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum. 1996. ISBN 80-7184-310-5.

LIŠKOVÁ, Kateřina. *Hodné holky se dívají jinak: feminismus a pornografie*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Gender sondy. ISBN 978-80-7419-022-3.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-502-8.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-739-8.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.

MATULNÍK, Jozef, Margita MINICHOVÁ a Zuzana VÁVROVÁ (eds.). *Rodina v ohrožení - výzva pre sociálne vedy: zborník katedry sociológie Fakulty humanistiky Trnavskej univerzity v Trnave : zborník príspevkov z vedeckej konferencie Problémy a perspektívy filozofických, humanitných a sociálnych vied organizovanej Fakultou humanistiky Trnavskej univerzity v Trnave v dňoch 29. a 30. apríla 2002 v Modre*. Trnava: Trnavská univerzita, 2002. Studia sociologica Universitatis Tyrnaviensis, 1. ISBN 80-89074-35-9.

MOŽÍŠOVÁ, Alžběta, Zuzana ZMEŠKALOVÁ a Andrea JANÁČKOVÁ. *Průvodce coming outem (nejen) pro rodiče*. 1. Brno: NoA, z.s., 2014.

MOŽNÝ, Ivo. *Moderní rodina: (mýty a skutečnosti)*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990. ISBN 80-7029-018-8.

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Ilustrace Vladimír Jiránek. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-86429-87-8.

NAVRÁTIL, P. Antiopresivní přístupy, In MATOUŠEK, O. *Základy sociální práce*, 1. vyd., Portál, 2001, 312 s., ISBN: 80-7178-473-7

NAVRÁTIL, Pavel a Radka JANEBOVÁ. *Reflexivita v posuzování životní situace klientek a klientů sociální práce*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. ISBN 978-80-7435-038-2.

NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. *Matky kuráže: lesbické rodiny v pozdně moderní společnosti*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) ve spolupráci s Masarykovou univerzitou, 2011. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-041-4.

OAKLEY, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-403-6.

POLÁŠKOVÁ, Eva. *Plánovaná lesbická rodina: klíčové aspekty přechodu k rodičovství*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-5013-6.

SOKOLOVÁ, Věra. „A co děti?...“ *Gay a lesbické rodičovství: homofobie a genderové stereotypy v české společnosti. ABC feminismu* (81 – 96). Brno: Nesehnutí, 2004.

SOKOLOVÁ, Věra. *Otec, otec a dítě: gay muži a rodičovství*. In Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 2009, Vol. 45, No. 1: 1-31.

STRAUSS, Anselm L. - CORBIN, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu : postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Anselm Strauss, Juliet Corbinová. Vyd. 1. Boskovice : Albert, 1999. vi, 196 s. (SCAN ; 2) ISBN 808583460X.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-414-4.

VYBÍRAL, Jan (ed.). *Pastorální a etické výzvy v oblasti manželství, rodiny a sexuality*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. *Quaestiones quodlibetales*. ISBN 978-80-7325-176-5.

Internetové zdroje:

KLIMEŠ, Jeroným. *Homosexualita (aneb Svatební noc pod duhovými nebesy)*. [online]. 2014 [cit. 2016-03-10]. dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=ksz_twUrNio>

KRAJ VYSOČINA. *LGBT lidé a sociální práce*. [online]. 2014 [cit. 2016-03-10]. dostupné z <<https://www.kr-vysocina.cz/lgbt-lide-a-socialni-prace/ds-302737>>

KOEDT, Anne. *Radikálne lesby: Žena vzťahujúca se k žene*. [online]. 2004 [cit. 2016-03-10]. dostupné z <<https://www.lesba.sk/clanky/2004/10/18/radikalne-lesby-zena-vztahujuca-sa-k-zene/>>

SAMEK, Tomáš. *Co znamená rodina?* . [online]. 2007 [cit. 2016-03-10]. dostupné z <http://www.evalabusova.cz/ankety/co_znamena_rodina.php>

MARXISMUS. *Slovník* . [online]. 2015 [cit. 2016-03-10]. dostupné z <<http://marxismus.cz/slovník/slovník.htm>>

PRAGUE PRIDE. *Sbarvouen.cz*. [online]. 2015 [cit. 2016-03-10]. dostupné z <<https://www.sbarvouen.cz/cs/o-nas>>

PROUD. *České školy pod lupou*. [online]. 2016 [cit. 2016-03-10]. dostupné z <<http://www.proudem.cz/novinky/209-ceske-skoly-pod-lupou.html>>

PTÁČEK, Radek, KUŽELOVÁ Hana. *Vývojová psychologie pro sociální práci*. [online]. 2013 [cit. 2016-03-10]. dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/14812/VP_nahled.pdf>

QCENTRUM. *LGBT komunitné centrum*. [online]. 2012 [cit. 2016-03-10]. dostupné z <<https://qcentrum.sk/>>

SEDLÁKOVÁ, Anna. 17. *Celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Specifika dětí z homoparentálních rodin*. [online]. 209 [cit. 2016-03-10]. dostupné z <<http://www.planovanirodiny.cz/Pardubice09/sbornik09.pdf>>

STUD BRNO. *Adresář GLBT organizací*. [online]. 2016 [cit. 2016-03-10]. dostupné z <<http://www.stud.cz/komunita/glbt-adresar.html>>.

SKŘIVÁNKOVÁ, Magdalena. *Lesbický koutek: Setkání LGBT rodin na Brejlově*. [online]. 2015 [cit. 2016-03-10]. dostupné z <http://www.drba.cz/clanek-blok-283-setkani_lgbt_rodin_na_brejlove.htm>

Seznam příloh

Příloha č.1 Přepis rozhovoru pracovnice OSPOD – I4

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 - Transformace dílčích cílů do tazatelských otázek, str. 54

Tabulka č. 2 - Přehled informantek/ů, str. 60

Tabulka č.3 - Přehled oslovených krajů a odpovědí jejich zástupců, str.64

Příloha

Příloha č. 1. Přepis rozhovoru sociální pracovníce OSPOD – I4

TO3: Jaké existují metodiky obsahující informace/návody/doporučenou literaturu/pokyny při práci s L/G rodiči (homoparentální rodinou) na Vašem odboru městské části?

Nemám povědomost, že by existovala nějaká metodika.

Ani nějaké informace apod.?

Tady jsem to ještě neřešila, ani jako v roli kurátora, že bych měla třeba klienta, který by byl vychovávaný dvěma muži, nebo dvěma ženami, ale takže jsem tady toto neřešila a ani si nejsem vůbec jistá, jestli nějaká metodika existuje třeba pro toto pracoviště nějaká směrnice, nebo něco takového nevím o tom.

A literatura?

Emm.. nevím o ní možná že možná že asi je, určitě je, ale já jsem nic takového nestudovala a ani jsem že by to bylo nějaký pro mě ústřední téma jako že pro mě problém a tudíž bych se to měla nastudovat, jako nevyvstalo mi to tak, já to nevnímám něco, co bych musela jako speciálně studovat, abych se chovala jinak...

TO4: Jaká je poptávka po informacích, týkající se l/g rodičů po vašich nadřízených orgánech?

Já jsem teda žádnou nezaznamenala. Já jenom vím, že známá její kamarádka jakože tohle to řešila se svojí přítelkyní, takže řešily jak vlastně si to dítě třeba udělat, nebo s kým, ale to je tak jediný, co kolem mě prošlo a profesně vůbec ne.

TO5: Jak vnímáte pojem rodina?

No.. rodina.. emmm. Teď je mnoho forem rodin. Takže rodinu vnímám jako místo kdeee ehm. Kde je asi takový to zázemí, teplo, kde je ta tvoje postel,

kde je útulno, a příjemno. A v podstatě pro někoho je rodina jenom matka, pro někoho ještě prostě babička dědeček, že každé to má jinak aaa prostě těch forem je teď hodně. Jenom říkat rodina je tatínek a maminka a děti, tak to sem.. Rodina je nějaký zázemí, kdy by nám mělo být dobře, a když ne, tak pak že jo do toho vstupuje sociální pracovník, když se jedná o děti a je to prostě nějaká startovací můstek. Je to prostě místo, kde je teplo a kde je zázemí. Pro mě. To je pro mě ten pojem rodina.

Když tam není to teplo, tak tam vstupuje ten soc. pracovník...?

Míněno, když tam není něco v pořádku samozřejmě. Já samozřejmě nebudu řešit, jestli je tam teplo mezi manželka, mezi těma partnerama, ale ve chvíli, kdy je tam dítě a ono to tam nefunguje, jako pomyslně teplo... Že rodiče se nezajímají, nebo to nefunguje jak má a dítě tam trpí. Tak potom tam vstupujeme my. Ale pokud je problém mezi rodičema a dítěte se to netýká, tak my tam samozřejmě nevstupujem.

A čím by mělo dítě trpět, aby přišla sociální pracovnice? Co by se muselo stát?

Tak třeba že rodiče jsou zahleděni na ten svůj problém, že si nevšimnou, že jako vůbec jim uniká, že dítě chodí půl roku za školu, nebo že je nezajímá, že je prvňáček a že nemá pastelky nemá vůbec pomůcky a tak dál. O kterých nás třeba informuje škola, nebo doktorka, že nechodí maminka na očkování, na pravidelný kontroly s malým miminkem, tady tyhle hmatatelný věci.

Takže když dítě nemá pastelky, tak je to důvod k návštěvě sociální pracovnice?

Nejde o ty pastelky, jde o to že třeba oni určitě ta škola to dělá tak, že řekne těm rodičům, že pro prvňáka je to zásadní. Vždycky to říkají rodičům a když to řeknou dvakrát třikrát a ty pastelky... Tak pak to dítě je z toho často ne že nešťastný, ale v tom vyučování nemůže tak pracovat a to dítě v těch šesti letech nemá na to ty kompetence, aby si samo hlídalo svoje věci. Přece jenom ten rodič

musí fungovat. A my tady nejsme od toho, abychom rodiče upozorňovali, že dítě nemá pastelky. Ale řešíme všechno společně se školou, co se teda vlastně děje, jestli je to jenom o pastelkách, nebo jestli ta rodina potřebuje pomoc v širším kontextu. To jenom důsledek toho, že maminka třeba něco řeší nebo tatínek v té rodině aa potřebuje ta rodina pomoc, a vlastně neví, že jsou nástroje, jak třeba jí pomoc zvenčí. To je jenom o tom, přiblížit se té rodině a říct fajn, je to jenom o pastelkách, a rodina ví, že dobrý, pastelky má zajistit atak dál. A pak tam může být jinej problém a tam můžeme nějak pomoci.

Na základě chybějících pastelek dítě neodebíráte z péče?

Haha, ne, to určitě ne. Tam je nastavenej soud nebo zákon, že vůbec umístění dítěte do ústavní výchovy je tak zdlouhavej proces, že je to opravdu poslední instance, to se musí podložit tolika věcmi. A soud ani nemůže říct, že špatný sociální zázemí, tak dítě musí do ústavu. Na to už jsou dneska ..

Tak co třeba tam musí být?

Že výchovné působení rodičů není zcela ideální, jo? Že třeba to výchovný, ne že nemá svůj pokoj a tak jde do ústavu...

Co je to závažné výchovné působení, že jde dítě do ústavu?

No že třeba rodiče berou drogy a v noci nejsou doma, nebo spí a to dítě nemá absolutně žádný... Žije si svým životem, stará se samo o sebe a mnohdy ještě o rodiče, tahá je někde opilý a tak dál. Takže tohle už jsou důvody.

Sexuální orientace rodičů?

Ne to ne.

TO6: Jak vnímáte pojem sociální rodičovství u homosexuálního páru?

Emmm no abych pravdu řekla, jsem se s tím pojmem nesečkala, jako já osobně. znamená rodičovství, pokud to jako chápu dobře rodiče jsou gayové nebo lesby?

Spíše, že spolu žijí dva rodiče, jeden je biologický a ten druhý není.

Mně to jako nějak neuráží nebo v čem je to jiný, když maminka se rozhodne mít dítě sama, a že žije celý život třeba s babičkou. Mně to přijde stejný, jo? Že mi to nepříjde nijak zvláštní. Takže pro mě to je úplně v pohodě. Nemám s tím problém vnitřní, nebo že bych v sobě měla odsouzení, nebo že to je nebo není správně.

TO7: Jak chápete rodičovské role (otec / matka) a jejich kompetence?

Hm. Mno. Kompetence. To byl, že je tradiční model, tatínek maminka, tatínek jezdí tím autem a tak dál a teď je to fakt úplně jinde. Takže nějak hledat role otce role matky. Těžko se to hledá, nebo pojmenovává konkrétníma slovy. Myslím si, že ta rodina hodně dává je hodně zatěžovaná. Bez ohledu, jestli ta rodina je sestavena z maminky nebo babička dědeček, nebo prostě jenom z tatínka, je zatěžovaná tím, že zaměstnavatelé chtějí hodně času, aby jejich zaměstnanec trávil v práci a pak je to hodně o čase. Tohle mě trápí, ne jak to, jak rodina vypadá. Mně vůbec vlastně jako sco prac. nezajímá, jestli dítě žije s babičkou, nebo žije s dvěma strejdama, nebo žije v rodině, kde jsou tři maminky. Pokud vidím, že je dítě šťastný a vidím, že je v pohodě, že ve škole prostě nemá neomluvené absence, prostě věci, co my musíme sledovat, tak ty formy mě úplně já ji nemám.., já mám to štěstí, tu radost toho dítěte, ale jestli to zajistí ten, nebo onen., já jako pro mě to není..

Jaké kompetence, by zahrnovaly rodičovské role, kdyby rodiči byly dvě lesby, anebo dva gayové?

Ehe. Já si myslím, jak je nějaký úzus, nebo myšlenka, že otec by měl... umývat auto, jezdit autem atak dál, matka by měla vařit.. že ani v té rodině, kde je otec matka, to taky tak mnohdy nefunguje. Někdy je to tak, že otec nemá řidičák, ženská rozváží děti, chlap pak večer vaří večeri. Takže kde sou potom ty role a ty škatulky, tohle patří do kompetence otce, tohle do kompetence matky, jako já bych to tak neviděla striktně, já vůbec jsem typ, který nedává do škatulek. Já to mám hodně rozvolněný, v tom, že pokud sou já nevím dvě lesby, nebo dva

gayové, že tak jak v tom vztahu žena muž se mluví vzájemně, co komu vyhovuje, co kdo bude dělat, a proto sou spolu, že jim to nějakým způsobem sedí. A pokud to sedí, tak jako je pravděpodobnost, že to bude fungovat v tom každodenním fungování bez ohledu na to, jestli tam bude to dítě, nebo není. A tak to vnímám u jakéhokoliv svazku, protože každý si nějak doplňuje a pokud jednomu víc sedí vaření nebo nemusí, a druhému to nesedí a jde mu matematika a může se učit se synem matematiku. Takové vzájemné doplňování bez ohledu na to, že ve svém kastliku to nemá a ten druhý by to měl mít. Na nějaký to, že tohle je žehlení, tohle by měly dělat ženský, na to já vůbec nehraju.

TO8: Jak se lesbické ženy a gay muži liší od heterosexuálních žen a mužů?

Mně nepříjde, že se nějak liší. Mně přijde, že sou fajn. Mně nepříjde, že bych. Takhle já nejsem nastavená na to hledat, co se liší, ale co lidi spojuje. Takže já takhle vůbec nepřemýšlím. Vidět tam ty jako rádoby bariéry, nebo že se něčím liší. Já si ani nemyslím, že by se něčím lišili. Čím? Na čele to nikdo nemá.. Kromě sexuální orientace. Nemyslím si, že by měli být v něčem horší lepší, jako v čem? Nemám nějaký důkaz, že by to tak mělo být, nebo že by to tak bylo. Takže v těchhle dimenzích nepřemýšlím. Že by byli v něčem jiní.

Jaký vliv může mít výchova dvou žen a nebo dvou mužů na vývoj mužství anebo ženství dítěte, které vychovávají?

No. Tak asi takovej, jako když vychovává syna maminka s babičkou anebo jako když vychovává maminka s babičkou syna.. jako myslím si, že částečně asi nějak ovlivněný asi každý dítě je nějak ovlivněný prostředím, ve kterým vyrůstá..

Když bude kluk vyrůstat u dvou leseb, jaký z něho vyroste muž?

Já nemůžu vědět. Ale možná a neříkám u všech. Může se stát, že mu ten mužskej element třeba může chybět a že třeba nebude moct, nebo nebude tu roli muže k ženám nebo jak se má chovat, navazovat vztah, jako muž k ženě, třeba tohle to nebude úplně. Ale to je otázka jo? Protože ty lesby nežijou úplně ve

vakuu, že jo. Kolem něho může být dědeček atak dál. Takže říct, že by tam ten mužskej element chyběl, to taky nechci říct. Já jenom říkám, že každý prostředí nějakým způsobem ovlivňuje. Jo asi to má vliv ale do jaké míry kolik procent to ovlivňuje to, jestli to bude v pohodě, nebo nebude, si netroufám tvrdit, ani žádný výzkum by to nebyl schopn odrazit a je otázka, jak by dopadl nějaký výzkum, kdy ty děti žijou v rozpadlým manželství a kdy ta žena si udělá dítě jenom proto, že ji utíkaj biologický hodiny a žije s ním sama prostě žije v podmínkách, kdy každý týden střídá partnery a tak dál. Takže pokud já si mám vybrat dvě lesby, který fungujou, nebo tady tohle, říkám prostě lesby.

TO9: Jaké problematické body ve výchově dětí dvěma gayi, či lesbami, by mohly podle Vás nastat?

Možná pro to okolí. Okolí pořád prostě hodně lidí má tendence jako nějak všimnout si rozdílu a odsuzovat je. Takže možná pro ty děti třeba ve škole by mohl být problém v tom, že se budou smát spolužáci, to je tak jediný co já vnímám, samozřejmě ne asi každý učitel může být úplně osvícenej a může nějak přispět tady v tom. Ale to jsou jenom moje domněnky. Nikdy jsem se s tím nesetkala, takže já to vnímám hlavně ve vztahu k tomu dítěti. Když třeba na besídce přijdou místo maminky a tatínka dva gayové, tak vysvětlovat to to je tatínek a to je kdo? Středa? Taky tatínek. Ale to je asi všechno otázka času, kdy to okolí si zvykne, přijmou to jako nějakou skutečnost, která tady prostě je. Ale vždycky se najdou lidi, pokud budou chtít odsuzovat, tak odsuzovat budou. Ale to je tak jediný co mě tak jako napadá no. Nějaký samozřejmě teď jsou formuláře nastaveny tak jak jsou v různých institucích, tak to by samozřejmě muselo projít taky nějakou obrodou. Ale je to tam uvedené na základě většinového stavu a je to otázka taky zákonodárců.

Když by se dítě setkalo s homofobií a dostalo se to na OSPOD, jak by se to dalo řešit? Řešilo by se to?

No tak určitě, naší náplní práce je dycky hájit zájmy dítěte a zájmem dítěte není být nějakým způsobem persekovaným, nebo šikanovaným ze strany dětí,

nebo učitelů ať už je důvod jakýkoliv. Ať už je to, že nosí brýle, nebo že já nevím je jedničkář, pětkář, anebo že je prostě vychováván dvěma gayi. To vždycky se to řeší a pokud to nevyřeší škola, tak do toho vstupujeme. I kdyby sme tu informaci měli od školy, nebo od rodičů, od kohokoliv jiného.

A dělali byste co?

Asi klasickéj postup je ten, že pokud je nějaký problém a případně pohovor rodiče škola nezabralo, nepomohlo, tak my vlastně do toho vstupujeme tak, že jednáme společně jednáni formou třeba výchovné komise, kde se zpravidla projednávají nějaký problematický události ohledně toho dítěte anebo nějakéj kulatěj stůl. Každopádně pak je otázka, jestli neudělat třeba nějakéj peer program nebo třeba za i ve spolupráci s poradensko-psychologickou poradnou, kde třeba děcka jedou někam na víkend, nebo třeba na jeden den nebo kde mají nějakou formou zážitku práce s dětma a s jinakostí, aby si ty děcka ošahaly, že být jinej neznamena, že je ten člověk špatnej. Takže já bych asi touto formou nějak nenásilnou formou aby si k tomu děcka došly a taky aby je k tomu vedl nejlépe ještě někdo jinej, než jenom ten učitel. Tohle bych komunikovala se školou a s rodiče by se komunikovalo, ale oni by se programu nezúčastnili.

A těm rodičům bys doporučila co? Nebo jak by se s něma pracovalo?

No otázka je, do jaké míry oni tím budou zasaženi. Je to může zasáhnout z té pozice, že nebudou chtít, aby se to neopakovalo, aby nevznikla situace, že dítě nebude chtít chodit do školy kvůli tomu, že se mu tma někdo směje. Ale když to bude ošetřený, já si myslím, že by pro ně bylo důležitý vědět, že to ošetřený je. A že to dítě chodí do školy v pohodě a že se to už nemusí řešit tak už budou taky v pohodě a oni ty informace samozřejmě musí mít a musí vědět. Každéj krok transparentní co se udělalo a neudělalo. Ale rodič tady v hlavní roli není, tady je to dítě a myslím si, že by do toho nešli, kdyby to neměli srovnaný.

TO10: Jak je při práci s rodinou důležité znát sexuální orientaci rodičů? Proč?

Já se na to nikdy neptám. Pro mě je to nepodstatná informace absolutně, tam ani nikde žádná kolonka není, jako na náboženství, takže vlastně ani todle dnes v podstatě není v kolonkách...

**Nemůže to nijak ovlivnit vaši práci, nebo důvěru k těm klientům?
Jestli by ses necítila podvedeně?**

Nee. To nee. Já se to snažím představit si. Nemám jako s tím problém, nevím proč by to mělo u mě zabrzdit nějakou spolupráci nebo důvěru, pro mě ten člověk se nemění. Takže tím to je pro mě je to člověk jako člověk. Jestli to má tak nebo tak, to je jeho věc.

Napadlo tě ještě něco, co jsem třeba neřekla?

Pro mě je otázka, do jaké míry se člověk rodí s orientací, jestli budu spíš preferovat muže nebo ženy a do jaké míry to okolí může tomu napomocet. To si vedu vnitřní diskuze. Do jaké míry to jde okolím ovlivnit nebo nejde.

Děkuji za rozhovor